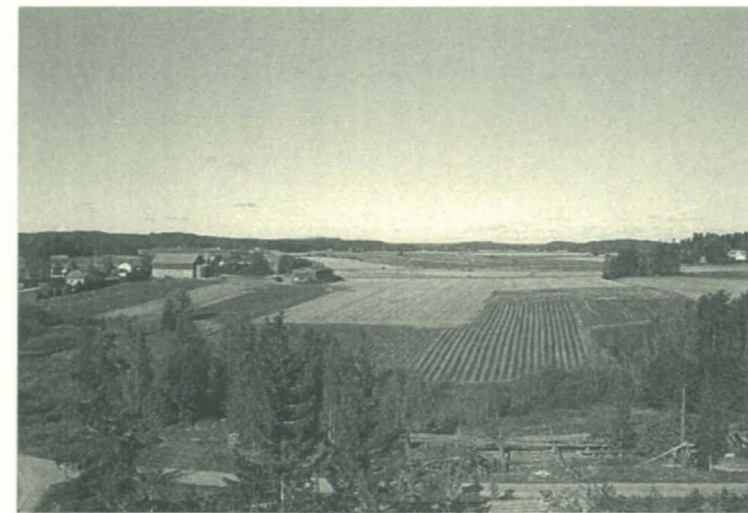
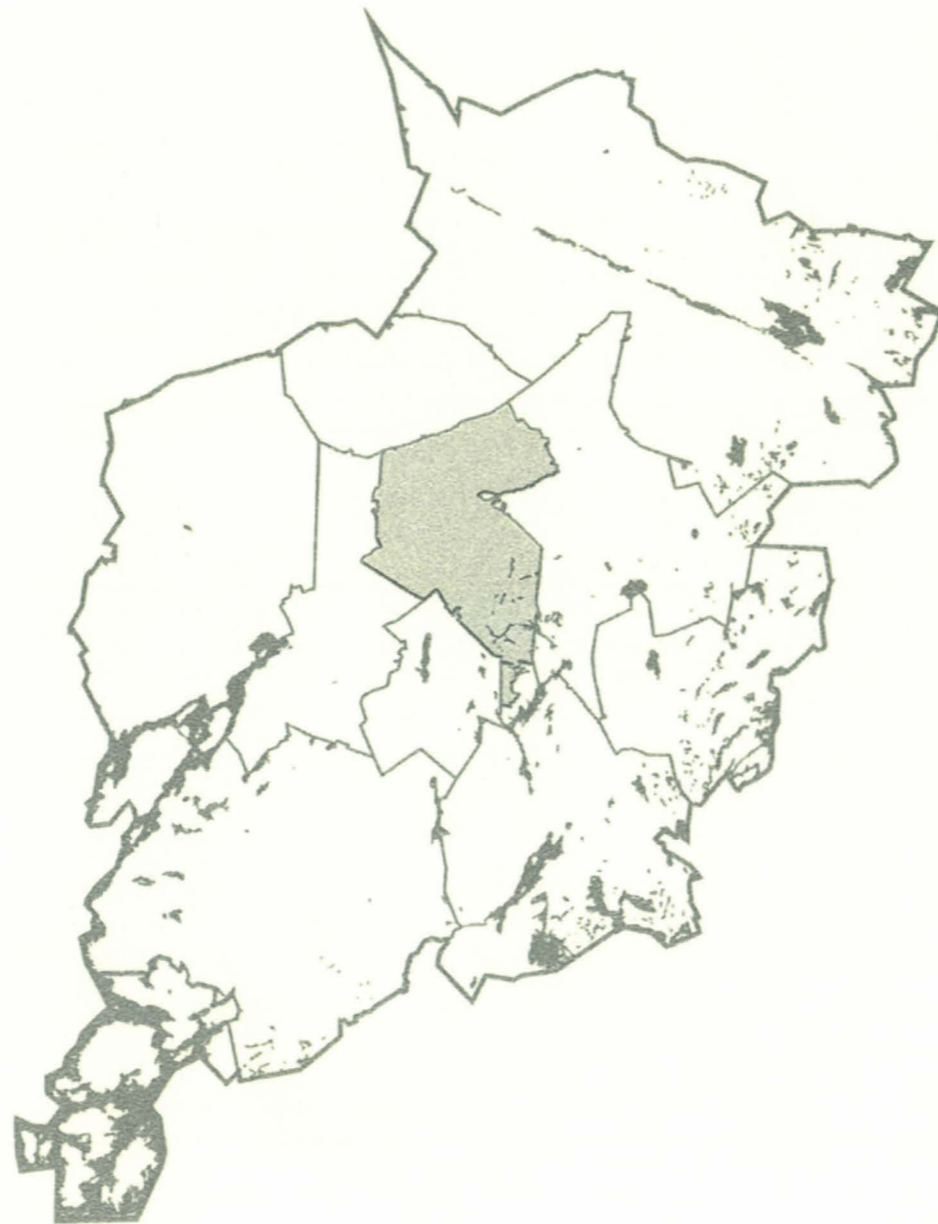

met. ineen

SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA
SARAKUM 2000 - 2004 PROJEKTIRAPORTTI

PERTTELIN KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA ARVOT

SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA

- SARAKUM 2000 - 2004 PROJEKTIRAPORTTI

PERTTELIN KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA ARVOT

Salon seudun kunnat
Turun maakuntamuseo
Varsinais-Suomen liitto
Lounais-Suomen ympäristökeskus

SISÄLLYSLUETTELO

Lukijalle	3
SARAKUM -projektin lähtökohdat	4
Projektin toteutus	4
Rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman tutkimus	6
Kulttuuriympäristön elementit ja arvot	6
Tiedotus	8
Tulokset	8
PERTTELIN KULTTUURIYMPÄRISTÖ	8
Kulttuuriympäristön tutkimus Perttelissä	8
Kartta Perttelin maisemahistoriallisesta rakenteesta	9
Haali	10
Hähkänä	12
Inkere/Inkeri	17
Isihiisi	22
Kaivola	25
Kajala	32
Kaukola	34
Nokkahiisi	38
Patala	40
Pitkäkoski	41
Pöytiö	43
Romsila	47
Tattula	50
Valkjärvi	54
Vihmalo	56
Vintilä	60
Vähähiisi	62
LIITTEET	64
Hankesuunnitelma	
Kohdeinventointilomake	
Alueinventointilomake	
Kartta kulttuurihistoriallisista arvoista	

Ohjausryhmän työskentelyyn osallistuneet:

Eero Löytönen, Varsinais-Suomen liitto, pj
Paula Silander, Turun maakuntamuseo, siht. 2003-2004
Janne Haikari, Turun maakuntamuseo siht. 2001-2002
Kaarin Kurri, Turun maakuntamuseo siht. 2000-2001
Simo Paassilta, Halikon kunta
Matti Rasila, Salon kaupunki
Jarmo Heimo, Salon kaupunki
Harri Kuivalainen, Salon kaupunki
Elise Lehikoinen, Salon kaupunki
Kari Kotiranta, Perttelin kunta
Risto Suomela, Perttelin kunta
Seppo Koskinen, Kiihtävän kunta
Heimo Puustinen, Kiskon kunta
Hannu Koisti, Kiskon kunta
Raimo Andstén, Suomusjärven kunta
Aarno Sola, Kuusjoen kunta
Kunnanjohtaja Pentti Vanhatalo, Perniön kunta
Leo Haltsonen, Someron kaupunki
Kari Lehtinen, Särkisalon kunta
Heikki Saarento, Varsinais-Suomen liitto
Hannu Aavikko, Varsinais-Suomen liitto, A projektin valvoja
Maarit Talamo-Kemiläinen, Turun maakuntamuseo
Heljä Brusila, Turun maakuntamuseo
Soilikki Franssila, Lounais-Suomen ympäristökeskus, B projektin valvoja
Teija Nokka, Lounais-Suomen ympäristökeskus
Antti Jaatinen, TE-keskus, maaseutuosasto
Päivi Suvanto, Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit r.y.
Mia Puotunen, Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit r.y.

Lukijalle

Kulttuuriympäristön voidaan sanoa olevan yhtä aikaa ainutkertainen ja uusiutuva. Kulttuuriympäristöä ja sen viestittämää identiteettiä kunnioittava suunnittelu ja rakentaminen luovat ympäristöä, joka herättää mielenkiintoa ja tuottaa mielihyvää. Hyvä kulttuuriympäristö vahvistaa historiaan, tapoihin ja traditioihin liittyviä arvoja ja luo jatkuvuutta niiden tasapainoiselle kehittämiselle.

Perttelin kulttuuriympäristö ja arvot –raportti on osa Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema eli SARAKUM -projektin raportoinnista. Projektin käynnistivät Salon seudun kunnat yhdessä Turun maakuntamuseon, Varsinais-Suomen liiton ja Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa vuonna 2000.

SARAKUM –projektin tavoitteena oli perustiedon tuottaminen rakennetusta ympäristöstä, muinaisjäännöksistä ja maisemasta ja sitä kautta alueen asukkaiden paikallisidentiteetin vahvistaminen ja alueen vetovoimaisuuden ja tunnettavuuden lisääminen. Hanke oli rahoituskellisesti jaettu kahteen (A ja B) osaan. Pertteli kuului osaan A, jonka toteutus rahoitettiin osaan kuuluvien kuntien, Turun maakuntamuseon ja Varsinais-Suomen liiton rahoituksella sekä maakunnan kehittämisrahalla.

Perttelissä rakennusinventointia on tehty vuonna 1996 ja sitä täydennettiin SARAKUM –projektissa, jolloin työn tekivät Eija Hurme ja Janne Haikari. Muinaisjäännösinventointia on tehty vuonna 1965 ja projektin osalta sen suoritti Jouko Pukkila. Arkeologisen tutkimuksen ohjauksesta vastasi tutkija Heljä Brusila. Maisemahistorian tutkimuksen teki Anna-Maija Hukkanen. Kerätty aineisto arvoitettiin asiantuntijatyöryhmässä, johon kuuluivat maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta ja tutkijat Eija Suna ja Paula Silander Turun maakuntamuseosta. Hankkeen vetäjinä ovat toimineet tutkijat Kaarin Kurri, Janne Haikari ja Paula Silander, joka on myös koostanut tämän raportin. Raportin kyläkohtaiset historialliset kuvaukset on kirjoittanut Janne Haikari.

Kaikki hankkeeseen osallistuneet henkilöt ja rahoittajat ovat tehneet ansiokasta ja uranuurtavaa työtä ja siitä heille kaikille lämmin kiitos. Mittavan yhdessä tekemisen tuloksena on saatu aikaan monipuolinen ja varsin kokonaisvaltainen aineisto Perttelin kulttuuriympäristöstä ja sen pohjalta on laadittu tämä kattava ja monikäyttöinen raportti.

SARAKUM –projektin lähtökohdat

Maaseudun säilyminen elinvoimaisena ja viihtyisänä asuinympäristönä on asetettu tavoitteeksi useissa Varsinais-Suomea koskevissa kehittämissuunnitelmissa. Tavoitteiden saavuttamisen kannalta keskeisessä asemassa on historialliset piirteensä säilyttänyt kulttuuriympäristö. Se takaa vankan perustan paikalliselle identiteetille. Tavoitteiden toteuttamiseksi Turun maakuntamuseo, Varsinais-Suomen liitto ja Lounais-Suomen ympäristökeskus yhdessä Salon seudun kuntien kanssa käynnistivät vuonna 2000 Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema (SARAKUM) –projektin. Projektin kohdealueena ovat Salon seudun 11 kuntaa / kaupunkia: Halikko, Kiikala, Kisko, Kuusjoki, Muurla, Perniö, Pertteli, Salo, Somero, Suomusjärvi ja Särkisalo.

Projektin taustalla olivat kokemukset Varsinais-Suomen alueella aiemmin toteutetuista vastaavan tyyppisistä Varsinais-Suomen jokivarsialueiden inventointiprojektista ja Maisema-alueprojektista sekä eri viranomaisten ja toimijoiden yhteistyöfoorumina usean vuoden ajan toiminut Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöryhmä. Sarakum –projektin tavoitteeksi asetettiin:

- Rakennettua ympäristöä ja maisemaa koskevan perustiedon tuottaminen ympäristönhoidon ja matkailun tukemiseksi.
- Alueen asukkaiden paikallisidentiteetin vahvistaminen.
- Alueen vetovoimaisuuden ja tunnettavuuden lisääminen

Projektin toteutus

Projekti toteutettiin vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana. Suunnittelutyö aloitettiin vuoden 2000 keväällä, jolloin selvitettiin inventointitilanne kuntakohtaisesti rakennetun ympäristön ja muinaisjäännösten osalta. Inventointitarpeiden lisäksi huomioitiin maakunnallisten kehittämissuunnitelmien ja maakuntakaavan tarpeet. Maakuntamuseon tutkija Kaarin Kurri laati hankesuunnitelman kesällä 2000 (Liite 1).

Hanke jaettiin projektisuunnitelmassa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa inventoitiin alueen rakennuskanta ja muinaisjäännökset sekä selvitettiin alueen maisemahistoria. Ensimmäinen vaihe ajoittui vuosille 2000 – 2003. Toisessa vaiheessa kerättyä aineistoa on analysoitu ja arvioitu. Toisen vaiheen lopussa julkaistaan raportit tutkimustuloksista kunnittain ja kylittäin. Analysoitu aineisto ja raportit luovat perustan kolmannelle vaiheelle, jossa on määrä hyödyntää tutkimustietoa erilaisissa pienemmille alueille rajatuissa hankkeissa.

Hankkeen rahoitusmalli muotoutui syksyllä 2000, jolloin projekti jaettiin rahoituksellisesti kahteen (A ja B) osaan. A-osaan kuuluivat Halikko, Kiikala, Muurla, Pertteli ja Salo. A-osan rahoitus koostui kuntien, Turun maakuntamuseon ja Varsinais-Suomen liiton osuuksien lisäksi maakunnan kehittämissuunnitelmasta, joka on tarkoitettu aluekehittämissuunnitelmissa määriteltyjen kehittämisen painopisteitä ja toimintalinjoja tukevien määräraikaisten kehittämishankkeiden toteuttamiseen. Projektin B-osaan tulivat Kisko, Kuusjoki, Perniö, Somero, Suomusjärvi ja Särkisalo. B-osan rahoitus koostui kuntien ja Turun maakuntamuseon osuuksien lisäksi Lounais-Suomen ympäristökeskuksen myöntämästä Euroopan aluekehitysrahaston (Etelä-Suomen tavoite 2 –ohjelma) rahoituksesta. Projektin molemmissa osissa kuntakohtainen rahoitusosuus määräytyi arvioitujen työtarpeiden mukaan, sillä inventointitilanne vaihteli suuresti eri kuntien välillä.

Toteutuneet kulut	2001	2002	2003	2004	2001 - 2004
LOS/EU					
Aika	1.5.-31.12.2001	1.1.-31.12.2002	1.1.2003-31.12.2003	1.1.2004-31.5.2004	
Palkka- ja sivukulut					
TMM/Rak.tutk. 38,10 / h	4.199,65	610,50	2.057,40		6.867,55
TMM/H.Brusila 38,10 / h	259,00	2.220,00	381,00		2.860,00
projektihenk. palkka	22.645,52	24.373,68	28.625,88	644,13	76.289,21
projektihenk. sosiaalisk.	7.045,43	7.375,45	8.763,60	200,68	23.385,16
Asiantuntijapalkkiot	873,13				
Matka- ja majoituskulut	992,62	1.290,56	1.372,51		3.655,69
Muut					
Materiaali- ja monistuskulut	1.473,33	505,04	1.027,90		3.006,27
Valokuvauskulut	840,94	2.002,00	3.216,38		6.059,32
Toimisto- ja laitekulut	731,62	1.301,40	1.627,38		3.660,40
Hallintokulut					
Muut kulut, ostopalvelut	391,26	690,58	60,53		1.142,37
Internetesitykset, ostop.					
Raportit					
Yhteensä	39.452,50	40.369,21	47.132,58	844,81	127.799,10

Toteutuneet kulut	2001	2002	2003	2004	2001 - 2004
Maakunnan kehittämissuunnitelma					
Aika	1.1.-31.12.2001	1.1.-31.12.2002	1.1.-31.12.2003	1.1.-31.3.2004	
Palkka- ja sivukulut			24.458,92		
TMM/Rak.tutk. 38,10 • / h	5.309,69	3330,00	2.247,90	1.077,20	11.964,79
TMM/H.Brusila 38,10 • / h	481,00	370,00	381,00		1.232,00
projektihenk. palkka	23.137,73	18737,86	16.713,37	3.367,53	61.956,49
projektihenk. sosiaalisk.	7.199,49	5654,37	5.116,65	1.049,44	19.019,95
Asiantuntijapalkkiot					
Matka- ja majoituskulut	1.269,13	801,40			2.070,53
Muut					
Materiaali- ja monistuskulut	841,00	522,62	269,44	2.146,25	3.779,31
Valokuvauskulut	524,75		227,00	22,70	774,45
Toimisto- ja laitekulut	798,90	1.106,19	845,91	173,20	2.924,20
Hallintokulut	706,39				
Muut kulut, ostop.	368,30	674,40			
Internet, ostop.					
Raportit					
Yhteensä	40.636,42	31.196,84	25.801,27	7.836,32	105.470,85

Turun maakuntamuseo vastasi projektin käytännön toteutuksesta. Maakuntamuseo etsi ja palkkasi tarvittavat työntekijät tutkimustyötä varten ja huolehti työn ohjauksesta sekä tietojen tallennuksesta. Projektin henkilöstönä pyrittiin mahdollisuuksien mukaan käyttämään tutkimusalueelta kotoisin olevia, sopivan koulutuksen omaavia henkilöitä. Vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana projektin määräaikaissa tehtävissä työskenteli yhteensä 16 henkilöä ja työkuukausia kertyi 85. Lisäksi vuonna 2000 ja 2003 maakuntamuseossa työharjoittelussa ja työllistämistuella työskennelleet henkilöt tekivät yksittäisiä projektiin kuuluvia tehtäviä. Projektin ohjaajana toimi vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana kolme tutkijaa: Kaarin Kurri (2000 – 2001), Janne Haikari (2001 – 2002) ja Paula Silander (2003 – 2004). He ovat hoitaneet projektiin liittyvät hallinnolliset toimet, kuten projektityöntekijöiden palkkauksen ja tutkimustyön ohjauksen ja vastanneet projektin taloushoidosta ja raportoinnista eri rahoittajatahoille sekä analysoineet projektissa tuotettua vanhaa rakennuskantaa ja maisemahistoriaa koskevan aineiston. Inventoituja kohteita on arvotettu tekeillä olevaa Salon seutukunnan maakunta-kaavaa varten. Arvotustyöhön ovat osallistuneet maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta sekä maakuntamuseon tutkijat Paula Silander ja Eija Suna. Projektin arkeologisen tutkimuksen ohjauksesta on vastannut maakuntamuseon tutkija Heljä Brusila. Projektin etenemistä ovat valvoneet ohjausryhmät, joissa on edustajia Salon seudun kunnista ja kaupungeista, Turun maakuntamuseosta, Varsinais-Suomen liitosta, Lounais-Suomen ympäristökeskuksesta, TE-keskuksesta ja Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry:stä.

	2000	2001	2002	2003	2004	2000 - 2004		2001	2002	2003	2004	2000 - 2004
	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Yht. kk		Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk
Halikko		Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk	Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk Kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointi-aineiston pohjalta, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	5 kk	Kisko	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1kk Rakennusinventointi, Fil.yo Paula Silander, 3 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1kk Rakennusinventointi, FM Eija Hurme, 3 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Virva Lompola, 3 kk Täydennysinventointi, kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta FM Eija Hurme, 1kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	12 kk
Kiikala	Rakennusinventointi, HuK Tellervo Saukonniemi / 2 kk	Rakennusinventointi HuK Johanna Kurppa, 1 kk Muinaisjäännösinventointi, FM Esa Laukkanen, 3 kk	Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 2 kk	Täydennysinventointi, Fil.yo Patrik Lustig, 1 kk	Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	9 kk	Kuusjoki				Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	
Muurila		Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Esa Laukkanen, 2 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Esa Laukkanen, 2 kk Täydennysinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk	Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	7 kk	Perniö	Rakennusinventointi, FM Eija Hurme, 3 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2kk Rakennusinventointi, HuK Tellervo Saukonniemi, 2 kk	Maisemahistoria, Fil.yo Anna-Maija Hukkanen, 1kk Rakennusinventointi, HuK Tellervo Saukonniemi, 5kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	13 kk
Perteli		Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk / Eija Hurme, 1 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Jouko Pukkila, 3 kk	Raportin kirjoitus, FM Janne Haikari 1 kk	Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	7 kk	Somero	Maisemahistoria, Fil.yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk Rakennusinventointi, Eija Hurme 1,5 kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	8,5 kk
Salo	Täydennysinventointi, Kati Kostamo, 2,5 kk Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Muinaisjäännösinventointi, FK Eeva Raike, 3 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk		Kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta, HuK Jaana Salmi, 1 kk / HuK Tellervo Saukonniemi, 1 kk Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	10,5 kk	Suomusjärvi	Maisemahistoria, Fil.yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 2 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk, Rakennusinventointi FM Janne Haikari, 1 kk	Rakennusinventointi, FM Eija Hurme, 1 kk Karttojen piirtäminen, Päivi Vuorio, 1kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	7 kk
				Muinaisjäännösinventointien taulukointi ja vienti paikkatietojärjestelmään, FM Kaisa Lehtonen, 1 kk		1 kk	Särkisalo	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk	Muinaisjäännösinventointi, HuK Juha Ruohonen, 2 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk Täydennysinventointi, kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta, FM Eija Hurme, 1 kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	5 kk
Yht.	6,5 kk	13 kk	9 kk	9 kk	2 kk	39,5 kk	Yhteensä	13 kk	15 kk	17,5		45,5 kk

Rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman tutkimus

Rakennetun kulttuuriympäristön tutkimuksen merkitys osana museotyötä on korostunut 1970-luvulta lähtien, jolloin maaltamuuton ja rakennemuutoksen vaikutukset alkoivat näkyä suomalaisessa maisemassa. Tutkimus- ja suojelutyöhön tarvittava tietoaaineisto kerätään rakennuskannan ja muinaisjään-
nösten inventoinneilla sekä maisemahistorian selvityksillä.

Turun maakuntamuseossa rakennusinventointia on tehty yhteistyössä kuntien kanssa 1980-luvun alkupuolelta lähtien. Yleisenä kehityspiirteenä rakennetun ympäristön tutkimuksessa voidaan pitää pyrkimystä kokonaisvaltaisempaan tutkimukseen. Yksittäisten kohteiden sijasta rakennuksia ja kulttuuriympäristöä on ryhdytty tarkastelemaan kokonaisuuksina. Toinen tärkeä kehityspiirre on uuden teknologian hyödyntäminen aineiston käsittelyssä. Tietokannat ja paikkatietojärjestelmät ovat merkittävästi helpottaneet kulttuuriympäristön kokonaisvaltaista tarkastelua.

Tavoitteena on ollut kerätä tiedot kaikista ennen vuotta 1940 rakennetuista rakennuksista. Tämä perusrajaus perustuu rakentamisen ja arkkitehtuurin yleiseen historiaan, sekä työn priorisoimiseen tietojen keräämiseksi ensin vanhimmista ja uhanalaisimmista kohteista. SARA-KUM –projektissa rakennusinventointien inventointikriteereitä on tarkennettu silmällä pitäen projektin yleisiä tavoitteita. Käytännössä tämä on tarkoittanut valikoivaa rakennusinventointia, koska käytettävissä olevien resurssien puitteissa kaikkia vanhoja rakennuksia ei ole pystytty inventoimaan, vaan inventoitavat kohteet on valittu rakennustaiteellisten, historiallisten, maisemallisten tai muiden kriteerien perusteella. Toisin sanoen inventoija on valinnut vanhasta rakennuskannasta kohteet, jotka edustavat parhaiten oman aikansa rakennustapaa, sijaitsevat maisemallisesti ja / tai historiallisesti keskeisellä paikalla tai joilla on muuta historiallista tai antikvaarista arvoa. Valikoiva inventointi painottuu käytännössä lähinnä kantatilojen rakennuskannan inventointiin. Valikoiva inventointi on tukijalle haasteellista. Valikointia ohjaavien kriteerien pitäminen yhdenmukaisina eri alueiden välillä on vaikeaa, kuten myös kriteerien suhteuttaminen toisiinsa. Valikoiva inventointi tuottaa joka tapauksessa yleiskuvan, jota on mahdollista täydentää myöhemmin. Inventointitietojen täydennys ja päivitys on tärkeää myös kohteissa vuosien kuluessa tapahtuvien muutosten vuoksi. Historiallisten piirteiden säilyttämiseksi kulttuuriympäristössä kiinteistöjä ja alueita on välttämätöntä inventoida myös tulevaisuudessa. Salon seudun kunnissa rakennusinventoinneissa on tallennettu tiedot noin 7 400:stä kiinteistöstä ja noin 900 kylästä.

Rakennusinventoinnissa aineistoa kertyy tuhansista kohteista, minkä vuoksi tiedon laadun lisäksi keskeiseksi tekijäksi muodostuu sen hallittavuus. SARA-KUM –projektissa tuotetut inventoinnit on tallennettu kiinteistöittäin (Liite 2) ja kylittäin (Liite 3) tietokantaan, mistä ne ovat siirrettävissä koordinaattien avulla paikkatietojärjestelmään, jolloin niitä voidaan hyödyntää monin eri tavoin ja tarkastella yhtä aikaa muiden aineistojen kanssa.

Kulttuuriympäristön kokonaisvaltaista tarkastelua tukee merkittävästi maisemahistoriantutkimus. Maisemahistorian tutkimuksessa vanhaa maisemaa verrataan nykymaisemaan vanhojen karttojen avulla. Näin saadaan tietoa maiseman elementtien iästä. Vanhat kartat kertovat tieurien kulusta, kylätonttien ja talojen sijainnista, peltojen ja niittyjen laajuudesta sekä monista muista oman aikansa maisemapiirteistä. Projektissa on käytetty metodia, joka otettiin Turun maakuntamuseossa käyttöön 1990-luvulla, ja jossa tietotekniikkaa hyväksi käyttäen vanha kartta piirretään nykyisen peruskartan päälle MapInfo –ohjelman avulla. Aineistoksi on valittu isojaon kartta-aineisto, sillä suurimmassa osassa Varsinais-Suomea se on ensimmäinen riittävän tarkassa mittakaavassa tehty aineisto, joka voidaan täsmällisesti asettaa nykyisen peruskartan päälle. Useissa tapauksissa sen katsotaan edustavan myös keskiaikaista maankäyttöä. Oletuksen paikkansapitävyyttä on aikaisemmissa maisema-alueprojekteissa testattu siten, että joidenkin kylien maankäyttökarttoja on verrattu keskenään neljältä eri aikatasolta: noin 1690-, 1790-, 1890- ja 1990-luvuilta. Hyödynnettäessä tällä menetelmällä isojakokartta-aineis-

toa, tuloksena ovat kyläkohtaiset maisemahistorian kartat, joissa on kaksi tasoa: päällä värillinen isojaon aikaista maankäyttöä kuvaava taso ja alla nykyinen peruskartta. Salon seudun kunnissa isojako toteutettiin 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkuvuosina. SARA-KUM –projektissa kaikkien alueen kuntien jokaisesta kylästä, josta on ollut saavissa isojakokartta tai muu samalta ajalta oleva kartta, on tehty maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kartat toimitetaan kuntien käyttöön sekä paperitulosteina että paikkatietomuodossa, jolloin sitä on helppo hyödyntää kunnan omiin tarpeisiin.

Kulttuuriympäristön elementit ja arvot

Kulttuuriympäristön arvotuksen merkittävyyttä korostavat valtioneuvoston 30.11.2000 määrittämät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, joissa kulttuuriympäristön osalta peruslähtökohdaksi määritellään *kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen turvaaminen*. Valtakunnallisesti merkittäviä vanhoja rakennuksia, kulttuuriympäristöjä ja maisema-alueita ovat määrittäneet Museovirasto ja Ympäristöministeriö.

Turun maakuntamuseon kulttuuriympäristön tutkimusmallissa inventoinnit ja maisemahistorian tutkimus ovat tutkimustyön ensimmäinen vaihe. Ne muodostavat perustan toiselle vaiheelle, jossa tuotetun aineiston perusteella analysoidaan ja arvotetaan tutkimuksen kohteena oleva kulttuuriympäristö niin yksittäisten kohteiden kuin maisemakokonaisuuksien osalta. Arvottaminen on erittäin vaativa ja vastuullinen tehtävä. Siinä määritellään kohteen – rakennuksen, kylän, alueen – kulttuurihistoriallinen arvo. Yksittäisen kohteen arvoon vaikuttavat esimerkiksi sen ikä, siihen liittyvät historialliset tapahtumat, vanhojen piirteiden alkuperäisyys ja säilyneisyys sekä kohteen ja ympäristön suhde. Arvojen määrittäminen on aina sidoksissa omaan aikaansa: tutkijat määrittävät ne asiantuntemuksensa ja kokemuksensa perusteella eri kohteita keskenään vertaillen. Mainittujen kriteerien keskinäinen merkittävyys ei ole yksiselitteinen, ja toisaalta kohteessa tapahtuvat muutokset, esimerkiksi rakennuksissa peruskorjaukset, vaikuttavat sen kulttuurihistorialliseen arvoon. Siksi kulttuuriympäristön inventointi on jatkuva prosessi, joka edellyttää tietojen jatkuvaa päivittämistä.

Rakennusinventointeihin liittyvä arvotus suoritetaan kiinteistökohtaisesti tarkastellen rakennusten ominaisuuksia ja sijaintia edellä mainittujen kriteerien pohjalta. Kaikki vanhat kylätontit arvotetaan kokonaisuuksina, muut arvotettaviksi valittavat alueet valitaan tapauskohtaisesti kerätyn materiaalin ja tutkimuksen perusteella. Arvotettavaksi alueeksi voidaan valita esimerkiksi vanha torppa-alue tai teollisuusalue. Arvotettu aineisto yhdistetään tekemällä niin sanotut arvokartat, joihin kootaan arvokkaat rakennukset ja alueet, arvokas avoin maisema (rintapellot), vanha tiestö ja muinaisjäänökset. Muinaisjäänökset, arvokkaat rakennukset ja arvoalueet näkyvät kartalla omina symboleinaan, jotka kertovat myös niille annetun arvon. Maisemahistorian kartoista arvokartalle siirretään vanha avoin viljelymaisema yhtenäisenä alueena, vanhat kylätontit, tieurat ja vesistöt. Arvokartta on yhteenveto vanhasta maisemarakenteesta, sen arvoista ja suhteesta nykymaisemaan. Digitaalisessa muodossa (MapInfo-tiedostoina) olevien karttojen symboleita ja alueita osoittamalla näkyviin saadaan niihin liitetty tiivistetty tieto sen historiasta, ominaisuuksista ja arvoista.

Arvottaminen on tehty arvomääreillä *Valtakunnallinen, Seudullinen, Paikallinen, Maisemallinen ja Historiallinen*. Näitä määreitä käytetään sekä kiinteistöjen että alueiden arvottamisessa. Periaatteessa määreistä kolme ensimmäistä viittaavat kohteen yleiseen merkittävyyteen koko Suomen kulttuuriympäristössä mitattuna edellä mainituilla useilla arvokriteereillä ja kaksi viimeistä kohdetta koskevaan yksittäiseen arvokriteeriin. Käytännössä myös kaksi viimeistä perustuvat useisiin kriteereihin, toisin sanoen *maisemalliseksi* arvotetulla kiinteistöllä voi olla rakennustaiteellisia ja historiallisia arvoja.

Valtakunnallisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Rakennetun ympäristön kokonaisuus, joka kokonaisuutena ja yksittäisten rakennusten tasolla edustaa erityisen hyvin omalle ajalleen tyypillistä miljöötä ja on antikvaarisesti erittäin hyvin säilynyt. Kokonaisuutta ei riko myöhempien aikojen rakentaminen, ja rakennusten vanhat piirteet ovat säilyneet.

Esimerkiksi erityisen hyvin säilynyt kylätontti historiallisen tieuran varressa, jossa on jäljellä kantatiloja vanhoilla paikoillaan antikvaarisesti hyvin säilyneine rakennuksineen ja pihapiireineen.

Kiinteistö: Pihapiiri tai rakennus, joka on rakennustaiteellisesti ja / tai –historiallisesti ainutlaatuinen. Antikvaariset arvot ovat säilyneet hyvin, ja rakennukset sijaitsevat maisemallisesti merkittävällä paikalla.

Esimerkkejä: 1) Vanhalla kylätontilla, historiallisella paikallaan sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa erittäin hyvin säilynyt vanha päärakennus ja vanhoja talusrakennuksia, jotka muodostavat ehjän perinteisen talonpoikaispihiirin. 2) Kartano, jossa antikvaarisesti hyvin säilynyt ja rakennustaiteellisesti merkittävä päärakennus sekä kokonaisuutena hyvin säilynyt pihapiiri talusrakennuksineen.

Seudullisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Hyvin säilynyt rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa rakennukset edustavat ajalleen tyypillistä ja antikvaarisesti hyvin säilynyttä rakennusperinnettä. Kaikki vanhat kylätontit, jotka ovat edelleen asumiskäytössä ja toimivat kantatilojen talouskeskuksina.

Esimerkkejä: 1) Kylätontti, jossa kantatilan talouskeskus tai kantatilojen talouskeskuksia on säilynyt alkuperäisellä kylätontilla. 2) Historiallisesti ja rakennustaiteellisesti erittäin arvokkaat teollisuus-, kartano- ym. kokonaisuudet.

Kiinteistö: Hyvin säilynyt maatilan talouskeskus, kartano, vanha teollisuuslaitos tai muu arkkitehtonisesti ja rakennushistoriallisesti erittäin arvokas yksittäinen rakennus. Esimerkiksi vanhalla kylätontilla sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa hyvin säilynyt vanha päärakennus.

Paikallisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa on vanhaa hajottavia tekijöitä, mutta joka on paikallishistoriallisesti merkittävä tai jossa alkuperäisiä ympäristörakenteellisia ja rakennustaiteellisia piirteitä on vielä jäljellä. Esimerkiksi kylätontti, josta on siirretty tai purettu vanhojen kantatilojen rakennuksia, mutta tontti on edelleen asuinkäytössä ja siellä sijaitsee pientila.

Kiinteistö: Rakennustaiteellisesti tai paikallishistoriallisesti merkittävä rakennus tai pihapiiri, jossa on toteutettu yksittäisiä vanhoja piirteitä rikkovia uudistuksia, mutta vanha yleisilme on säilynyt pääpiirteissään, tai antikvaarisesti hyvin säilynyt rakennus tai pihapiiri, joka rakennustaiteellisesti ja asutushistoriallisesti edustaa yleistä kohderyhmää.

Esimerkkejä: 1) Vanhalla kylätontilla sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa toteutettu osittaisia uudistuksia (peruskorjaukset, laajennukset) huomioimatta antikvaarisia arvoja. 2) Torpan, mäkituvan tai 1900-luvun alkupuolella syntyneen uudistilan pihapiiri, jossa antikvaarisesti hyvin säilyneet rakennukset.

Maisemallisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Rakennetun ympäristön kokonaisuus, joka on paikallishistoriallisesti merkittävä, mutta jossa on toteutettu muutoksia vanhaa huomioimatta tai joka on kokonaisuudessaan niin uusi ja yleinen, ettei se (vielä) ole asutushistoriallisesti korostettavan merkittävä. Rakennuksia on purettu ja/ tai niissä on toteutettu merkittäviä uudistuksia (laajennukset, peruskorjaukset) ja/ tai vanhan rakennuskannan joukkoon on rakennettu runsaasti uutta kuitenkin vanhoja antikvaarisia arvoja kokonaan menettämättä, tai alue on asutushistorialtaan nuori.

Esimerkkejä 1) Kylätontti, josta on purettu tai siirretty kantatilojen talouskeskuksia, mutta tontti on edelleen asuinkäytössä ja siellä sijaitsee esim. asutustila, jonka päärakennus 1940-50-luvulta tai uudempi. 2) Rintamamiestilojen ja muiden 1940-50-luvun tilojen aluekokonaisuus tai 1940-1950-luvulla syntynyt huvila- ja loma-asuntoalue.

Kiinteistö: Vanha rakennus tai pihapiiri, jossa antikvaariset arvot ovat hävinneet, mutta joka sijaitsee maisemallisesti keskeisellä paikalla tai on tärkeä osa historiallista aluekokonaisuutta, tai vanha rakennus/pihapiiri, jossa antikvaarisia arvoja on jäljellä, mutta joka sijaitsee syrjäisessä paikassa ja edustaa asutushistoriallisesti yleistä kohderyhmää.

Esimerkkejä: 1) Kantatila, jonka päärakennuksessa toteutettu suuria peruskorjauksia huomioimatta antikvaarisia arvoja, tai jonka vanha päärakennus on kokonaan purettu, mutta talouskeskus sijaitsee edelleen vanhalla kylätontilla. 2) Torppa tai mäkitupa, jossa antikvaarisia arvoja on jäljellä, mutta rakennukset sijaitsevat syrjäisellä paikalla. 3) Rintamamiestila, jossa 1940-50-luvulla tehdyt rakennukset ovat säilyneet hyvin vanhassa asussaan.

Historiallisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa vähän tai ei ollenkaan jäljellä antikvaarisia ja maisemallisia arvoja rakennusten peruskorjauksen ja uudisrakentamisen vuoksi, tai rakennukset on voitu kokonaan purkaa, mutta alueeseen liittyy paikallishistoriallisesti merkittäviä rakennuksia tai tapahtumia tai historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä. Myös vaihtoehtoisesti alue, joka on asutus- ja rakennushistoriallisesti nuori.

Esimerkkejä: 1) Kylätontti tai torppa-alue, jolta kaikki vanhat rakennukset on purettu. 2) Tehdas tai teollisuusalue, jossa on jäljellä vanhoja rakennuksia, mutta niiden antikvaarinen arvo vähäinen.

Kiinteistö: Mikä tahansa peruskorjauksessa tai muusta syystä antikvaariset arvonsa kokonaan menettänyt vanha rakennus, joka ei sijaitse maisemallisesti merkittävällä paikalla, mutta jolla on asutushistoriallista merkitystä.

Esimerkkejä: 1) Voimakkaasti peruskorjattu rakennus, jossa on asunut tai toiminut historiallisesti merkittävä henkilö. 2) Kantatilan talouskeskus, jossa ei ole jäljellä vanhaa päärakennusta tai muitakaan vanhoja rakennuksia, mutta jolla kantatilana on asutushistoriallista arvoa.

Tiedotus

Projektin alkuvaiheessa kesäkuussa 2001 järjestettiin tiedotustilaisuus Halikon Rikalanmäellä. Tilaisuudessa esiteltiin projektin tavoitteet Salon seudun tiedotusvälineille. Kesäkuun toisena päivänä vuonna 2004 järjestettiin seminaari, jossa esiteltiin SARAKUM-projektin tuloksia ja koottua aineistoa. Tutkimusten edetessä projektin aikana keskityttiin kuntakohtaiseen tiedottamiseen levittämällä tietoa rakennus- ja muinaisjäännösinventoinneista niissä kunnissa, joissa tutkimuksia on tehty. Tiedotuskanavana käytettiin kuntatiedotteita, kuntien www-sivuja sekä paikallislehtiä. Tärkeässä osassa tiedottamisessa ovat olleet projektin www-sivut (<http://www.turku.fi/museo/Sarakum>), jotka luotiin vuoden 2001 lopulla. Sivuilla esitellään projektin tavoitteet, aikataulu, tutkimusmenetelmät, henkilöstö sekä yhteystiedot. Vuoden 2003 aikana ryhdyttiin valmistelemaan projektin tuottaman aineiston siirtämistä internetiin. Se toteutettiin keväällä 2004 yhteistyössä Varsinais-Suomen liiton ja Salon seudun Vihreä Laakso –hankkeen kanssa. Lounaispaikan sivuilta löytyvät maisemahistoriakartat, muinaisjäännökset sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja arvokkaat alueet.

Tulokset

Hankkeen aikana on tuotettu kattava, monipuolista käyttäjäkuntaa palveleva perustiedosto alueen muinaisjäännöksistä, rakennetusta ympäristöstä ja maisemahistoriasta. Salon seudun kuntien alueella on tallennettu tiedot noin 7 400 kiinteistöstä ja noin 900 kylästä. Kaikkien alueen kuntien jokaisesta kylästä, josta on ollut saavissa isojakokartta tai muu samalta ajalta oleva kartta, on tehty maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kerätyn aineiston pohjalta on määritelty kohteiden ja alueiden kulttuurihistorialliset arvot. Arvotettu aineisto on yhdistetty tekemällä niin sanotut arvokartat, joihin on koottu arvokkaat rakennukset ja alueet sekä muinaisjäännökset. Maisemahistorian kartoista arvokartalle siirretään vanha avoin viljelysmaisema, vanhat kylätontit ja tieurat.

Projektissa tuotettu materiaali on kokonaisuudessaan tallennettu Turun maakuntamuseon tietokantaan ja arkistoon. Kunnat saavat aluettaan koskevan materiaalin sekä paperitulosteina että sähköisessä muodossa. Kustakin kunnasta tehdään CD-rom, johon on koottu kuntaa koskeva aineisto. CD-romille on tallennettu arvokartat ja maisemahistoriakartat sekä kiinteistötiedot paikkatietomuodossa (MapInfo). Raporttiin on koottu kunnan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet ja arvoalueet, maisemahistoriakartat ja arvokartta. Inventointitietokannasta (Access) toimitetaan käyttöversio kunnille. Inventointitiedot on myös tulostettu ja toimitettu kuntiin.

Paikkatietoaineistoa on viety Vihreä laakso –hankkeen ja Varsinais-Suomen liiton tuella Varsinais-Suomen paikkatietokeskuksen ylläpitämän palvelimen avulla internetiin Salon seudun ympäristökartastoon (<http://www.lounaispaikka.fi/ymparistokartasto/>), jossa tietoaineisto on kaikkien kiinnostuneiden ulottuvilla.

PERTTELIN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Kulttuuriympäristön tutkimus Perttelissä

Perttelissä aloitettiin rakennusinventointi vuonna 1996. Muinaisjäännösinventointi oli viimeksi suoritettu vuonna 1965 (Huurre). SARAKUM –projektissa oli varattu Perttelin alueelle yhteensä seitsemän työkuukautta, joista käytettiin kaksi rakennusinventointien täydennykseen ja päivitykseen, yksi maisemahistorian tutkimukseen ja kolme muinaisjäännösinventointiin. Lisäksi käytettiin yksi kuukausi raportin kyläkohtaisten historiallisten kuvausten kirjoittamiseen, analysointiin ja arvotukseen.

Perttelissä 1990-luvulla suoritettua rakennusinventoinnissa oli tallennettu tiedot noin 250 kiinteistöstä. SARAKUM-projektissa jatkettiin inventointityötä ja kerättiin tiedot vielä 65 kiinteistöstä sekä päivitettiin aikaisemmin suoritettuja inventointeja. Aikaisempia inventointeja täydennettiin alueinventoinneilla, joita on tehty yhteensä 19 kylän alueelta. Perttelissä on suoritettu valikoiva inventointi, jossa on keskitytty kulttuurihistoriallisesti merkittävimpien kohteiden, käytännössä lähinnä kantatilojen ja historiallisesti merkittävien tuotantolaitosten rakennuskannan inventointiin. Inventointien lähdeaineistona on käytetty pääasiassa Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkiston historiallista kartta- ja asiakirja-aineistoa, paikallishistorioita ja kentällä kerättyä materiaalia. Kaikista kylistä on tehty maisemahistoriakartta ja määritelty arvoalueet.

Kerätty inventointiaineisto analysoitiin ja arvotettiin määreillä *Valtakunnallinen, Seudullinen, Paikallinen, Maisemallinen ja Historiallinen*. Arvomääreiden kriteerit on selvitetty aiemmin kappaleessa *Kulttuuriympäristön elementit ja arvot* (s. 6-7). Raporttiin on koottu kaikki arvotetut kiinteistöt ja alueet. Perttelistä arvotettiin kulttuurihistoriallisin perustein 181 kiinteistöä ja 39 arvoaluetta. Analysoitu aineisto on yhdistetty liitteenä olevaan kulttuurihistoriallisia arvoja esittävään karttaan, johon on merkitty arvotetut kiinteistöt ja arvoalueet symbolein sekä vanha avoin viljelysmaisema, vanha tieverkosto, vanhat kylätontit ja muinaisjäännökset Perttelin kunnan alueelta.

Maisemahistoriakartat on tehnyt Anna-Maija Hukkanen vanhojen karttojen ja asiakirjojen pohjalta. Rakennusinventointia tekivät Eija Hurme ja Janne Haikari vuonna 2001. Janne Haikari on kirjoittanut raportin kyläkohtaiset historialliset kuvaukset alueinventointien pohjalta. Raportissa käytetyt valokuvat ovat inventoijien ottamia ja ne on arkistoitu Turun maakuntamuseon arkistoon. Päivitetty ja kerätty aineisto on arvotettu asiantuntijatyöryhmässä, johon ovat kuuluneet maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta ja tutkijat Eija Suna ja Paula Silander Turun maakuntamuseosta. Muinaisjäännösinventoinnin suoritti Jouko Pukkila vuonna 2002. Muinaisjäännösinventoinnista on tehty erillinen raportti, jota säilytetään Turun maakuntamuseon arkistossa. Raportista on toimitettu kopiot Museovirastoon ja Perttelin kuntaan.

Tässä raportissa esitetään SARAKUM-projektissa tuotettu arvotettu inventointiaineisto kylittäin järjestettynä. Kylistä on alueinventoinnin mukainen lyhyt yhteenveto alueen historiasta, maisemasta ja nykytilasta. Arvotetut alueet ja kiinteistöt on lueteltu kylittäin ja niihin liittyy lyhyt sanallinen kuvaus. Valokuvat ovat esimerkinomaisia ja niissä on pyritty kattavasti esittelemään vain valtakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät kohteet. Viereisellä sivulla on koko Perttelin kunnan alueelta maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kartan avulla voidaan helposti paikallistaa vanhojen asuinpaikkojen, peltöjen, niittyjen, myllyjen, teiden ym. maisemaan liittyvien elementtien sijainti. Vastaavainen maisemahistoriakartta esitetään suuremmissa mittakaavassa (1:10 000) kylittäin. Raporttiin kootut arvotetut alueet ja kiinteistöt on numeroitu kohdenumerolla, jonka avulla ne löytää liitteenä olevasta kulttuurihistoriallisesta arvokartasta.

PERTTELI

Maankäyttö vuosien 1762 ja 1823 välillä laadittujen karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1: 70 000

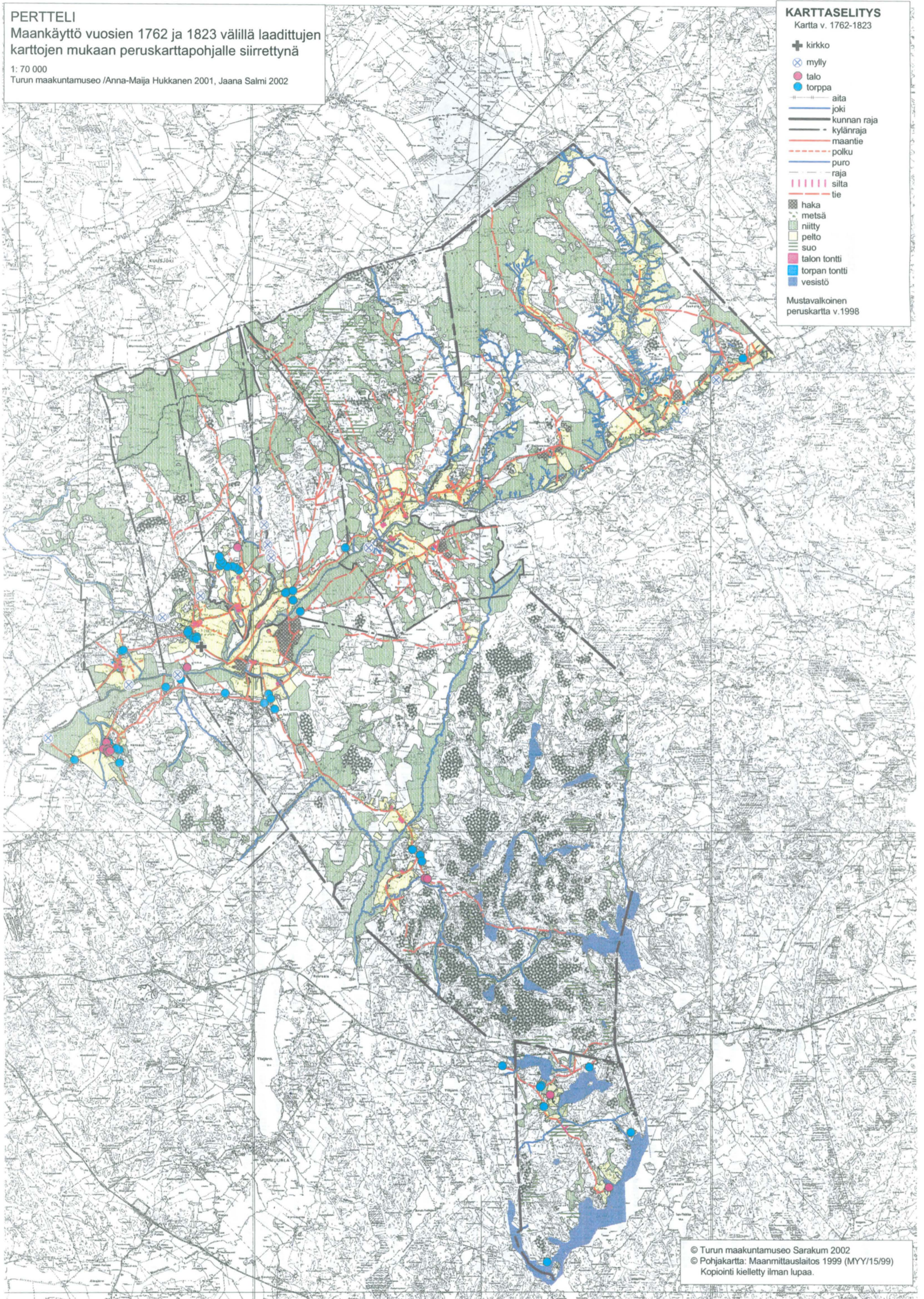
Turun maakuntamuseo /Anna-Majja Hukkanen 2001, Jaana Salmi 2002

KARTTASELITYS

Kartta v. 1762-1823

- ✚ kirkko
- ⊗ mylly
- talo
- torppa
- aita
- joki
- kunnan raja
- - kylänraja
- maantie
- - - polku
- puro
- raja
- silta
- tie
- haka
- metsä
- niitty
- pelto
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- vesistö

Mustavalkoinen peruskartta v. 1998

Haali

Haalin kylä sijaitsee Perttelin koillisrajalla, länsinaapurina sillä on Pitkäkosken kylä. Haalin kylä rajoittuu etelässä Uskelanjokeen, jonka partaalla myös Haalin kartanon rakennukset sijaitsivat jo perustamisestaan lähtien. Haalin kylän läpi virtaa pohjois-eteläsuunnassa Syväoja/Luipoja. Nykyisin kylällä ei ole selvää keskusta, se on lähinnä haja-asutusalueita.

Haalin kylä syntyi Hiiden jakokunnan laajoille takamaille 1550-luvulla. Se luettiin kuitenkin kuuluvaksi Rekijoen kylään aina vuoteen 1612 asti, jolloin siitä vasta veroluettelossa tehtiin oma kylänsä. Kiskon Haapaniemen herra, valtaneuvos ja laamanni Henrik Klaunpoika Horn perusti v. 1553 Haaliksi kutsutun yksinäistalon. Vuonna 1560 se jaettiin kahtia, jolloin syntyi tytärtalo Sarja. Ne olivat Haapaniemen alustalaistaloina vuoteen 1600 asti ja sen jälkeen Halikon Vuorentaan kartanon alustaloja v. 1639 asti. Sarjaa nimitetään kuitenkin asiakirjoissa ainakin vuodesta 1622 lähtien säteriksi, siis herraskartanoksi. Vuonna 1639 molemmat talot yhdistettiin kartanoksi, joka edelleen kuului Hornin suvulle. 1700-luvulle asti sitä viljeli kaksi lampuotia, joista toista kutsuttiin Haaliksi ja toista Sarjaksi. Hornit omistivat kartanon vuoteen 1737 asti.

Isojako toimitettiin Haalin jakokunnassa (johon luettiin Perttelin Haalin ja Pitkäkosken kylät sekä niiden lisäksi Kiikalan Kärkelän ja Revän kylät) vuonna 1776. Vuodesta 1778 alkaen Haalin omistajat ovat itse asuneet kartanossa. Sen rakennuksista on niukasti tietoja vanhemmalta ajalta. Vuonna 1801 kartanossa mainitaan olleen 23 lasi-ikkunaa, ko. vuonna eniten koko paikkakunnalla. Vuosien 1879-1918 välillä tilan rakennukset uusittiin miltei kokonaan.

Vuodesta 1918 alkoi kartanon "pirstoutuminen". Haalin kartanon alueella ovat olleet Perttelin vanhimmat torpat: viimeistään vuonna 1682 perustetut Heinähuhta ja Rasila. Kartanon tiluksille syntyi lisää torppia vasta 1760-luvulta alkaen, enimmillään niitä oli 33. Vuonna 1868 niistä oli jäljellä 19: kaksi Dalbya, kaksi Dalkullaa, Eskolin, kaksi Heinähuhtaa, Isojoki, Kankare, Korppa, Korvenpää, Kulla, Mansikoja, Metsänoja, Norrby, Pyysmäki, Rasila, Strömvik ja Söderby. Vuonna 1900 torppia oli 20. Itsenäisiä tiloja Haalissa ei kartanon lisäksi ollut ennen vuotta 1918.

Haalin kartanosta erotettiin v. 1918 Ihamäen ja Pohjolan tilat, v. 1920 itsenäistettiin 18 torppaa ja 2 mäkitupa-alueita sekä muodostettiin Keltämäen ja Toukolan tilat. Vuosina 1941-45 muodostettiin kantatiloista 12 siirtoväen tilaa ja 3 asuntotilaa ja v. 1953 myytiin itsenäiseksi Revän kantatila. Ihamäestä erotettiin samaan aikaan 16 siirtoväen tilaa ja 4 rintamamiesten tilaa sekä Toukolasta 1 rintamamiestila ja Pohjolasta 2 tilaa. Näin alkuperäisen Haalin kartanon alueella oli 60 tilaa ja kartanon alkuperäisestä 1800 hehtaaria jäi jäljelle vain 280 ha.

Vanhin entisen Uskelan pitäjän alueelle perustettu saha oli Rekijoen kylän rajojen sisällä sijainnut Haalin saha, josta ei tiedetä muuta kuin että se on ollut toiminnassa 1500-luvun lopulla tai 1600-luvun alussa. Lisäksi Haalissa oli ainakin jo 1500-luvulla mylly, jonka omistivat rälssitalolliset. 1800-luvun lopulla syntyi Perttelin toinen kartanonmeijeri, nimittäin Haalin meijeri. Sinne tuli maitoa kartanon omasta karjasta ja laajalti ympäristöstä. Voita myytiin Hankoon. Haalin meijeri lopetti kuitenkin toimintansa jo vuonna 1903 perustetun osuusmeijerin tieltä. Vuonna 1928 perustettiin Haalin tilalle Salon seudun kaksivuotinen karjanhoitokoulu, joka oli toiminnassa vuoteen 1948 asti. Vuonna 1913 Haalin kartanon isäntä perusti Revänkosken sahalaitoksen Kiikalan puolelle. Sen toiminta lopetettiin v. 1940, kun Haalin tilalle oli vedetty sekä Lounais-Suomen sähkön että Juvankosken voiman linjat.

Salon-Uskelan-Kiikalan-Someron tie kulki Kaukolasta Kaivolan, Vihmalon, Nokkahiiden, Vähänhiiden ja Pitkäkosken kautta Haalille. Haalin silta mainitaan jo vuonna 1684. Sitä ylläpitivät Haalin kartano, Revän, Kärkelän, Hirvelän, Kesälän ja Rekijoen kylien talot.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Haali	1
ARVOALUE	ARVOTUS	
Haalin vanha tontti	Seudullinen	

KUVAUS
Haalin yksinäistalon/kartanon isojaon aikainen tontti.
Talouskeskus sijaitsee tontilla edelleen.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Haali	1
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Haali	Seudullinen	

Kantatila, kartano. Päärakennus vuodelta 1896 (vinkkelin muotoinen, 14 huonetta), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Työväen asuinrak. 1930-luvulta, vanhan väen asunto 1920-luvulta (satulak., korkea harja), sekä talousrak. Tiivis pihapiiri. SU 685.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Haali	2
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ihamäki	Paikallinen	

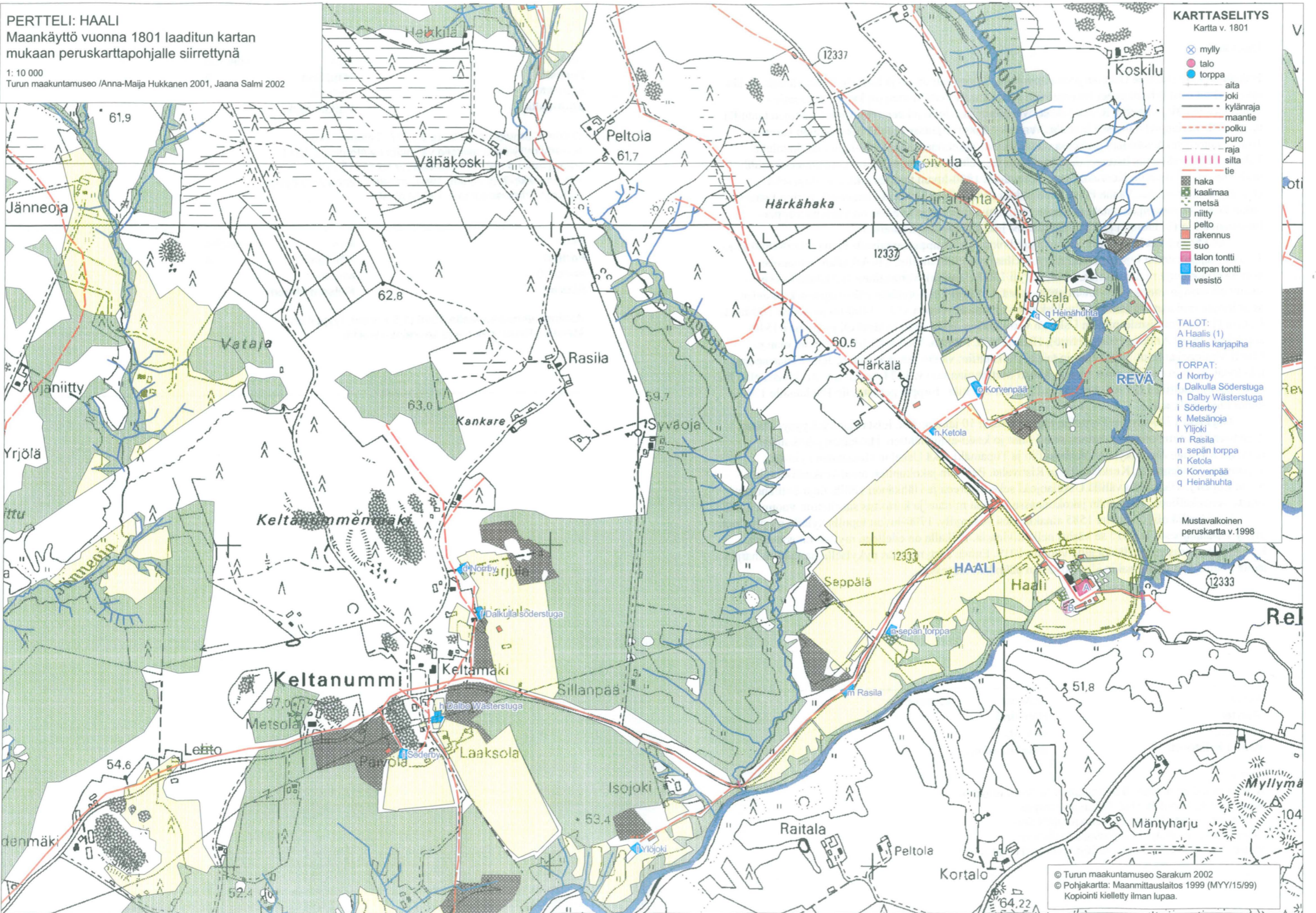
Erotettu Haalista 1910-20-luvulla. Päärakennus 1800-luvulta, uusittu 1919 ja 1936 (mansardikatto, pitkän sivun mittainen laajennussiipi -36, erikoinen). Tilanhoitajan ja työväen asunnot 1900-l alusta sekä useita vanhoja talousrakennuksia.

PERTTELI: HAALI

Maankäyttö vuonna 1801 laaditun kartan mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1: 10 000

Turun maakuntamuseo /Anna-Maija Hukkanen 2001, Jaana Salmi 2002

KARTTASELITYS

Kartta v. 1801

- ⊗ mylly
- talo
- torppa
- aita
- joki
- - kylänraja
- maantie
- - polku
- puro
- - raja
- |||| silta
- tie
- haka
- kaalimaa
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- vesistö

TALOT:

- A Haalis (1)
- B Haalis karjapiha

TORPAT:

- d Norrby
- f Dalkulla Söderstuga
- h Dalby Wästerstuga
- i Söderby
- k Metsänoja
- l Ylijoki
- m Rasila
- n sepän torppa
- n Ketola
- o Korvenpää
- q Heinähuhta

Mustavalkoinen peruskartta v. 1998

Hähkänä

Hähkänen kylä sijaitsee Uskelan joen itäpuolella, Salon kaupungin ja Kajalan kylän välissä. Kylän rakennukset ovat ryhmittyneet Inkereentien sekä vanhan Perttelintien (nykyisin Iimäentie - Nummikulmantie) varrelle. Rakennukset ovat pääasiassa joko jokeen rajoittuvien peltojen laidoilla tai suurella harjanteella metsän laidalla. Vanha kylätontti sijaitsee mäellä Inkereentien varressa. Tontin vanhojen kantatilojen joukossa on uudempaa rakennuskantaa 1900-luvun jälkipuolelta. Talmun tehdasrakennus Inkereentien länsipuolella, peltoalueen reunalla, on korostuneesti esillä maisemassa. Kylässä on Koivukulmantien seudulla 1950-luvun taitteen aikaisia taloja sekä uudempia rakennuksia. Vanha Perttelintie jatkuu Iimäentieltä Nummikulmantielle harjun lakea pitkin keskeltä uudempaa omakotitaloaluetta. Nummikulmantien päässä on vanhoja torppia. Inkereentie kiertää harjun ja siltä avautuu upea jokilaakso- ja peltomaisema.

Hähkänen alueella on ollut asutusta jo kivikauden kampakeraamisella ajalla (3000-1800 eKr). Todistuskappaleita on löytynyt mm. Ali-Arkkilan ja Myllön tiloilta. Yli-Arkkilan Sokianojan niityltä on löytynyt rautakautinen tuluskivi (yli 1500 v. vanha). Varsinainen Hähkänen kylä on saanut alkunsa jo ennen 1200-luvun päättymistä. Uskelan kirkkopitäjän yökuntajakoa koskevien asiakirjojen mukaan Hähkänä kuului Uskelan yökuntaan vuonna 1553. 1400-luvun alussa Hähkänä luettiin Halikon nimismiespitäjän Uskelan verokuntaan. Hähkänen kylässä oli jo vuonna 1540 kahdeksan taloa: Arkkila, Hiirlä (Hiirö), Hänti, Paijo, Puuska, Yksi sekä Juha Pietaripojan ja Martti Matinpojan talot. Myöhemmin taloja yhdisteltiin: vanha Puuska uuteen, Juha Pietaripojan talo kylän muihin taloihin sekä Yksi ja Martti Matinpojan talo v. 1684 Arkkilaan. Arkkilasta eli Yli-Arkkilasta erotettiin 1727 Ali-Arkkila ja 1784 Yli-Arkkila. Torppia perustettiin Hähkänälle 1700-luvun lopulta alkaen.

Isojaossa 1700-luvulla Pertteliin muodostettiin 10 jakokuntaa, joista Hähkänä pysyi omana itsenäisenä jakokuntanaan, jollainen se oli ollut jo keski-ajalta lähtien. Hähkänen jakokuntaa erottivat Muurlan Järvenkylästä Venhekallio ja Tupamäki sekä Uskelan Haukkalan kylästä Tupamäki, Tähdenmäki, Korkiakallio ja Ristivaha. Perttelin jakokuntien omat keskinäiset rajat olivat Lopen ja Hähkänen välillä Uskelanjoki sekä Inkereen ja Hähkänen välillä linja Sottianojan suusta venhekallioon. Hähkänen jakokunnassa isojaon mittaus ja kartoitus suoritettiin vuonna 1782.

Hähkänällä oli jo vuonna 1585 ainakin yksi vesimylly. 1700-luvun lopulla kylällä oli yhteinen mylly Uskelanjoessa ja 1875 se käsitti neljä kiviparia. Paikalla on edelleen myllyn rakennuksia. Kansakoulu perustettiin Hähkänälle vuonna 1919. Ennen siirtymistään nykyiselle paikalleen harjun laelle koulua pidettiin ainakin Uus-Arkkilan päärakennuksessa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	3
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ali-Arkkila	Paikallinen	

Osatalo, erotettu Arkkilasta v.1727. Talouskeskus siirretty nykyiselle paikalle vanhalta kylätontilta v.1914. Päärakennus rak. 1914 (leveä runko 11x15 m.), kuisti/poikkipääty uusittu 1964, muuten vanha ilme hyvin säilynyt. Pihassa tal.rak. 1900-l alusta

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	4
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Alitalo	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1946 (1,5 krs okt, tyyppitalo). Maisemallisesti näkyvä ja keskeinen sijainti.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	2
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Kylätontti mäen rinteessä peltoalueen laidalla. Isojaon aikaan 1760-l. tontilla ollut 7 tilan ja 3 torpan talouskeskukset. Jäljellä useiden kantatilojen rakennuksia ja pihapiirejä. Pellolla kylätontin länsipuolella on tehdasrak. 1900-l. lopulta (Hella).

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Hietarinta

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
5

Pientila 1900-luvun alusta. Asuinrakennus 1920-luvulta (yksinäistupa, ikkunoita uusittu). Pihassa lato, sauna ja aitta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Juhola

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
10

Entinen Puuskan kantatilan talli ja renkitupa, rakennettu 1890-luvulla. Muutettu asuinkäyttöön (vinkkelinmuotoinen). Sijaitsee vanhalla kylätontilla.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Hiirla(Hiirö,Hiirlä)

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
6

Kantatila. Talouskeskus vanhalla kylätontilla. Päärakennus 1890-luvulta (paritupa), ulkoasu 1950-luvulta. Toinen asuinrakennus 1920-luvulta (keskeismuuri), vanha ulkoasu hyvin säilynyt (asumaton).

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Kangasvaara

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
11

Asuinrakennus vuodelta 1937 (keskeismuuri, 1,5 krs, ikkunoita ja kuisti uusittu). Uudempi varastorakennuksia. Keskeinen sijainti joenvarsimaisemassa.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Hänti (Henti,Händi)

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
7

Kantatila. Talouskeskus vanhalla kylätontilla. Päärakennus vuodelta 1950 (ulkoasu säilynyt hyvin), muutkin rakennukset 1900-luvun jälkipuoliskolta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Koivurinne(Mattila)

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
12

Asuinrakennus vuodelta 1948 (1,5 krs okt, tyyppitalo), navetta ja sauna samalta ajalta. Hyvin säilynyt jälleenrakennuskauden tilakeskus.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Ilola

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
8

Vanha torppa, perustettu 1850-luvulla. Asuinrakennus vuodelta 1928, peruskorjattu 1970-80-luvulla (ikkunat, laajennusosa). Talousrakennuksia 1930-40-luvulta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Koskela (Kipsilä , Hähkänä my

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
13

Vanha myylyn paikka, paikalla ollut ratasmylly ainakin 1780-luvulta alkaen. Jäljellä asuinrakennus (1920-luvulta, keskeismuuri, laajennus 1930-luvulla, ikkunoita uusittu myöhemmin), sauna ja varasto.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Jokirinne

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
9

Asuinrakennus vuodelta 1948 (tyyppitalo, 1,5 krs okt). Varastorakennus samalta ajalta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Koskinen

KYLÄ
Hähkänä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
14

Pientila 1900-luvun alusta. Asuinrakennus vuodelta 1950 (yksi huone, n. 3x6 m.) ja varasto/sauna. Näkyvä sijainti joen varren peltoalueen reunassa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	15
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kotikoski	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1920-luvulta (keskeismuuri), peruskorjattu (ikkunat uusittu). Sijaitsee näkyvällä paikalla joenuoman varressa peltojen keskellä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	16
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Lintula	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1920-luvulta (yksinäistupa), vanha ilme pääosin hyvin säilynyt. Liiteri 1920-luvulta, sauna 1950-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	17
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Mylly (Myllö)	Paikallinen	

Kantatalo (perustettu 1553). Talouskeskus sijainnut isojaon aikaan (1760-luku) vanhalla kylätontilla. Nykyinen päärakennus on entinen renkitupa (paritupa, rak. 1800-luvulla, muutokorjauksia 1914,-37,-61) Talousrakennuksia 1900-luvun alkupuolelta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	18
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Mäkirinne	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1942 (1,5 krs, keskeismuuri) ja sauna/liiteri. Sijainti näkyvällä paikalla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	19
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Mäkiseppälä	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1950-luvulta (tyyppitalo), varastorakennuksia samalta ajalta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	20
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ojapelto	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1948, sauna ja entinen navetta samalta ajalta. Näkyvä sijainti jokivarren peltoalueen reunassa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	21
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ojapuro	Maisemallinen	

Entinen Puuskan kantatilan talouskeskus vanhalla kylätontilla. Tontilla Puuskan entinen, asumaton päärakennus 1900-luvun alusta (paritupa, salipääty purettu) sekä sauna. Puuskan talouskeskus siirretty 1950-luvulla, vanha sai Ojapuron nimen. (Puretaan?)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	22
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ojarinne	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1950 (keskeismuuri) ja sauna/varastorakennus. Sijaitsee näkyvällä paikalla jokivarren peltoalueella.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	23
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Onnela	Maisemallinen	

Tilattoman väen asunto tai torppa 1900-luvun alusta. Asuinrakennus 1920-luvulta (yksinäistupa?), kuisti laajennettu. Vanha yleisilme säilynyt pääpiirteissään. Lisäksi tontilla on varastorakennus.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	24
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Paijo	Maisemallinen	

Kantatila. Talouskeskus sijainnut isojaon aikaan 1760-luvulla vanhalla kylätontilla. Nykyinen päärakennus vuodelta 1959, vanhoja rakennuksia ainoastaan Inkereentien varressa oleva lato/makasiini (1823).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	25
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Puuska	Maisemallinen	

Kantatila. Talouskeskus siirtynyt vanhalta kylätontilta nykyiselle paikalleen 1950-luvulla. Päärakennus vuodelta 1955 ja varastorakennuksia.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	26
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Päivärinta	Maisemallinen	

Vanha torppa tai tilattoman väen asunto 1900-luvun vaihteesta. Asuinrakennus vuodelta 1926 (ollut yksinäistupa?). Laajennettu 1969, siitä huolimatta vanhaa ulkoasua jäljellä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	27
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Päivölä	Paikallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1937 (satulakatto, 6x14 m.), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Sijaitsee näkyvällä paikalla rinteessä avoimen peltoaukean reunassa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	28
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Uusi-Arkkila (Arkkila,Reineck)	Maisemallinen	

Osatalo, perustettu 1784. Päärakennuksessa (rak. 1882) toiminut päiväkotijä koulu. Rakennusta peruskorjattu 1960-luvulla. Tilan navetassa toiminut Talmun tehdas, myöhemmin puusepän verstaas.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	29
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Verhola	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1920-luvulta (keskeismuuri), ikkunat ja lautavuoraus uusittu. Pihapiirissä lisäksi sauna.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	30
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Yli-Arkkila	Maisemallinen	

Osatalo, erotettu Arkkilasta 1727. Päärakennus siirretty nykypaikalleen vanhalta kylätontilta 1910-luvulla, laajennettu, peruskorjattu (ikkunat, lautavuoraus ja kuisti uusittu 1960-70-l.). Navetta 1910-luvulta, muita talousrakennuksia 1940-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Hähkänä	31
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ylipuuska	Maisemallinen	

Erotettu Puuskan kantatilasta, rakennukset vanhalla kylätontilla. Asuinrakennus 1920-luvulta (6x7 m., satulakatto), lautavuoraus uusittu. Pihapiirissä sauna 1960-luvulta.

PERTELI: HÄHKÄNÄ (1/2)
 Maankäyttö vuonna 1762 laaditun kartan
 mukaan peruskarttapohjalle siirrettyinä

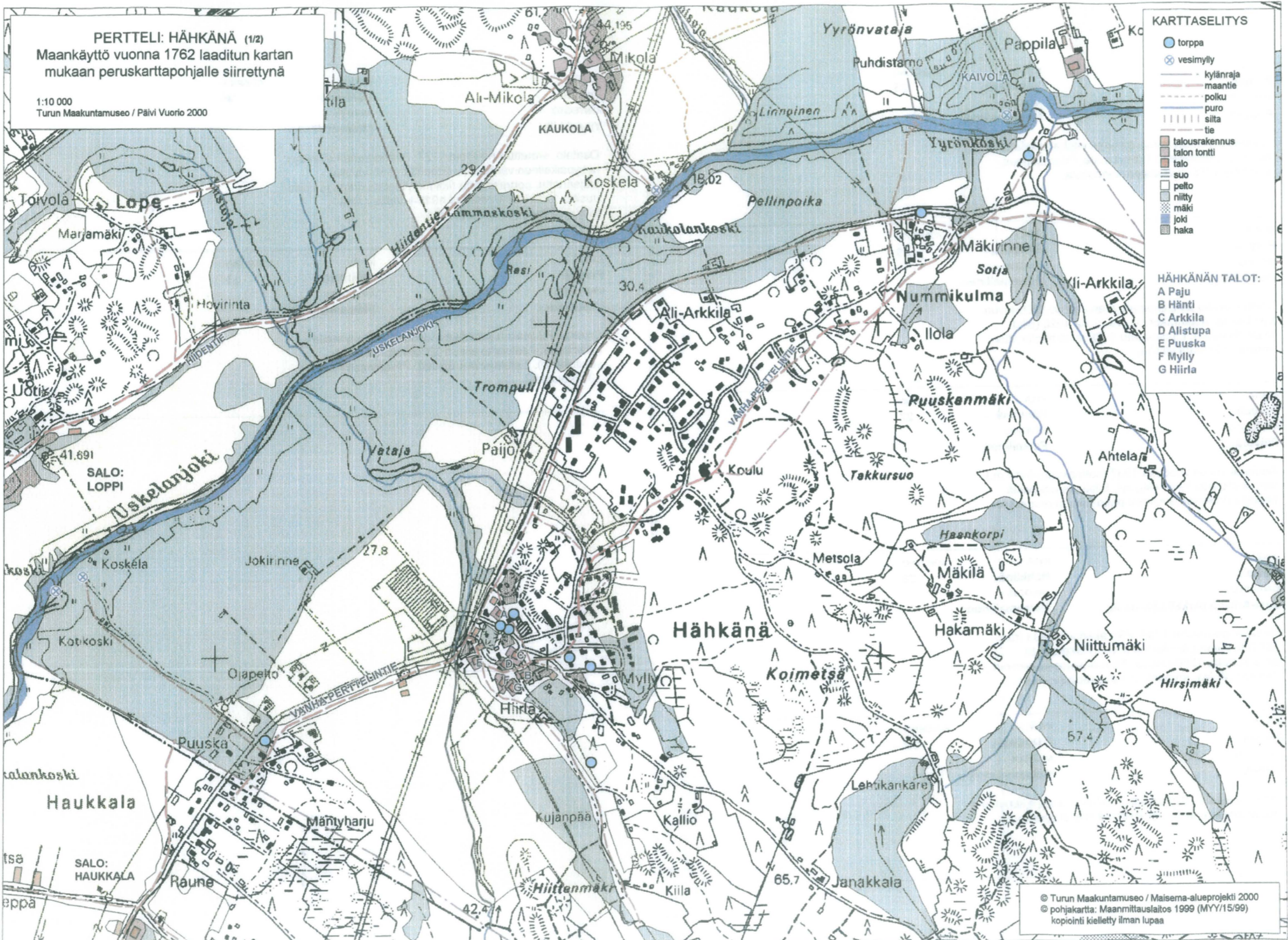
1:10 000
 Turun Maakuntamuseo / Päivi Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- torppa
- ⊗ vesimylly
- kylänraja
- maantie
- - - polku
- puro
- ||||| silta
- tie
- talousrakennus
- talon tontti
- talo
- suo
- pelto
- niitty
- mäki
- joki
- haka

HÄHKÄNÄN TALOT:

- A Paju
- B Hänti
- C Arkkila
- D Alistupa
- E Puuska
- F Mylly
- G Hiirla

Inkere/Inkeri

Inkerin kylä sijaitsee Uskelanjoen itäpuolella, Kajalan, Patalan, Toramäen, Romsilan ja Vihmalon kylien välissä. Pääväylät ovat Salosta tultaessa Inkereentie ja kaakosta mutkitteleva Romsilantie-Kaivolantie sekä Isohiidentie. Inkereen ja Kajalan kylän alueille on muodostunut taajama, joka sijaitsee Inkereentien, Romsilantien ja Kaivolantien risteyksessä. Tässä keskuksessa on kunnantalo, kauppa, pankki ja posti sekä liikeyrityksiä.

Inkerissä on ollut asutusta jo kivikautisella ajalla. Kylän alueelta on tehty useita esihistoriallisen ajan esinelöytöjä (mm. tasatalta, kirves, kourutaltan kappale ja nuijan kappale, noin 900-vuotias pronssisormus ristiretkiajalta), ja Kiitiönmäen lounaiskulmassa sijaitsee ”kupittaanlähde” -niminen uhripaikka. Vihmalon ja Inkerin kylien rajalla (nyk. Pappila) jokirannassa on Kuninkaan kruoppi -niminen paikka. Samalla seudulla on sijainnut Uskelan pappilalle kuulunut Ristniitty, joka oli vanha uhripaikka.

Inkerin kylä on saanut alkunsa jo ennen 1200-luvun päättymistä. Ennen isojakoa Inkereen jakokuntaan kuuluivat Kajala, Pöytiö, Romsila, Toramäki ja Patala. Uskelan kirkonpitäjän yökuntajakoa koskeva asiakirja vuodelta 1553 kertoo Inkerin kuuluneen Uskelan yökuntaan. Yökuntia oli pitäjässä tuolloin kuusi. Halikon nimismiespitäjän Inkereen kartanonlääniniin luettiin Inkere, Toramäki ja Romsila. Tämä hallinnollinen ja oikeudellinen aluejako säilyi 1600-luvulle saakka.

Inkereen kartanon vaiheista keskiajalla on niukasti tietoa, mutta 1400-luvun lopulta sen tiedetään olleen läänitettynä Raaseporin kihlakunnan tuomarille Severin Paavalinpojalle. Vuonna 1506 Etelä-Suomen laamanni Klaus Henrikinpoika Horn pyysi ja sai Ruotsin valtionhoitajalta kartanon läänityksekseen. Ainakin vielä vuonna 1526 koko Inkerin kylä muodosti kuninkaan kartanon, joka oli jollekin yksityiselle herralle läänitettynä. Kuitenkin jo vuonna 1540 maakirjojen mukaan tilukset oli jaettu Litelä-, Pajari- ja Uoti-nimisten talonpoikaistalojen kesken. Vuonna 1616 kylään perustettiin neljäs tila, joka oli Horn-suvun kartano Inkere – myöhemmin se sai nimen Katrineberg. 1600-luvun alussa Litelä sai nimen Suutari ja lopussa Uoti muuttui Yrjäksi. Vuonna 1797 Suutari jakautui kahtia Ali- ja Yli-Suutariksi, jonka jälkeen kylässä oli viisi tilaa. Ne olivat Katrinebergin kartano sekä Ali-Suutarin, Pajarin, Yli-Suutarin ja Yrjän talonpoikaistalot. Tilanne oli sama edelleen vuonna 1868. Tilat ovat saman nimisiä nykyisinkin.

Inkereelle perustettiin kaksi torppaa 1750-luvulla. Vuonna 1868 kylässä oli 16 torppaa. Parhaiten näistä on säilynyt Silfver-niminen torppa Raakasmäen kupeessa. Inkereen Pappilan, joka sijaitsee joen rannassa, sanotaan olleen pakanallinen uhrilehto.

Inkereen kartanosta muodostui suuri vaikuttaja ympäristössään. 1700-luvun lopulla kartanon alueelle Pinokedon kesannolle perustettiin lasitehdas, jonka ympärille muodostunut yhteisö leimasi kylän elämää vuosikymmeniä. ”Kartnon patruun” on vanhojen pitäjäläisten mukaan pitänyt kylän ensimmäistä epävirallista kansakoulua. Hän on myös ollut kehittämässä pitäjän teollisuutta kuten Pöytiön sahaa ja Inkereen meijeriä sekä meijerikoulua. Lasitehtaalla oli oma myymälä Salossa ja Turussa, mutta pääosin lasituotteita laivattiin Vuohensaaren lastauspaikalta Ruotsin markkinoille. 1800-luvun lopulla lasitehdas lopetti toimintansa. Koko ruukkialueelle jäi vain keväisin kiiltelevä mäenkumpare. Lasitehtaan paikalla on nykyisin muovitehdas. Santakarilla oli kartanon omistama tiilitehdas. Meijeri perustettiin 1870-luvulla Inkereen kartanoon. Vuosina 1876-82 sen yhteydessä oli myös meijerikoulu. Vuonna 1953 kylään rakennettiin Inkereen kansakoulu Hyöksmäen kupeeseen.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	3
ARVOALUE	ARVOTUS	
Katrinebergin vanha tontti	Historiallinen	

KUVAUS

Katrinebergin kartanon isojaon aikainen talouskeskuksen tontti. Tilan rakennukset siirrettiin nykyiselle paikalleen n. 250 metriä etelämmäksi ilmeisesti heti isojaon jälkeen 1800-luvun vaihteessa. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	4
ARVOALUE	ARVOTUS	
Toramäen vanha tontti	Historiallinen	

KUVAUS

Toramäen kantatilan isojaon aikainen tontti. Tontilla ei ole enää rakennuksia. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	5
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Isojaon aikaan 1700-luvun lopulla kylätontilla ollut kolmen kantatilan talouskeskukset (Yrjä, Pajari ja Suutari). Nykyisin tontilla on Suutarin talouskeskus. Tontti on keskeisellä paikalla peltojen keskellä ja joen varressa.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Ali-Suutari

KYLÄ
Inkeri
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
32

Osatalo. Suutari jaettu kahtia 1797, sen jälkeen Ali-Suutarin talouskeskus nykyiselle paikalleen. Päärakennus rak. 1894 (paritupa, 27x9 m.) vanha ulkoasu säilynyt hyvin. Maakellari ja aitta 1800-luvulta, väenasunto 1900-luvun alusta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Hakala

KYLÄ
Inkeri
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
33

Torppa tai tilattoman väen asunto 1900-luvun vaihteesta. Asuinrakennus 1900-luvun alusta (8x4 m., satulakatto), lisäksi sauna, navetta ja lato 1900-luvun alkupuolelta. Pihapiiri sijaitsee peltoalueen laidassa.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Hepokallio

KYLÄ
Inkeri
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
34

Vuonna 1926 itsenäiseksi lohkottu tila, jonka keskeismuurillinen päärakennus (1920- tai 1930-luvulta) on säilynyt vanhassa asussaan. Pihapiirissä lisäksi samanikäiset vaja, navetta, aitta ja sauna.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Inkereen koulu

KYLÄ
Inkeri
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
35

Koulu. Betonirunkoinen, rapattu koulurakennus vuodelta 1953 (satulakatto, 3 krs).

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Kalliola I

KYLÄ
Inkeri
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
36

Asuinrakennus ollut Inkereen lasitehtaan työläisten asunto. Talo (9,5x22 m.) on rakennettu 1800-luvun alkupuolella (lasitehtaan toiminta loppui 1865). Ikkunat uusittu, kuistit rakennettu 1950- tai 1960-luvulla. Sisätilat on yhdistetty yhdeksi asunnoksi.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Katrineberg

KYLÄ
Inkeri
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
37

Kartano. Päärakennus 1800, ennen talouskeskus pohjoisempaan n. 250 m. päässä lähellä Hanhiojaa. Päärakennusta uusittu tulipalon jälkeen 1894. Kertaustyylien vaikutteita, koristeellisuus, aumakatto, n. 48x11 m. Useita vanhoja talousrakennuksia. SU:2 442

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	38
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kaunela	Maisemallinen	

Torppa tai tilattoman väen asunto 1900-luvun alusta. Asuinrakennus 1920-luvulta (yksinäistupa, 6x8 m.), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Varasto ja sauna 1940-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	39
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Lepola (Yrjän laukku-post	Maisemallinen	

Tilan saunarakennuksessa on toiminut kylän 'postitupana' 1970-luvulle asti. Asuinrakennus vuodelta 1922 (satulakatto, 6x8 m.), vanha yleisilme pääosin hyvin säilynyt. Sauna ja piharakennus myös 1920-luvun alusta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	40
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Lähdemäki	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1929. Mineriiituorausta lukuun ottamatta vanha yleisilme hyvin säilynyt. Pihassa navetta (1935) ja sauna (1948).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	41
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Meijeri	Paikallinen	

Vanha meijerikiinteistö. Vuonna 1903 useita pienmeijereitä ja Katrinebergin meijeri yhdistettiin Perttelin osuusmeijeriksi. Meijerikiinteistön vanhin rakennuskanta 1920-l: asuinrakennus (9x22m.) ja rapattu meijerirakennus. Lisäksi uudempia varastorak.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	42
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ojatalo	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1945. Ruotsalaistalo (maaseudun tyyppi, 9x 11m). Talousrakennuksia samalta ajalta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	43
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Osuuskauppa	Maisemallinen	

Vanha osuuskauppa. Kaupparakennus vuodelta 1939. Pulpettikattoinen myymäläosa, lisäksi asuntosiipi sekä varastosiipi (satulakatto). Pihalla sauna/varastorakennus.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	44
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Pajari	Seudullinen	

Kantatila. Päärakennus vuodelta 1936 (9x16 m., satulak.), peruskorjauksia (kuisti, ikkunat uusittu), vanha yleisilme kuitenkin hyvin säilynyt. Pihapiirissä luhti 1700-l. ja navetta 1920-l. Toinen asuinrakennus (rak. 1900-l. alku) pihapiirin ulkopuolell

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	45
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Peltola	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1949 (8x10 m.), vanha ulkoasu säilynyt hyvin. Pihapiirissä navetta sekä sauna/varasto 1950-luvulta. Pihapiiri sijaitsee pellon keskellä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	46
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Silfver(Silveri,Silver)	Paikallinen	

Vanha torppa, perustettu 1820-luvulla. Asuinrakennus 1800-luvun lopulta (tupa, kamari, erillinen varastohuone, 9x5 m.), vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	47
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Takala	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1930-luvulta (6x7 m., keskeismuuri), vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	48
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Tapiola	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1949 (tyyppitalo). Lisäksi sauna/varasto samalta ajalta. Pihapiiri sijaitsee keskellä peltoaukeaa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	49
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Tasanko	Maisemallinen	

Vanha torppa tai tilattoman väen asunto (?). Asuinrakennus 1900-luvun vaihteesta (6x13 m., yksinkertainen paritupa), ulkoasu 1900-luvun jälkipuolelta (ikkunat ja kuisti uusittu).

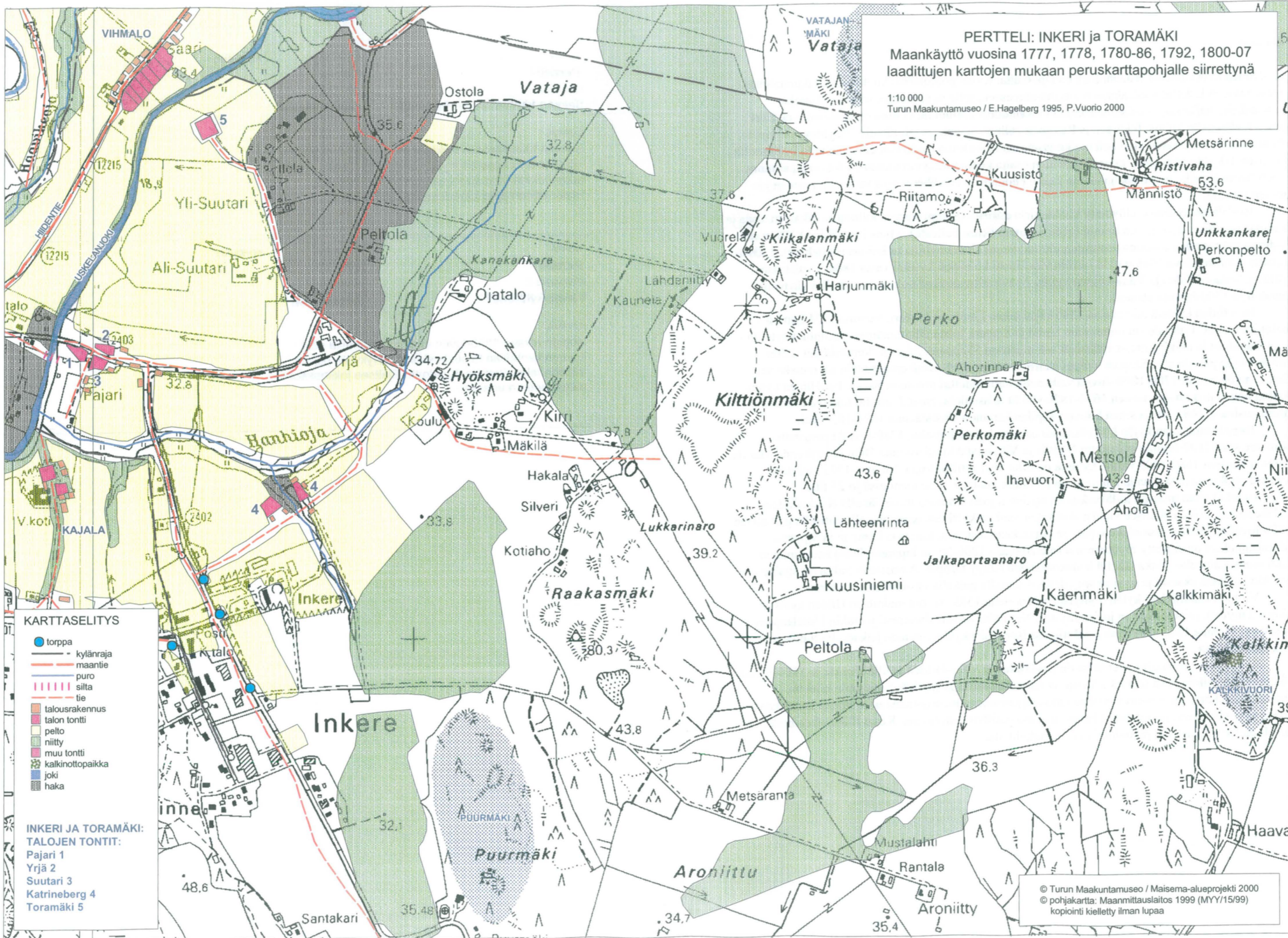
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	50
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Yli-Suutari	Seudullinen	

Osatalo, Suutari jaettu kahtia 1797. Yli-Suutarin talouskeskus nyk. paikalle 1800-luvulla. Päärak. Vuodelta 1873 (paritupa 9x25 m.), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Useita vanhoja talousrakennuksia, mm. hyvin säilynyt karjakartano vuodelta 1913.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Inkeri	51
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Yrjä	Seudullinen	

Kantatila. Talouskeskus siirretty nykyiselle paikalleen vanhalta kylätontilta tulipalon jälkeen 1850-l. Päärakennus vuodelta 1856 (paritupa, 9 x27 m.), vanha ulkoasu säilynyt hyvin. Pihapiirissä useita talousrakennuksia 1900-luvun alusta. SU 681.

PERTELI: INKERI ja TORAMÄKI
 Maankäyttö vuosina 1777, 1778, 1780-86, 1792, 1800-07
 laadittujen karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1:10 000
 Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- torppa
- kylänraja
- maantie
- puro
- silta
- tie
- talusrakennus
- talon tontti
- pelto
- niitty
- muu tontti
- kalkinottoaikka
- joki
- haka

**INKERI JA TORAMÄKI:
 TALOJEN TONTIT:**
 Pajari 1
 Yrjä 2
 Suutari 3
 Katrineberg 4
 Torämäki 5

© Turun Maakuntamuseo / Maisema-alueprojekti 2000
 © pohjakartta: Maanmittauslaitos 1999 (MYY/15/99)
 kopiointi kielletty ilman lupaa

Iso-Hiisi

Iso-Hiiden kylä sijaitsee Uskelanjoen eteläpuolella. Kylän pohjoisosat kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaaseen Uskelanjokilaakson maisema-alueeseen, jolle ovat luonteenomaisia laajoja peltoaukeita halkovat, syväälle maaperään kaivautuneet jokiuomat ja niitä reunustavat metsäiset mäet. Kylän halki kulkee Inkereen ja Rekijoen välinen maantie, Isohiidentie. Tieyhteys on myös Patalaan. Asutus jakautuu kylässä melko tasaisesti lähes koko kylän alueelle, vanhalla kylätontilla sijaitsee nykyään vain kaksi taloa. Maiseman osalta kenties näkyvin muutos, joka on tapahtunut 1900-luvun lopulla, on puuston määrän kasvu laiduntamisen vähennyttyä varsinkin purojen ja jokien varsilla.

Iso-Hiiden kylästä on löydetty kivistä esineitä (Suomusjärven kulttuurin aikainen nuija ja kampakeraamisen ajan lopun kaksoistaltoa Sipparin Ilolan pellosta). Myös Iso-Hiiden kylän nimi todistaa pakanuuden aikaisen asutuksen ulottumisesta alueelle (hiisi tarkoittaa uhrilehtoa). 1300-luvulta peräisin oleva Hiiden kylä jaettiin virallisesti kolmeksi kyläksi vasta 1800-luvulla: Iso-Hiiden, Nokka-Hiiden ja Vähä-Hiiden kyliin. Epävirallisesti tämä kolmijako oli ollut käytössä ainakin jo 1500-luvulta alkaen.

Iso-Hiiden kylässä oli vuonna 1540 kaksi taloa: Lempa ja Viikari. Vuonna 1574 Lempa halottiin kahtia. Tytärtalo sai nimekseen Sipilä ja Sippari, joista jälkimmäinen vakiintui käyttöön - ruotsinkieliset henkikirjoittajat väänsivät sen muotoon Skeppare, joka on 'kummitellut' talon nimenä nykypäiviin asti. Samoin Viikari jaettiin vuonna 1598. Siitä erotettu talo sai nimekseen Saksi, myöhemmin 1700-1800 -luvun vaihteessa nimi muuttui muotoon Saksa. Iso-Hiiden kylän kaikki neljä taloa olivat vuosien 1614-1830 välillä rälssitaloja, ensin Perttelin Inkereen kartanon alustalaisina v. 1683 asti ja sitten Sauvon Tapilan kartanon alustalaisina 1824-1830 asti.

Torppia tunnetaan kylän historiasta ainoastaan kolme nimeltä, 1780-luvulla perustettu Kankare sekä 1830-luvulla perustetut Mattila ja Vik, niistäkin oli vuonna 1868 jäljellä enää Mattila. Lisäksi vuosien 1680-1809 välillä kylässä on ollut yksi sotilastorppa. Vuonna 1925 Isohiiden kylässä oli 8 itsenäistä tilaa ja lohkomisen jatkuttua vuoteen 1950 mennessä jo 25 tilaa.

Isojakokartan mukaan kyläkeskus on sijainnut joen rannassa hyvin lähellä Nokkahiiden kyläkeskusta. Viikari sijaitsee vielä nykyäänkin vanhan kyläkeskuksen alueella entisellä paikallaan 1850-luvulle ajoitettavissa olevine pää- ja aittarakennuksineen, kun taas Lempan ja Sipparin päärakennukset on siirretty myöhemmin (oletettavasti 1800-luvun loppupuolella) kauemmaksi jokirannasta alueelle, jonka lähellä isojakokartassa näkyy torppia. Ainoastaan Saksa on sijainnut erillään kyläkeskuksesta ja se sijaitsee edelleen samalla paikalla Iso-Hiidentien varrella.

Vanhin asiakirjatieto kylän myllyistä on vuodelta 1585. Silloin mainitaan Hiiden kylässä olleen 2 myllyä, joita kutsuttiin jokimyllyiksi. Ne sijaitsivat siis ilmeisesti jossakin Uskelanjoen koskessa. Vuonna 1841 mainitaan asiakirjoissa Isonhiidenkylän yhteinen jalkamylly luultavasti Uskelankoskessa.

Illinkosken yli on ollut olemassa tie Iso-Hiiden ja Vähä-Hiiden välillä ainakin jo 1900-luvun alkupuolella, jolloin sekä tie että silta olivat huonokuntoisia ja jyrkkiä. Sittemmin niitä on paranneltu ja korjailtu. Suoraviivaisena kaksiaukkoisena puukansisiltana uusi silta ei kuitenkaan oikein sovi viereiseen perinteiseen katajaisen laidunniityn maisemaan. Koko Illinkosken notko on yksi Uskelan jokilaakson parhaimpia maisemakohteita.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Isohiisi	6
ARVOALUE	ARVOTUS	
Saksan kantatilan vanha tontti	Historiallinen	

KUVAUS

Saksan kantatilan talouskeskus on jo isojaon aikaan 1800-luvun alussa ollut yksinäistontilla. Tilan nykyiset rakennukset ovat aivan vanhan tontin vieressä. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Isohiisi	7
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Isojaon aikaan 1800-luvun alussa kylätontilla ollut kolmen kantatilan talouskeskukset. Nykyisin jäljellä Viikarin talouskeskus. Kylätontti sijaitsee jokilaaksossa peltoalueen reunassa.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Lempa

KYLÄ
Iso-Hiisi
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
52

Kantatila. Tilakeskus sijainnut 1800-luvun alussa Uskelanjoen varressa. Nyk. päärak. 1800-luvun lopulta (kapea runko, poikkipääty keskellä), peruskorjauksia 1960 (sauna), ulkoasussa jäljellä vanhoja piirteitä.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Viikari

KYLÄ
Iso-Hiisi
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
57

Kantatila. Päärakennus 1850-luvulta, toinen pääty purettu (ollut paritupa). Vilja-aitta 1800-luvulta ja karjarakennus 1920-luvulta. Sijaitsee Uskelanjoen varressa.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Rantala

KYLÄ
Iso-Hiisi
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
53

Viikarin kantatilan vanhan väen asunto, asuinrakennus 1920-luvun alusta (keskeismuuri, tupa ja kaksi huonetta + yläkerta). Peltoalueen keskellä Uskelanjoen varressa.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Saksa

KYLÄ
Iso-Hiisi
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
54

Kantatila/osatalo, erotettu v. 1598 Viikarista. Sijaitsee lähes samalla paikalla kuin isojaon aikaan 1800-l. Päärak. 1860-l. (leveä runko), vanha ulkoasu melko hyvin säilynyt. Pihapiirissä lisäksi kuivuri ja vilja-aitta 1930-40-l ja uusia tal.rakennuksia

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Sippari

KYLÄ
Iso-Hiisi
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
55

Kantatila. Talouskeskus ollut 1800-l. alussa Uskelanjoen varressa. Nykyinen päärakennus 1900-l. vaihteesta (paritupa, 24 x 8 m.), peruskorjauksia (sisäsauna, kuisti uusittu, asuintilaa yläkrs).

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Takatalo

KYLÄ
Iso-Hiisi
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
56

Lohkotila. Asuinrakennus vuodelta 1927 (keskeissali, satulak., harrkokiviper., 13 x 8 m.), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Pihassa mm. aumakattoinen, tiilirunkoinen aitta 1920-30-luvulta.

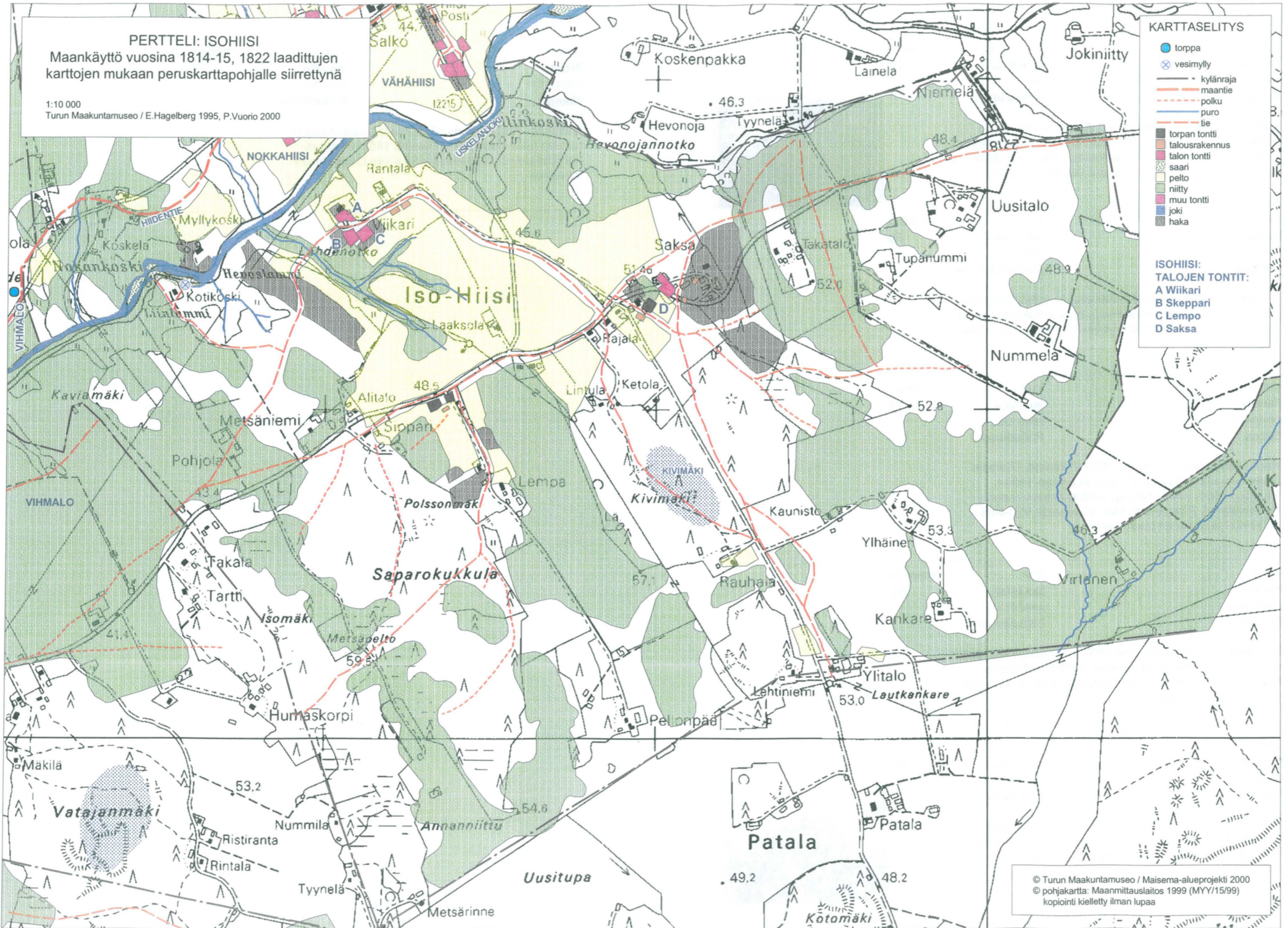
PERTTELI: ISOHIISI
Maankäyttö vuosina 1814-15, 1822 laadittujen
karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1:10 000
Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- torppa
- ⊗ vesimylly
- kylänraja
- maantie
- - - polku
- puro
- tie
- torpan tontti
- talusrakennus
- talon tontti
- saari
- pelto
- niitty
- muu tontti
- joki
- haka

- ISOHIISI:
TALOJEN TONTIT:**
A Wiikari
B Skeppari
C Lempo
D Saksa

© Turun Maakuntamuseo / Maisema-alueprojekti 2000
© pohjakartta: Maanmittauslaitos 1999 (MYY/15/99)
kopiointi kielletty ilman lupaa

Kaivola

Kaivolan kylä on Perttelin kunnan kirkonkylä, yksi kunnan kolmesta taajamasta. Se sijaitsee Uskelanjoen länsipuolella ja sen koko taajama-alue kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen Uskelanjoen maisema-alueeseen. Sille ovat tyypillisiä laajat metsäisten mäkien reunustamat peltoaukeat, joita syvälle kaivautuneet jokiuomat halkovat. Maisemallisesti ja historiallisesti arvokas vanha Hiidentie kulkee edelleen kylän halki, joskin erinimisenä.

Kylästä on löydetty kivikauteen ajoittuvia esineitä ja asuinpaikkoja.

Perttelin ensimmäinen kirkko ja Perttelin kappalaispappila on perustettu jo 1300-luvun puolella. Asiakirja maalahoituksesta on vuodelta 1440, seurakunnan syntyajankohta lienee noin 1400. Perttelin nykyinen kivikirkko on peräisin noin vuodelta 1500, mutta sen alkuperäinen pieni sakaristo joitakin vuosikymmeniä aikaisemmalta ajalta. Vuonna 1440 asiakirjoissa mainittu kirkko on ollut puusta rakennettu. 1400-luvun lopulla siihen rakennettiin ensin kivinen sakaristo, joka purettiin isomman tieltä v. 1828. Vuoden 1500 paikkeilla koko kirkko korvattiin uudella jyhkeällä harmaakivikirkolla. Kirkko on keskiajalla nimetty Pyhälle Bartolomeukselle.

Itse kylä on ollut olemassa ainakin jo 1200-luvun lopulla ja se mainitaan keskiaikaisissa asiakirjoissa vuosina 1386-98. Jo vuonna 1540 Kaivolan kylä oli viisitaloinen. Talot olivat Karro eli Makkara eli Jäppilä, Kärri, Laiska eli Kauko, Passi ja Turri. 1500- ja 1600-luvulla talomäärässä ei tapahtunut mitään muutoksia, mutta 1700-luvulla se lisääntyi kolmella: Kauko halottiin kahtia 1731 (Ali- ja Yli-Kauko), Jäppilä vuonna 1733 (Ali- ja Yli-Jäppilä) ja Turri 1751 (Ali- ja Yli-Turri). Jäppilän osatalot liitettiin kuitenkin takaisin toisiinsa jo vuonna 1854, joten vuonna 1868 kylässä oli 7 taloa. Talot sijaitsivat rykelmänä kirkon pohjoispuolella, Kärri lähempänä kirkkoa.

Isojakokartassa (vuosilta 1786-88, 1796-1800) Kaivolassa näkyy kuusi torppaa. Ensimmäinen torppa oli 1770-luvulla perustettu Hedén. Sitä seurasivat 1790-1850 13 torppaa, joista vuonna 1868 oli enää viisi torppaa jäljellä: Frisk, Hakala, Hjort, Keto ja Ketola. Torpat itsenäistyivät 1925 mennessä ja tiloja lohkottiin, joten kun Kaivolassa vuosina 1875 ja 1900 mainitaan vain 7 itsenäistä tilaa, niin vuonna 1925 niitä oli 28 ja vuoteen 1950 mennessä jo 103.

Vuonna 1841 Pertteli sai oman kestikievarin Kaivolaan. Kaivolan kansakoulu aloitti toimintansa vuonna 1882 Perttelin kunnanhuoneessa, joka puolestaan oli ostettu vuonna 1869 Passin omistajalta. Koulun nykymuoto on täysin muuttunut entisestä. Vuonna 1863 Perttelin lainamakasiini rakennettiin Kaivolaan kylämäelle harmaakivestä. Se sijaitsee edelleen samalla paikalla ja on nykyisin kotiseutumuseona. Perttelin maamiesseuran talo rakennettiin Kaivolaan 1925 (Harjula) ja nykyään se on paikallisen urheiluseuran omistama Perttelin urheilutalo.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	8
ARVOALUE	ARVOTUS	
Kärriin talon vanha tontti	Historiallinen	

KUVAUS

Kärriin kantatilan talouskeskus oli isojaon aikaan 1700-luvun lopulla tällä tontilla. Myöhemmin se on siirtynyt etelämmäksi. Historiallisen ajan kiinteä muinaismuisto.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	9
ARVOALUE	ARVOTUS	
Perttelin kirkko ja hautausmaa	Valtakunnallinen	

KUVAUS

Perttelin kivikirkko 1400-luvulta. Isojaon aikaan 1700-luvun lopulla kirkkomaa (kirkko, hautausmaa?) on käsittänyt arvoalueen etelä-lounaisnurkan. (SU:2 443. RKY 1993. N:o 192.)

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	10
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Isojaon aikaan kylätontilla oli seitsemän tilan talouskeskukset. Nykyisin tontilla on jäljellä yhden kantatilan (Jäppilä) rakennukset. 1900-luvulla Kaivola on laajentunut taajamaksi ja vanha kylätontti on sen laidalla.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Ainola

KYLÄ
Kaivola
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
58

Asuinrakennus 1900-luvun alusta (satulakatto, toisessa lappeessa frontoni). Pihanpuolella laajennussiipi 1960-luvulta ja yläkerran ikkunat uusittu, muuten vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Ali-Kauko

KYLÄ
Kaivola
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
59

Osatalo, Kauko jaettu kahtia 1731. Talouskeskus siirretty vanhalta kylätontilta nykypaikalle 1800-luvulla. Päärakennus 1900-luvun vaihteesta (keskeissali, 8x15 m.), vanha yleisilme hyvin säilynyt. Talusrakennuksia 1900-luvun vaihteesta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Ali-Turri

KYLÄ
Kaivola
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
60

Osatalo, Turri jaettu kahtia 1751. Ali-Turriin talouskeskus nykyiselle paikalleen 1800-luvulla. Päärakennus vuodelta 1909 (9x23 m.), peruskorjauksia (ikkunat uusittu vanhan mallin mukaan, sisätilat ja kuisti uusittu), vanha yleisilme pääosin jäljellä.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Harjula

KYLÄ
Kaivola
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
61

Maamiesseuran talo, rakennettu v. 1925. Myöhemmin muutettu urheilutaloksi. T-kirjaimen muotoinen rakennus on mansardikattoinen (yksi pääty aumattu). Pieni laajennussiipi 1970-luvulta, muuten vanha ulkoasu on hyvin säilynyt.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Jäppilä

KYLÄ
Kaivola
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
62

Kantatila, talouskeskus vanhalla kylätontilla. Aumakattoinen, leveärunkoinen päärakennus vuodelta 1936, vanha ulkoasu säilynyt hyvin. Kaksi muuta asuinrakennusta 1900-luvun alusta, vanhassa asussa säilynyt navetta vuodelta 1927.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Kantola

KYLÄ
Kaivola
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
63

Asuinrakennus vuodelta 1934, keskeismuurillista taloa laajennettu 1969. Navetta 1930-luvulta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Kassa

KYLÄ
Kaivola
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
64

Kiinteistön päärakennuksessa toiminut osuuskassa ja pankki vuodesta 1928 alkaen. Rakennus 1920-luvulta (satulakatto, 10x16 m., kaksi kuistia ja yhdesäs nurkassa ent. pankin ulko-ovi), vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	65
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kaukoranta	Maisemallinen	

Keskeismuurillinen asuinrakennus 1900-luvun alusta (7x9 m.), vanha ulkoasu pääosin säilynyt. Pihassa saunarakennus 1940-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	66
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kivilinna	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1943 (7x8 m., keskeismuuri), vanha yleisilme pääosin säilynyt (ollut alkujaan rapattu, nyt lautavuoraus). Pihassa navetta ja varastorakennukset 1940-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	67
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kivimäki	Maisemallinen	

Mansardikattoinen asuinrakennus 1930-luvulta (9x11 m.), peruskorjauksia 1970-80-luvulla, vanha ulkoasu säilynyt melko hyvin.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	68
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kotiranta	Paikallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1896, laajennettu 1920-30-luvulla (poikkipääty, leveäkuisti). Vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Pihapiirissä varastorakennuksia 1920-luvulta ja sauna 1960-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	69
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kuusisto	Maisemallinen	

Tila lohkottu v. 1927. Mansardikattoisen asuinrakennuksen rakentamisvuodesta ei varmaa tietoa (1920-luku?). Rakennusta kunnostettu maltillisesti, vanhat piirteet ovat säilyneet. Pihapiirissä lisäksi mansardikattoinen navetta ja piharakennus.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	70
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kuusallio ('Ruutin kauppa')	Maisemallinen	

Kuusalliossa on toiminut kauppa 1900-luvun alkupuolella ("Ruutin kauppa"). Asuinrakennus 1900-luvun alusta (6x8 m., keskeismuuri), vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	71
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kärri	Paikallinen	

Kantatila. Talouskeskus sijaitsee lähes isojaon aikaisella yksinäistontilla. Päärakennus 1800-luvun lopulta (paritupa), ulkoasu 1950-luvun peruskorjauksesta. Toinen asuinrakennus, talousrakennuksia 1800-luvun lopulta, navetta 1950-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	72
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Laturi	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1920-luvulta (7x11 m., satulakatto), peruskorjauksia 1980-luvulla, vanha yleisilme kuitenkin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	73
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Louhela I	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1934 (keskeismuuri, satulakatto, 8x10 m.), vanha yleisilme pääosin jäljellä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	74
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Makasiini	Seudullinen	

Perttelin viljamakasiini. Rakennettu luonnonkivistä v. 1863 (10x12 m., satulakatto). Rakennus on toiminut kotiseutumuseona 1960-luvulta alkaen.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	75
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Männistö	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1930-luvulta (keskeismuuri), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Saunarakennus 1950-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	76
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Nummenpää	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1890-luvulta, laajennettu 1930-luvulla, jolloin rakennettu poikkipääty ja muutettu katto mansardikatoksi. Vanha ulkoasu säilynyt hyvin.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	77
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Osuuskauppa	Maisemallinen	

Tontilla ollut Perttelin osuuskauppa (paloi 1990), jäljellä v. 1950 rakennettu viljasiilo ja varastorakennuksia.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	78
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Passi	Seudullinen	

Kantatila. Talouskeskus siirretty nykyiselle paikalle 1800-l. Päärakennus 1890-l (8x23 m., satulakattoinen frontoni molemmissa lappeissa), lisäksi 1970-luvulta (uimaallas), muuten vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Useita vanhoja tal.rakennuksia. SU 687.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	79
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Peltoniemi	Paikallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1914 (satulakatto, kaksi kuistia), vanha ulkoasu säilynyt hyvin. Pihapiirissä navetta 1910-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	80
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Perttelin kirkko	Valtakunnallinen	

Perttelin kivikirkko, vanhimmat osat rakennettu 1400-luvulla. Kellotapulin kivinen alaosa vuodelta 1729, puinen yläosa tehty 1889. Hautausmaa kirkon ympärillä. (SU:2 443. RKY 142.)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	81
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Rauhanmäki	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1937 (8x9,5 m., keskeismuuri), vanha ulkoasu säilynyt hyvin. Piharakennus samalta ajalta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	82
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Tyynelä	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1920-luvulta (mansardikatto, keskeismuuri), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Pihapiirissä lisäksi navetta 1940-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	kaivola	83
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vanha kansakoulu	Paikallinen	

Kärrin kantatilan vanha päärakennus 1850-luvulta muutettiin yläkansakouluksi 1880-luvulla (vinkkelinmuotoinen). Mansardikattoinen alakansakoulu rak.1907. Vanha yleisilme säilynyt molemmissa pääpiirteissään. Talot kansalaisopiston käytössä 1900-l. lopull

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	84
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Viertola	Paikallinen	

Keskeismuurillinen, satulakattoinen asuinrakennus (7x8 m.) 1900-luvun vaihteesta. Koristeelliset yksityiskohdat, vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Pihapiirissä kaksi talousrakennusta 1920-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	85
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vuorenharju	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1920-luvulta (mansardikatto, keskeismuuri), laajennussiipi 1960-luvulta (pihan puolella), muilta osin vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaivola	86
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Yli-Kauko	Paikallinen	

Osatalo. Kauko jaettiin kahtia 1731. Yli-Kaukon talouskeskus siirretty nykyiselle paikalle 1800-luvulla. Päärakennus 1900-luvun vaihteesta (9x15 m.), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Useita talousrakennuksia 1900-luvun alusta.

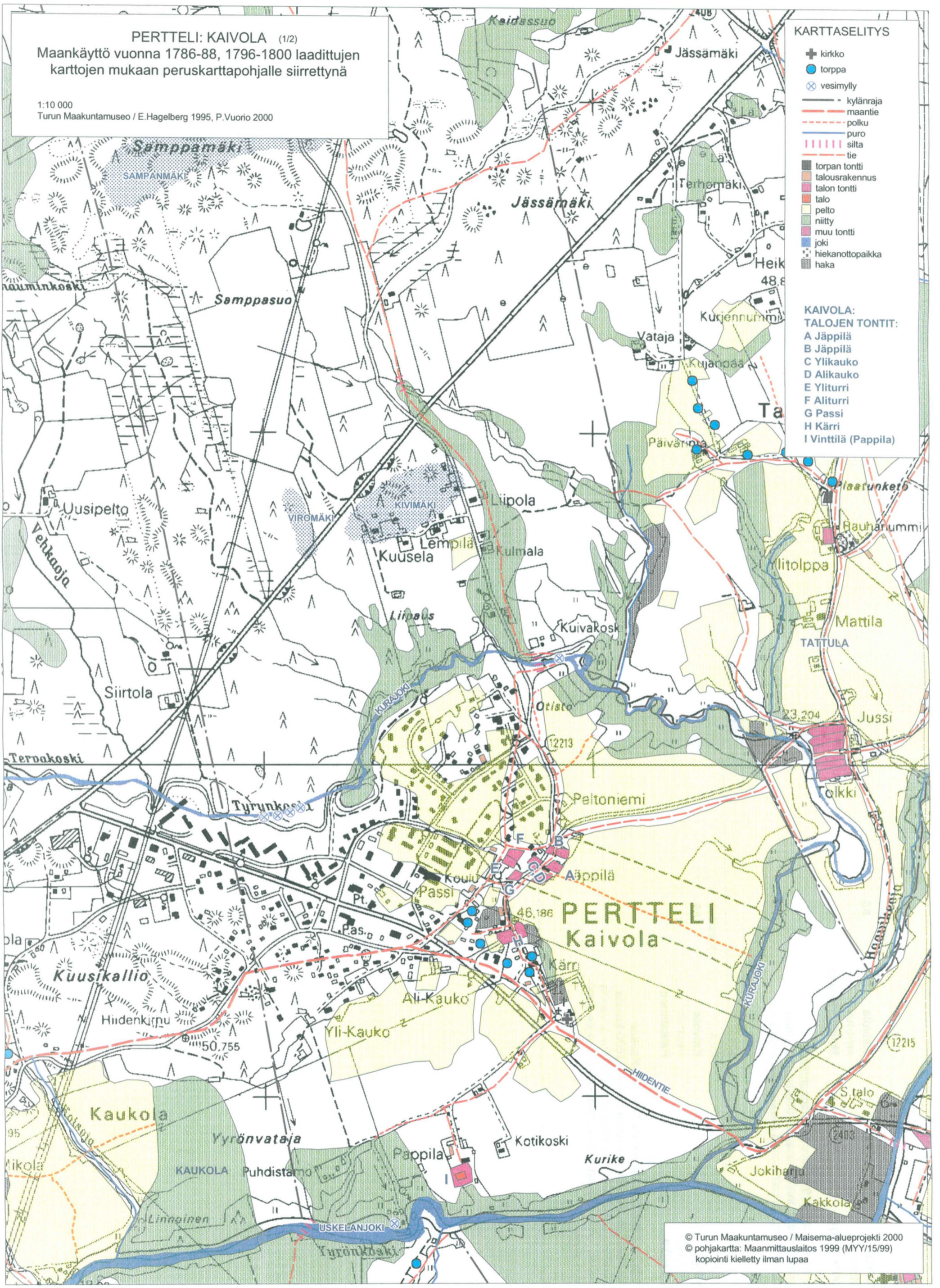
PERTTELI: KAIVOLA (1/2)
 Maankäyttö vuonna 1786-88, 1796-1800 laadittujen
 karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1:10 000
 Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

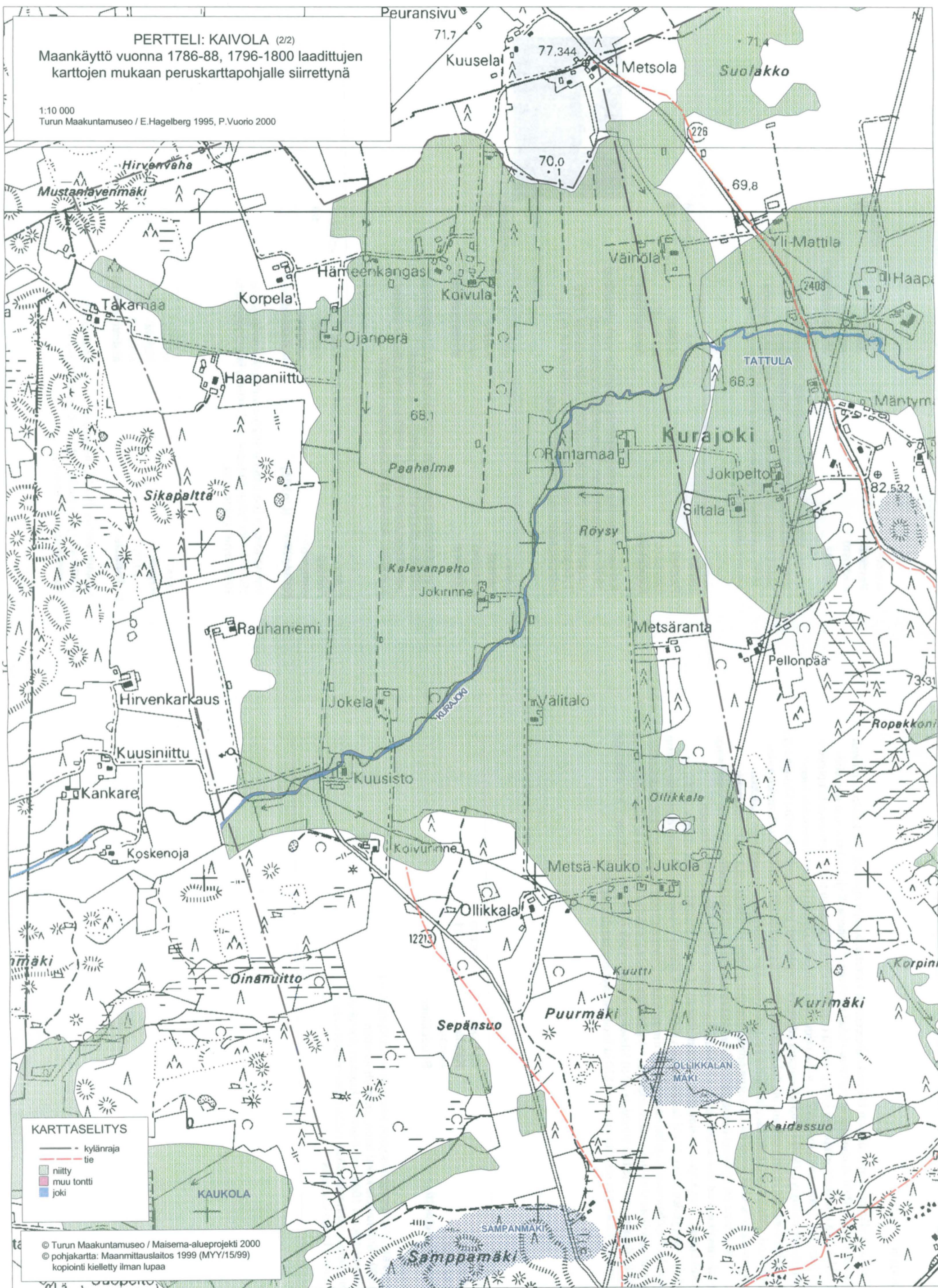
- ✚ kirkko
- torppa
- ⊗ vesimylly
- kylänraja
- maantie
- - - polku
- puro
- |||| silta
- tie
- torpan tontti
- talousrakennus
- talon tontti
- talo
- pelto
- niitty
- muu tontti
- joki
- hiekanottoaikka
- haka

- KAIVOLA:
 TALOJEN TONTIT:**
 A Jäppilä
 B Jäppilä
 C Ylikauko
 D Alikauko
 E Yliturri
 F Ailiturri
 G Passi
 H Kärri
 I Vinttilä (Pappila)

PERTTELI: KAIVOLA (2/2)
 Maankäyttö vuonna 1786-88, 1796-1800 laadittujen
 karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1:10 000
 Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- kylänraja
- tie
- niitty
- muu tontti
- joki

© Turun Maakuntamuseo / Maisema-alueprojekti 2000
 © pohjakartta: Maanmittauslaitos 1999 (MY/15/99)
 kopiointi kielletty ilman lupaa

Kajala

Kajalan kylän maisema-alue on lähinnä Inkereentien varrella. Kajala sijaitsee Hähkänän ja Inkerin kylien välissä. Pohjoispuolella se rajoittuu Uskelanjokeen. Tultaessa Kajalan maisema-alueelle Hähkänältä Inkereentietä pitkin joen puolella ovat Perkiön ja Viertolan tilat. Tien toisella puolella on Kankare. Maisemana ovat pellot, jotka rajoittuvat vihreään jokilaaksoon tai metsään. Joen läheisyydestä löytyy 1930-luvun klassismia edustava Kajalakoti, jossa toimii Perttelin, Kuusjoen ja Muurlan kuntayhtymän vanhainkoti. Inkereentien toisella puolella Hirventiellä on Perttelin ainoa päiväkotikoti. Samassa rakennuksessa sijaitsevat terveyskeskus ja kirjasto. Taustalla on uudehko rakennuskaava-alue, jossa on lukuisten omakotitalojen lisäksi rivitaloja sekä yksi kerrostalo.

Kajalasta on löytynyt todisteita kivikautisesta asutuksesta, ja historiallisella ajalla vanhimmat asiakirjaviittaukset asutuksesta ovat 1200-luvulta. Kajala kuului 1500-luvulla Inkereen jakokuntaan. Kun Kajala ensimmäisen kerran ilmestyi Uskelan pitäjän maakirjoihin v. 1553, se käsitti vain yhden talon, Matti Jaakonpojan viljelemän Kajalan. Vuonna 1562 tästä erotettiin Pässin osatalo. Myöhemmin Kajalan kantatalo sai nimen Kaarle. Vuonna 1692 Kaarle ja Pässä yhdistettiin toisiinsa, jolloin siitä tuli sotilasvirkatalo. Yksinäisluontoisena sotilasvirkatalona se oli vielä vuonna 1868. Torppia perustettiin vuodesta 1740 lähtien ja vuonna 1868 niitä oli kahdeksan. Yksi näistä on Kankare, joka on perustettu vuonna 1820 ja itsenäistynyt ensimmäisenä 1927.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Kajala	11
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Kajalan yksinäistalon isojaon aikainen tontti. Kylässä oli 1500-1600-luvulla kaksi taloa, jotka yhdistettiin yksinäistaloksi 1692. 1930-luvulla Kajalan yksinäistila muutettiin vanhainkodiksi, jonka rakennukset ovat vanhan tontin vieressä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	87
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Hanka	Maisemallinen	

Vanha torppa peltoaukean keskellä. Talouskeskus kokonaisuutena hyvin säilynyt. Peruskorjattu päärakennus on rakennettu 1938, aitta 1830, navetta 1890, savusauna ja pienempi asuinrakennus 1900-luvun taitteesta (?).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	88
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kajalakoti	Seudullinen	

Kajalan kantatilan talouskeskus muutettu vanhainkodiksi 1938. Aumakattoinen 2-kerroksinen vanhainkoti vuodelta 1938 (tiilirunko, rapattu), laajennussiipi 1972. Työnjohtajan asuinrakennus v:lta 1938 (8x14 m.), talusrakennuksia 1940-50-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	89
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kankare	Maisemallinen	

Vanha torppa (perustettu 1820-luvulla). Asuinrakennus 1920-luvulta (6x15 m., paritupa), runsaasti peruskorjauksia 1950- ja 1980-luvuilla (ullakokerrosta korotettu, ikkunat ja lautavuoraus uusittu).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	90
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kujanpää I (Linkilä)	Maisemallinen	

Vanha torppa (perustettu 1820-luvulla). Asuinrakennus 1930-luvulta (yksinäistupa), laajennettu ja peruskorjattu 1990-luvun vaihteessa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	91
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kullanmäki	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1920-luvulta (8x8 m., keskeismuuri), laajennettu ja peruskorjattu myöhemmin. Vanha yleisilme pääosin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	92
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kumpula	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1940-luvulta (8x10m.), jota laajennettu 1980-luvulla, muuten vanha ilme hyvin säilynyt. Melko tiiviissä pihapiirissä talusrakennuksia 1940-50-luvuilta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	93
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Niittymaa	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1945 (6x8 m., tupa+kamari), vanha ulkoasu pääosin hyvin säilynyt. Pihapiiri sijaitsee peltoaukean keskellä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	94
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Taipale	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1936 (8x11 m., keskeismuuri), peruskorjattu 1970-luvulla (laajennussiipi, mineriittivuoraus). Peruskorjauksista huolimatta vanhaa yleisilmettä jäljellä (ikkunat). Pihapiiri peltoaukean ja metsän reunassa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	95
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Töyrylä	Maisemallinen	

Asuinrakennus vuodelta 1932, ikkunat uusittu 1971 (vanhaa tavoitellen). Muuten vanhassa asussa säilynyt ulkoasu on koristeellinen (ikkunoiden leveät vuorilaudat, rakennuksen korostetut nurkat, profiloitunut räystäät, tympano).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kajala	96
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Viertola	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1930-luvulta (mansardikatto, keskeismuuri, 8x9 m.), vanha ulkoasu melko hyvin säilynyt. Pihapiirissä mansardikattainen navetta 1930-luvulta, vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

Kaukola

Kaukolan kylän Uskelanjoen maisema-alueeseen kuuluva alue sijaitsee Uskelanjoen pohjoispuolella. Itäpuolella kulkee Salon kaupungin ja Perttelin kunnan raja. Länsipuolella on Kaivolon kylä. Joen eteläpuolella on Hähkänän kylä, jonka asutus on kilometreissä mitattuna lähimpänä naapurikyliin verrattuna, mutta joen ja koskien takia se on aina ollut kaukolalaisille kaikkein tuntemattomin naapuri. Kaukolan läpi kulkee vanha Hiidentie.

Kaukolasta on löytynyt kivikautisia muinaismuistoja (mm. kivikirveitä, tasataltta). Kaukolan kylä on saanut alkunsa jo ennen 1200-luvun päättymistä. Kaukola kuului ennen isojakoa Uskelan Lopen jakokuntaan. Kaukolan kylässä oli vuonna 1540 neljä taloa eli Airikki, Mikola, Muru ja Oino. Vuonna 1625 Oinon tilukset liitettiin kylän muihin taloihin. Muru oli Perttelin Tattulan kartanon alustalaistalona 1648-1689. Airikki oli Perttelin Tattulan kartanon alustalaistalona 1648-1683. Mikola jaettiin vuonna 1771 kolmeen osaan. Nimiksi tuli Mikola, Suutari ja Värjäri. Vuonna 1829 Suutari ja Värjäri yhdistettiin Ali-Mikolaksi. Vanhaa Mikolan kantataloa alettiin kutsua Yli-Mikolaksi. Vuonna 1868 Kaukolan kylässä oli siis jälleen neljä taloa: Airikki, Muru, Ali- ja Yli-Mikola. Nykyisin Ali-Mikolaa kutsutaan Suutariksi ja Yli-Mikolaa Mikolaksi. Airikkia ja Murua ei enää ole olemassa.

Torppia Kaukolaan perustettiin 1770-luvulta lähtien, 1870-luvulla niitä oli kuusi kappaletta. Kaukolassa on ollut mylly jo vuonna 1585. Mikolan mylly oli ratasmylly ainakin jo vuonna 1787. Perttelin ensimmäinen kanttorila oli Kaukolassa Iolantiellä.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Kaukola	12
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Isojaon aikaan kylätontilla ollut viiden kantatilan talouskeskukset, nykyisin jäljellä kahden (Suutari ja Mikola). Tontti sijaitsee maisemallisesti keskeisellä paikalla jokilaaksossa peltoalueen reunassa Hiidentien varrella.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Kaukola	13
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha myllytontti	Seudullinen	

KUVAUS

Kaukolan kylän myllyn isojaon aikainen (1700-luvun loppu) tontti. Myllyrakennus 1890-luvulta (laaj. 1947). Asuinrakennus ja karjarakennus 1918, sauna 1950-l.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaukola	97
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Harjula	Maisemallinen	

Keskeismuurillinen asuinrakennus 1900-luvun alusta (6x8 m.), ulkoasu 1950-luvulta. Navetta 1940-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaukola	98
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ilola	Maisemallinen	

Vanha torppa, ollut myös voudin asunto. Asuinrakennus 1920-luvulta (6x8 m., keskeismuuri), vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaukola	99
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kalliorinne	Maisemallinen	

Keskeismuurillien asuinrakennus 1930-luvulta (7x8 m.), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Pihassa varasto/saunarakennus 1940-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Kaukola	100
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kanttorila	Paikallinen	

Vanha mäkitupa, ostettiin 1920-luvulla seurakunnan kanttorin virka-asunnoksi. Asuinrakennus vuodelta 1905, peruskorjauksia ja laajennus 1970-80-luvuilta, niistä huolimatta vanhoja piirteitä jäljellä. Talousrakennuksia 1900-luvun alkupuolelta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Koskela (Kaukolan mylly)

KYLÄ
Kaukola
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
101

Vanha myllytontti, jossa jäljellä vanha myllyrakennus 1890-luvulta (laajennettu 1947), asuinrakennus vuodelta 1918 (6x7 m., keskeismuuri), sen vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Lisäksi karjarakennus rak. 1918 ja sauna 1950-luvulta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Leppämäki

KYLÄ
Kaukola
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
102

Asuinrakennus vuodelta 1947, vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Sijaitsee aivan Uskelanjoen varressa.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Mikola

KYLÄ
Kaukola
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
103

Kantatila. Päärakennuksen (7x31 m.) vanhin osa 1700-luvulta, laajennettu 1920-luvulla, peruskorjauksia ja entisöintiä 1980-l. Vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Vanhalla kylätontilla olevassa talouskeskuksessa lisäksi useita rakennuksia 1900-luvun alusta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Mäkelä

KYLÄ
Kaukola
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
104

Vanha torppa. Asuinrakennus 1890-luvulta (7x12 m., peruskorjauksia), lisäksi savusauna 1890-luvulta ja aitta 1910-luvulta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Penssala

KYLÄ
Kaukola
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
105

Asuinrakennus vuodelta 1946 (tyyppitalo), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Pihapiiri sijaitsee näkyvällä paikalla peltoalueen laidalla.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Rauhala

KYLÄ
Kaukola
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
106

Suutarin kantatilan 'muorintupa'. Asuinrakennus 1920-luvulta (mansardikatto, keskeismuuri), vanha yleisilme hyvin säilynyt.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Suutari (Ali-Mikola)

KYLÄ
Kaukola
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
107

Osatalo/kantatila. Mikolan talo jakatui 1500-l. kolmeen osaan, joista yksi Suutari. Päärakennus vuodelta 1928 (mansardikatto, leveärunko, keskeissalipohjakaavan sovellus), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Talousrakennuksia 1900-l. alusta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Uustupa

KYLÄ
Kaukola
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
108

Vanha 'satulamaakarin' talo, asuinrakennus 1900-luvun alusta (6x12 m.), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Talousrakennukset 1900-luvun alusta.

PERTTELI: KAUKOLA (1/2)
 Maankäyttö vuonna 1787 laaditun kartan
 mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

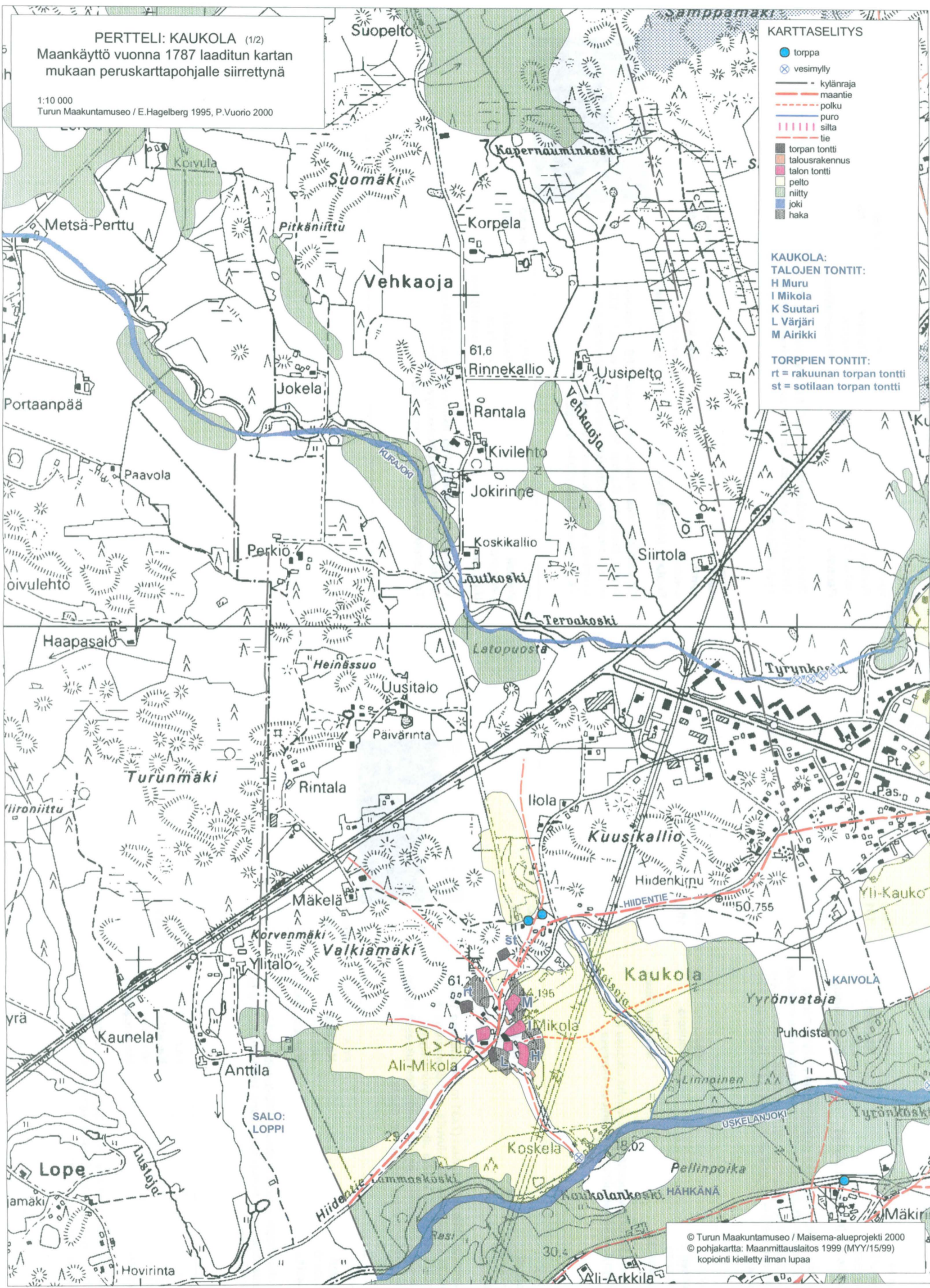
1:10 000
 Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- torppa
- ⊗ vesimylly
- kylänraja
- maantie
- - - polku
- puro
- |||| silta
- tie
- torpan tontti
- talousrakennus
- talon tontti
- pelto
- niitty
- joki
- haka

**KAUKOLA:
 TALOJEN TONTIT:**
 H Muru
 I Mikola
 K Suutari
 L Värjäri
 M Airikki

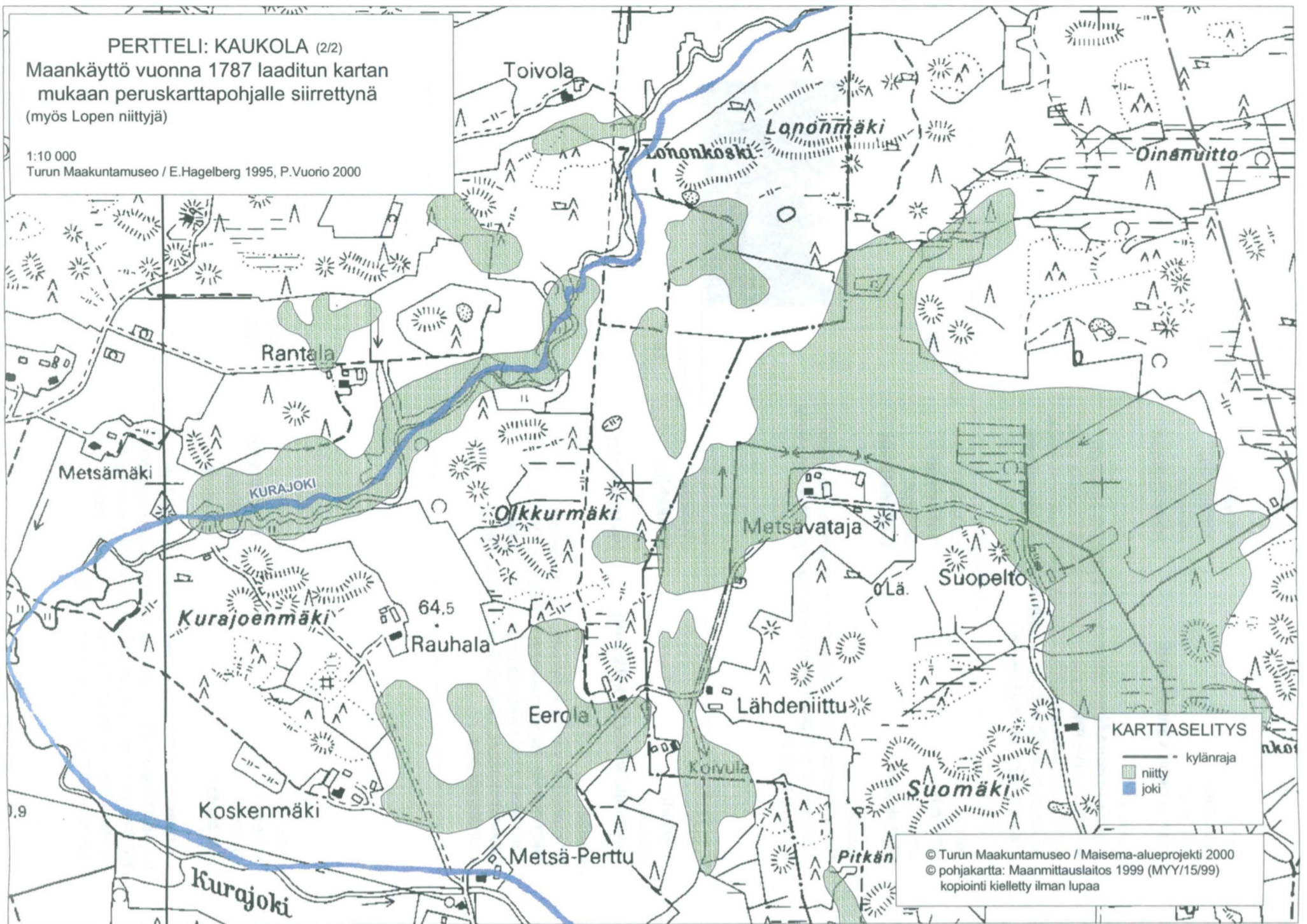
TORPPIEN TONTIT:
 rt = rakuunan torpan tontti
 st = sotilaan torpan tontti

PERTELI: KAUKOLA (2/2)

Maankäyttö vuonna 1787 laaditun kartan
mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä
(myös Lopen niittyjä)

1:10 000
Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

Nokka-Hiisi

Nokka-Hiisi sijaitsee Perttelin kunnassa Uskelanjoen pohjoispuolella ja sen naapurikylinä ovat Vihmalo lännessä, Vähä-Hiisi idässä ja Iso-Hiisi etelässä. Kylän eteläosa kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen Uskelanjoen maisema-alueeseen, jonka läpi Vanha Hiidentie kulkee lounaiskoillisuunnassa. Kylän pohjoisrajalla taas kulkee Salon ja Someron välinen maantie.

Hiisi-sana tarkoitti pakanuuden ajalla uhrilehtoa ja sen perusteella voidaan olettaa alueella olleen asutusta jo esihistoriallisella ajalla. Perttelin Hiiden oletetaan olleen Salon seudun uhrilehto. Hiiden kylä sai alkunsa 1300- ja 1400-luvulla kruunun harjoittaman asutuspolitiikan tuloksena. Hiisi mainitaan jo vuosien 1386-1398 aikana laaditussa Uskelan pappilan katselmuskirjassa. Hiiden kylä jaettiin virallisesti kolmeksi kyläksi vasta 1800-luvulla: Isonhiiden, Nokkahiiden ja Vähänhiiden kyliin. Epävirallisesti kyseinen jako oli kuitenkin käytössä ainakin 1500-luvulta alkaen.

Nokkahiiden kylässä oli 1540-luvulla vain yksi talo, Nokka. Vuonna 1580 se jakautui kahteen osaan, jotka 1600-luvulla nimettiin Uotiksi ja Martintaloksi. Kumpikin talo jakautui edelleen kahtia: vuonna 1789 Uodista syntyivät Keskitalo ja Takatalo, vuonna 1772 Martintalosta Jusala ja Mattila (Marttila toisissa asiakirjoissa). Vuonna 1819 Nokkahiiden kaikki neljä taloa yhdistettiin yhdeksi tilaksi, jota aluksi kutsuttiin Uotiksi ja 1850-luvulta lähtien Nokaksi. Vuonna 1868 se oli edelleen yksinäistalona. Entinen kyläkeskus sijaitsi nykyisillä pelloilla eikä ole enää hahmoteltavissa. Nokka-Hiiden taloista muut kuin Mattila sijaitsivat kyläkeskuksena Uskelanjoen rannassa. Mattila sijaitsi koilliseen kyläkeskuksesta. Eläinhakojia sijaitsi talojen lähietäisyydellä.

Nokkahiiden kylässä ei ollut yhtään torppaa vielä 1700-luvulla, mutta 1820-1840 -luvulla sinne perustettiin 9 torppaa, joista vuonna 1868 oli jäljellä kuusi: Ali-Ketola, Hakala, Klang, Korsberg, Myllypakka ja Yli-Ketola. Kehitys keskeiskyläasutuksesta haja-asutukseen oli alkanut. Vuosien 1680-1809 välillä kylässä on ollut yksi sotilastorppa. Pellot sijaitsivat isojakokartan mukaan tiiviisti Nokka-Hiiden ja Vähä-Hiiden kylien välissä ja niityt niiden ympärillä. Suurimmat niityt olivat kylän pohjoisosissa. Myös kylien ulkorajoilla oli niittyjä Pallojan ja Ojamyllynojan varsilla. Ennen ei ollut kunnollista tieyhteyttä Uskelanjoen eteläpuolelle Iso-Hiiden kylään, missä näkyy juuri joen erottava voima.

Hiiden kylällä on ollut kaksi vesimyllyä vuonna 1585. Vuosien 1686-1868 välillä kylässä on ollut yhteinen mylly Uskelanjoessa. Vuonna 1959 Nokankoskessa toimi edelleen mylly ja sahalaitos. Nokankoski sijaitsee Nokka-Hiiden lounaisrajalla ja se on maisemallisesti miellyttävä koskialue.

Vuosien 1950-91 välillä voidaan havaita maisemassa tapahtuneen suuria muutoksia, jotka koskevat pääasiassa jokien ja ojien varsia. 1950-luvulla laiduntaminen oli vielä yleistä, jolloin ojien ympäristöt olivat vielä avoimia. Sen sijaan 1990-luvulle tultaessa ne ovat tiheän pensaston ja puuston peitossa. Matala pensasto ei kuitenkaan ulottuessaan vain peltojen reunalle haittaa maiseman näkyvyyttä, ja Hiiden kylissä näkee vielä lehmiä laidunniityillä, joten kaikki ojanvarret eivät ole pusikoituneet.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Nokkahiisi	14
ARVOALUE	ARVOTUS	
Martin talon vanha tontti	Historiallinen	

KUVAUS

Nokka-Hiiden Martin talon vanha kylätontti. Nykyisin tontilla ei ole rakennuksia. Isojaon aikaan tontilla ollut Martin tilan talouskeskus. Uuden-Martin talouskeskus sijaitsee noin 50 m tontin eteläpuolella. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Nokkahiisi	15
ARVOALUE	ARVOTUS	
Myllykoski	Historiallinen	

KUVAUS

Nokankosken vanha myllytontti. Vanhan myllyn rauniot nähtävissä. Nokankoskella toimi mylly ja sahalaitos vielä vuonna 1959.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Nokkahiisi	16
ARVOALUE	ARVOTUS	
Nokkahiiden vanha kylätontti	Historiallinen	

KUVAUS

Nokkahiiden vanha kylätontti. Paikalla ei ole rakennuksia. Isojaon aikaan tontilla ollut Uotin Takatalon, Uotin Keskitalon ja martin Jusalan talouskeskukset. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Nokka-Hiisi	109
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Uusi-Martti	Seudullinen	

Osatalo. Talouskeskus lähes samalla paikalla kuin isojaon aikaan 1800-l. alussa. Päärakennus vuodelta 1858 (leveärunko, empiretyylinen kartano), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Pihapiirissä lisäksi kaksi väentupaa 1700-1800-luvulta. SU 686.

PERTTELI: VÄHÄHIISI ja NOKKAHIISI
Maankäyttö vuosina 1813-22 laadittujen
karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

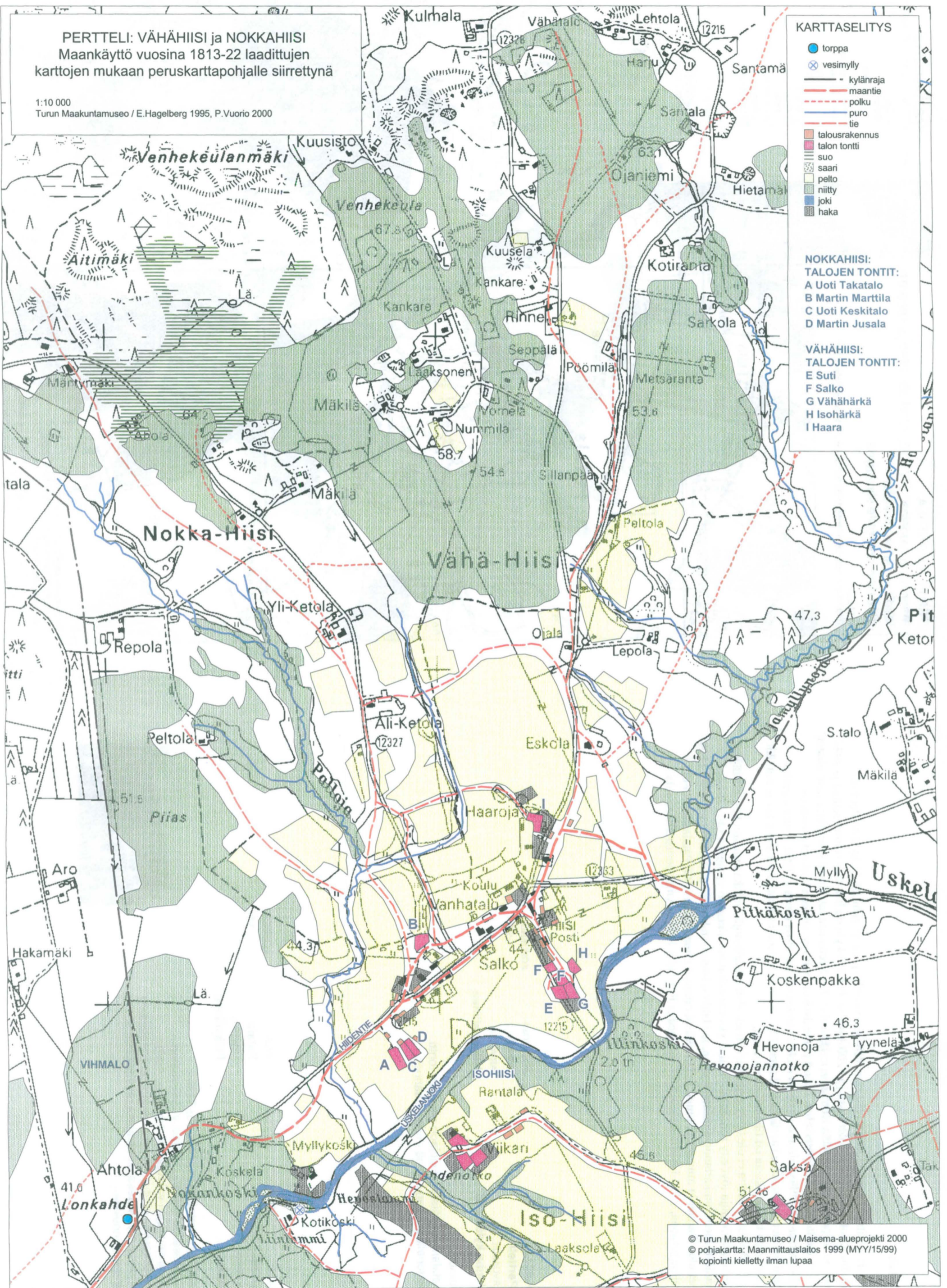
1:10 000
Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- torppa
- ⊗ vesimylly
- kylänraja
- maantie
- polku
- puro
- tie
- talousrakennus
- talon tontti
- suo
- saari
- pelto
- niitty
- joki
- haka

NOKKAHIISI:
TALOJEN TONTIT:
A Uoti Takatalo
B Martin Marttila
C Uoti Keskitalo
D Martin Jusala

VÄHÄHIISI:
TALOJEN TONTIT:
E Suti
F Salko
G Vähähärkä
H Isohärkä
I Haara

Patala

Patala sijaitsee Perniönjoen latvaahaaran Ylisjoen varrella ja on yksi niistä 11 kylästä Perttelin seudulla, jotka ovat olleet olemassa jo 1200-luvulla. Patalan kylä on harvaanasuttua seutua ja sitä halkoo tie pohjoisesta etelään Romsilan kylää kohti. Tietä reunustavat idässä ja etelässä peltoalueet ja länsilaidalla on laaja metsäalue. Idässä ja etelässä on peltojen jälkeen korkeat metsäiset mäkimaisemat. Peltomaisemaa halkoo melko vähäisessä käytössä oleva kylätie, jonka varrella Patalan tila erottuu selkeästi tilakeskuksena. Muu asutus on haja-asutusta eikä alueella ole mitään varsinaista kyläkeskusta tai tiheämpää asutusta.

Patalan alueelta ei ole tehty esihistoriallisen ajan esinelöytöjä, vaikka muualta Perttelistä on vanhoja työkaluja löydetty runsaasti. Patalan yksinäistalon mainitaan jo vuonna 1540 olleen Halikon Joensuun kartanon alustalaistalona, ja Halikon Joensuun kartanon maakirja vuodelta 1519 luettelee Patalan ja muutaman muun kylän välisiä rajoja. Ennen vuotta 1868 Patalassa on ollut kolme torppaa, 1790-luvulla perustetut Kujanpää ja Ren sekä 1810-luvulla perustettu Ketola.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Patala	17
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Historiallinen	

KUVAUS

Patalan yksinäistalon isojaon aikainen tontti.
Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Patala	110
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Patala	Paikallinen	

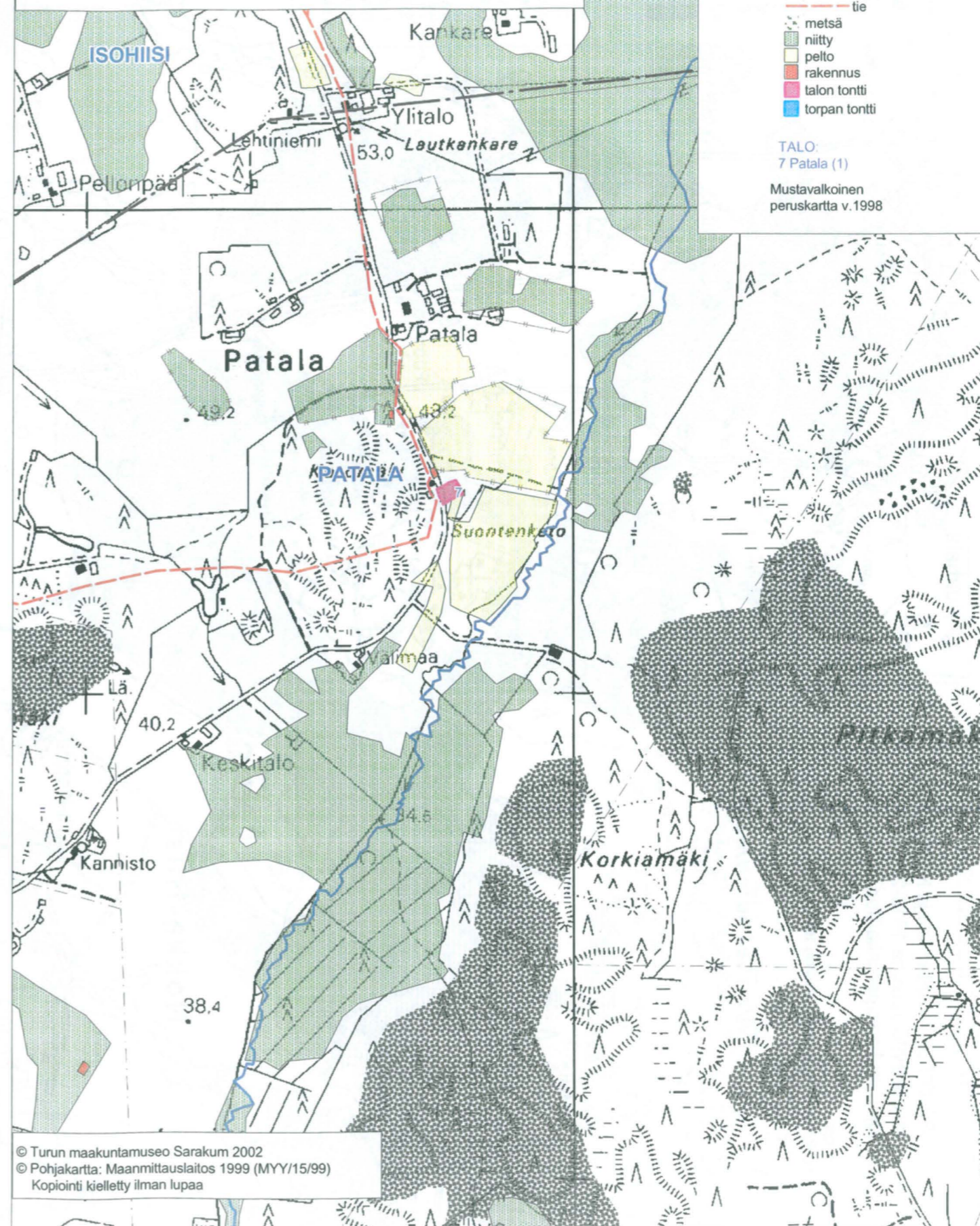
Patala on kantatila (yksinäistalo). Tilan keskeissalipohjainen, pääosin vuoraamaton päärakennus on valmistunut ilmeisesti 1871. Talouskeskus ollut aiemmin etelämpänä Patalantien varressa. Nykyisessä pihapiirissä useita vanhoja talousrakennuksia.

PERTELI: PATALA

Maankäyttö vuosina 1777-78, 1780-86, 1792 ja 1800-07
laaditun kartan mukaan
peruskarttapohjalle siirrettynä

1: 10 000
Turun maakuntamuseo /Anna-Maija Hukkanen 2001, Jaana Salmi 2002

© Turun maakuntamuseo Sarakum 2002
© Pohjakartta: Maanmittauslaitos 1999 (MYY/15/99)
Kopiointi kielletty ilman lupaa

Pitkäkoski

Pitkäkoski sijaitsee Perttelin kunnassa Vähä-Hiiden (läntinen raja kulkee pitkälti Ojamylynjojaa pitkin) ja Haalin kylien välissä, rajoittuen eteläosastaan Uskelanjokeen. Pieni osa Pitkäkosken lounaiskulmasta kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen Uskelanjokilaakson maisema-alueeseen, jota luonnehtivat laajoja viljelyksiä halkovat syvät jokiuomat, ja kyseinen Pitkäkosken osa käsittää juuri tuollaista vanhaa viljelymaisemaa. Peltoalueita reunustavat metsäiset mäet. Keskellä Pitkäkosken kylää virtaa etelä-pohjoissuunnassa myös Jänneoja.

Pitkäkoskelta on tehty kivistä esinelöytöjä (kourutaltoa kivikauden lopulta, noin 1600-1200 eKr). Vasta vuonna 1581 syntyi Pitkäkosken eli Uudenkylän kylä siihenastiselle Hiiden jakokunnan laajalle takamaalle. Pitkäkoski oli alusta alkaen itsenäisenä kylänä. Ensimmäisen yksinäistalon nimi oli siis Pitkäkoski eli Uusikylä.

Isojako aloitettiin Haalin jakokunnassa, johon Pitkäkoskikin kuului, vuonna 1776. Vuonna 1789 Pitkäkosken talo halottiin kahtia, mutta jo 1803 molemmat osat yhdistettiin jälleen toisiinsa.

Ensimmäinen torppa Pitkäkoskelle perustettiin 1770-luvulla, mutta sen nimestä ei ole tietoa. Lisäksi syntyivät 1810-luvulla Alén, Lähteenkorva, Paijula ja Rintamäki eli Rintala sekä 1830-luvulla Takala. Vuosien 1900-25 välillä kaikki torpat itsenäistyivät ja muodostettiin muitakin lohkotiloja. Pitkäkosken ennen vuotta 1784 perustettu jalkamyly sijaitsi Uskelanjoessa ja se mainitaan viimeisen kerran 1841. Pitkäkosken koulu rakennettiin 1908 ja se on toiminut myös Hiiden Nuorisoseurantalona.

Salon-Uskelan-Kiikalan-Someron tie kulki Kaukolasta Kaivolana, Vihmalon, Nokkahiiden, Vähänhiiden ja Pitkäkosken kautta Haalille. Isojakokartoista näkyy, että Pitkäkoskella on ollut silta 1700-luvun lopulla, muita tietoja siitä ei ole säilynyt. 1900-luvulla Pitkäkoskella on ollut saha.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Lähdekallio

KYLÄ
Pitkäkoski
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
111

Pitkäkosken eli Uusikylän kantatilan entinen muonamiesten asuintalo (erotettu omaksi kiinteistöksi 1956). Asuinrakennus 1920-luvulta (mansardikatto), peruskorjauksia, vanha yleisilme pääosin säilynyt. Talossa ollut useita hellahuoneita.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Pitkäkoski	18
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Historiallinen	

KUVAUS
Pitkäkosken yksinäistalon vanha talouskeskuksen tontti.
Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Pitkäkoski	19
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha torppa-alue	Seudullinen	

KUVAUS
Isojaon aikaan alueella ollut useita torppia, joista muutamia jäljellä. Myös Pitkäkosken yksinäistalon (eli Uusikylä) talouskeskus on siirretty vanhalle torppa-alueelle.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Myllymäki

KYLÄ
Pitkääkoski
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
112

Rakennettu Pitkääkosken kansakouluksi 1908, myöhemmin ollut nuorisoseurantalona, nykyisin nuorisotalona. Laajennussiipi 1970-luvulta, muilta osin vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Mäkilä

KYLÄ
Pitkääkoski
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
113

Vanha torppa 1800-luvulta (?). Asuinrakennus 1800-luvun lopulta (?), ulkoasu 1900-luvun jälkipuoliskon peruskorjauksista. Pihapiiri vanhalla torppa-alueella.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Rauhankallio

KYLÄ
Pitkääkoski
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
114

Asuinrakennus 1920-luvulta (leveä runko, kaksi muuria, yksi kuisti), vanha ulkoasu pääosin hyvin säilynyt (ikkunat uusittu vanhaa mallia tavoitellen).

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Tietola

KYLÄ
Pitkääkoski
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
115

Pitkääkosken koulu on tiilirunkoinen, rapattu rakennus (n. 1930-l). Pihapiirissä on lisäksi vanha sauna, varistorakennus sekä uudempi asuinrakennus.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Uusikylä (=Pitkääkoski)

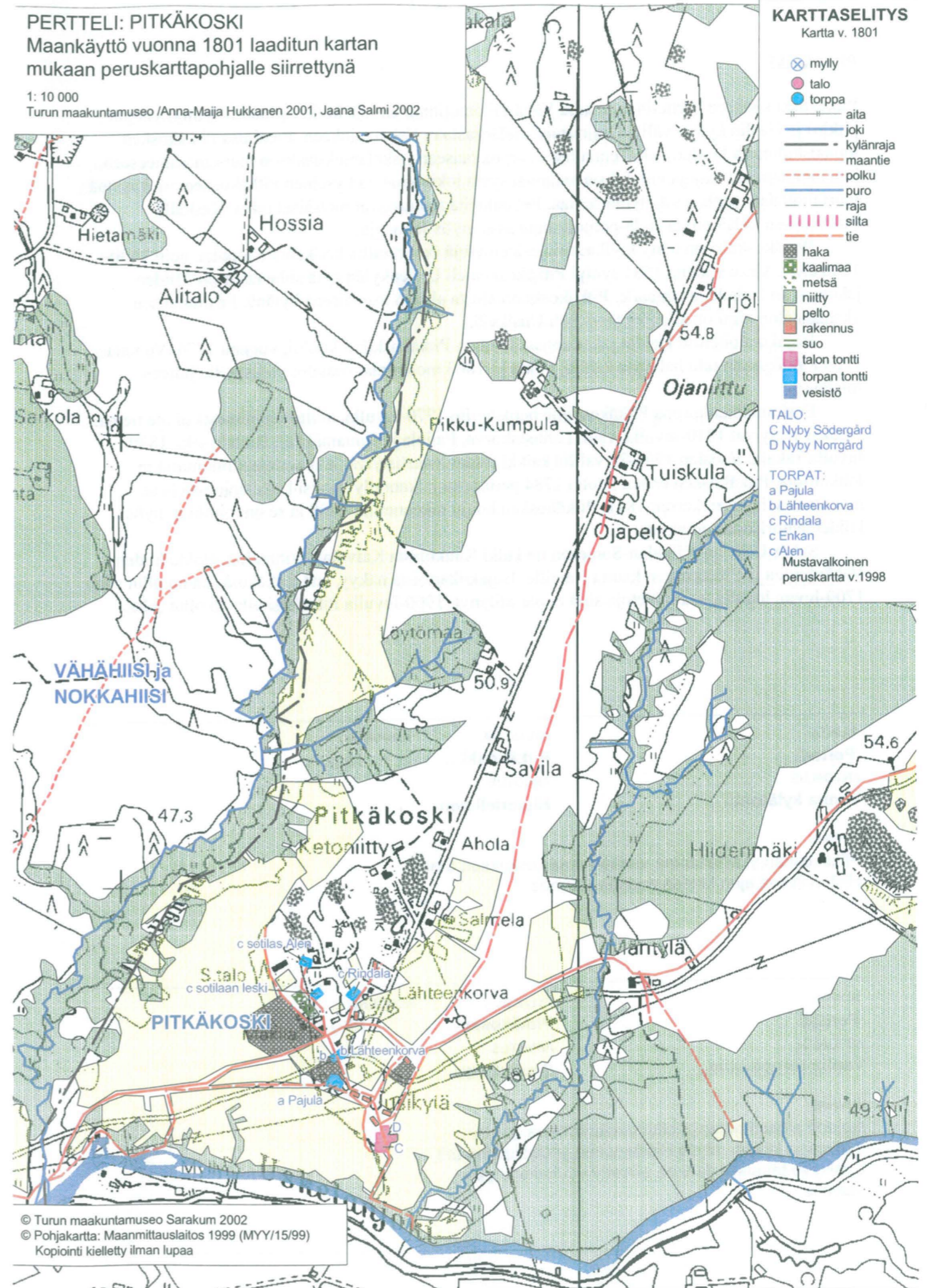
KYLÄ
Pitkääkoski
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
116

Kantatila, yksinäistalo (perustettu 1581). Talouskeskus sijainnut isojaon aikaan 1800-l. vaihteessa n. 150 m. etelämpänä. Nykyinen päärakennus 1800-l. puolivälistä (keskeissali), peruskorjauksia. Talousrakennuksia 1800-luvulta.

PERTTELI: PITKÄKOSKI
Maankäyttö vuonna 1801 laaditun kartan mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1: 10 000
Turun maakuntamuseo /Anna-Maija Hukkanen 2001, Jaana Salmi 2002

Pöytiö

Maiseman osalta Pöytiön kylä on kaksiosainen. Tiheämmin asuttu peltoalue sijaitsee kylän maiden luoteisnurkassa. Pellot ovat hiukan rinteisessä maastossa, metsätilkkujen lomassa. Asutus, mukaan lukien vanha kylätontti, on täällä suurimmaksi osaksi peltojen keskellä ja metsien reunassa. Maisema on vaihtelevaa ja pienimuotoista. Alueen halki kulkee Perttelin keskustaajamasta Inkereestä tuleva Romsilantie, joka menee Pöytiöstä Muurlaan 1-tielle. Kylän loppuosa idässä ja kaakossa on mäkistä ja metsäistä korpea. Metsien keskellä on useampia pieniä järviä sekä Pernjärvestä alkava Pernjoki, jossa on useampia koskipaikkoja (Juvankoski, Myllykoski, Sahankoski). Tällä metsäisellä alueella on haja-asutusta sekä loma-asuntoja erityisesti vesistöjen tuntumassa.

Pöytiön alueelta on tehty kivikautisia löytöjä. Juvankoskentien varrella olevalta Linnanmäeltä on löydetty rautakauden muinaislinnan jäännöksiä (kivivalli). Aulis Ojan mukaan varsinainen Pöytiön kylä on syntynyt viimeistään 1200-luvun lopulla. Keskiaikaisissa asiakirjoissa vanhimmat maininnat Pöytiön kylästä ovat vuosilta 1386-1398. Vanhimmassa säilyneessä maakirjassa vuodelta 1540 kylässä mainitaan neljä taloa: Kaila, Kurki, Räimä ja Veräjänkorva. Vuonna 1553 Räimästä erotettiin Rinne-niminen talo.

Isojaon aikaan (1776-1777) talot sijaitsivat toisistaan erillään. Veräjänkorva sijaitsi Sahankosken vieressä, mutta sen talouskeskus siirrettiin 1800-luvun kuluessa Kurkin naapuriin tien (nyk. Romsilantie) varteen. Lisäksi sen nimi lyheni Korvaksi, mahdollisesti juuri muuton yhteydessä. Kailasta tuli v. 1794 Inkereen kartanon ulkotila. Myöhemmin 1900-luvulla sen maista muodostettiin useampia tiloja, ja itse Kailaa kutsuttiin jakoasiakirjassa torpaksi. Isojaon täydennyksen aikaan (1905-1907) talot olivat entisillä paikoillaan, ja sen jälkeen vain Räimän talon talouskeskus on siirretty. Se sijaitsee vanhan kylätontin länsipuolella olevan peltoaukean toisella reunalla.

Kylän mailla olevia koskia on hyödynnetty jo varhain, viimeistään 1500-luvulta lähtien. Myllyjä on ollut ainakin Juvankoskella ja Sahankoskella. Inkereen kartanon omistaja Daniel Hellström perusti sahan Pernjoen Oinolankoskeen 1700-luvulla. Sahankosken kohdalla oli saha 1800-luvun lopulla, mahdollisesti jo isojaon aikaan. Juvankoskesta tuli lähes 200 vuoden ajaksi teollisuuden työssija, kun Kiikalan Johannislundin lasitehtaan inspehtori perusti Juvankoskeen paperitehtaan 1820-luvun alussa. Se oli toiminnassa 1900-luvun alkuun asti. Sen jälkeen paikalla toimi saha. Alempana Juvankosken varressa aloitti 1920-luvulla toimintansa Juvankosken Voima Oy:n sähkövoimala. Sekä voimala että saha toimivat 1970-luvulle asti. Juvankosken Voimalla oli lisäksi voimalat Myllykoskella ja Sahankoskella (molemmat Pöytiössä), jotka niin ikään olivat toiminnassa 1970-luvulle asti. Saha ja voimala synnyttivät Juvankosken tien varteen pienimuotoista työläisten asutusta 1920- ja 1930-luvulla.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	20
ARVOALUE	ARVOTUS	
Juvankoski	Valtakunnallinen	

KUVAUS

Juvankoskelle perustettiin paperitehdas 1800-l. alkupuolella. Asuinrakennus (rak. 1860-1890?), saha (1900-luvun alku). Juvankosken Voima Oy:n voimalaitos rakennettiin 1920-l. Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö. SU:2 441.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	21
ARVOALUE	ARVOTUS	
Kailan tilan vanha tontti	Historiallinen	

KUVAUS

Kailan kantatilan isojaon aikainen talouskeskuksen tontti. Nykyinen talouskeskus sijaitsee vanhan tontin vieressä. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	22
ARVOALUE	ARVOTUS	
Rinteen tilan vanha tontti	Seudullinen	

KUVAUS

Rinteen osatalon isojaon aikainen talouskeskuksen tontti. Rinteen tila perustettiin 1550-luvulla. Nykyinen talouskeskus on laajentunut vanhan tontin ympärille.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	23
ARVOALUE	ARVOTUS	
Sahankoski	Historiallinen	

KUVAUS

Sahankosken varressa ollut vanhastaan mylly/saha. Isojaon aikaan Veräjänkorvan kantatilan talouskeskus sekä kahden torpan rakennukset ovat sijainneet Sahankoskella. Nykyisin kosken varrella on 1920-luvulla rakennettu voimalaitosrakennus.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	24
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Kylätontilla Kurkin ja Korvan kantatalojen talouskeskukset. Korva siirretty paikalleen 1800-luvulla. Molempien osin peruskorjatut päärakennukset 1870-80-luvuilta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	117
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Alhomäki	Valtakunnallinen	

Alhomäki on osa Juvankosken voimalaitoksen ja sahan 1920- ja 1930-luvulla synnyttämää asutusta. Vanhassa asussaan säilynyt asuinrakennus on valmistunut 1930-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	118
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Haapamäki	Valtakunnallinen	

Osa Juvankosken työläisten asuinalueita, vanha asuinrakennus rakennettu 1920- tai 1930-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	119
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Harjula	Maisemallinen	

Harjula on vanha torppa, joka sijaitsee liikenteellisesti keskeisellä paikalla Romsilantien varressa. Ilmeisesti 1800-luvulta peräisin olevaa asuinrakennusta on kunnostettu, mutta vanha olemus on pääosin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	120
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Juvankoski	Valtakunnallinen	

Juvankoskelle perustettiin paperitehdas 1800-l. alussa, myöhemmin muuta teoll. toimintaa. Alueella jäljellä vanha saha (1900-luvun alku) ja asuinrakennus (1860-1900?) voimalan rakennukset (1919). (SU:2 441. RKY 143.)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	121
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kaila	Maisemallinen	

Kaila on kantatalo, joka 1700-luvun lopulta alkaen oli Inkeren kartanon ulkotila, myöhemmin torppa. Tilan talouskeskus sijaitsee Kailan vanhan tontin vieressä, päärakennus 1950-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	122
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Korva	Seudullinen	

Korvan kantatalon talouskeskus sijaitsee vanhalla kylätontilla, jossa se on ollut 1800-luvulta lähtien. 1870-luvulla valmistunutta päärakennusta on peruskorjattu, mutta vanha ilmiasu ei ole kohtuuttomasti kärsinyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	123
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kotimäki	Valtakunnallinen	

Osa Juvankosken työläisten pientä asuinalueita, vanhempi asuinrakennus rakennettu 1920- tai 1930-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	124
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kujanpää	Maisemallinen	

Kujanpää on vanha torppa, joka itsenäistyi v. 1924. Tilan rakennukset (asuinrakennus ja hirsirakenteinen vaja) ovat 1800-luvun lopulta tai 1900-luvun alusta ja ne ovat säilyneet hyvin vanhassa asussaan.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	125
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kurki	Seudullinen	

Kantatalo vanhalla paikallaan kylätontilla. Peruskorjattu päärakennus 1880-luvulta, navetta rak. 1913 ja työläisten/vanhusväen talo 1900-luvun alusta (?).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	126
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kuusela	Valtakunnallinen	

Kuusela on tilattoman väestön asuinpaikka 1800-luvun lopulta. Päärakennus lienee 1900-luvun alkupuolelta (1910-1930?), muut rakennukset samalta ajalta. Pihapiiri on kokonaisuutena hyvin säilynyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	127
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kylänpää	Maisemallinen	

Kylänpää on vanha torppa Pöytiön kylän etelälaidalla Romsilantien varressa. Tilan osaksi peruskorjattu päärakennus on rakennettu v. 1926-27.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	128
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Myllykoski I	Seudullinen	

Myllykosken pato ja voimalaitos on rakennettu 1940-luvun alussa. Sen rakensi Juvankosken Voima Oy.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	129
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Mäenrinta	Valtakunnallinen	

Rakennettu 1920- tai 1930-luvulla voimalaitoksen tai sahan työläisten asunnoksi. Osa Juvankosken pientä työläisasutuskeskittymää.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	130
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Niemistö	Maisemallinen	

Niemistö on erotettu itsenäiseksi tilaksi 1914. Sen hyväkuntoinen, pääosin vanhassa asussaan säilynyt päärakennus lienee valmistunut samoihin aikoihin.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	131
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Osuuskauppa	Maisemallinen	

Perttelin Osuuskaupan myymälä rakennettiin 1920-luvulla ja se erotettiin itsenäiseksi kiinteistöksi v. 1936. Rakennusta on peruskorjattu, mutta sen vanha olemus ei ole kokonaan hävinnyt.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	132
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Rasila	Seudullinen	

Rasila on vanha Korvan talon rengintupa, joka erotettiin itsenäiseksi kiinteistöksi v. 1986. Asuinrakennus lienee valmistunut 1900-luvun alussa (n. 1900-1920), ja sitä on peruskorjattu 1990-luvulla (?).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	133
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Rinne	Seudullinen	

Osatalo, perustettu 1553, sijaitsee isonjaon aikaisella tontillaan. Useita vanhoja rakennuksia (peruskorjauksia tehty vanhaa kunnioittaen): päärakennus (1856), työläisten asuintalo (1920-luku), vanhusten asunto (1910-luku), aitta (1745) ym.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	134
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Sahankoski	Seudullinen	

Sahankosken 1930-luvulla valmistunut voimala sijaitsee paikalla, jossa aikaisemmin on ollut mylly ja saha.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Pöytiö	135
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vuorela	Maisemallinen	

Vuorela on 1930-luvulla syntynyt pientila. Sen rakennukset ovat samalta ajalta ja ne ovat säilyneet hyvin vanhassa asussaan.

PERTTELI: PÖYTIÖ
 Maankäyttö vuosina 1777-78, 1780-86, 1792 ja 1800-07
 laaditun kartan mukaan
 peruskarttapohjalle siirrettynä

1: 10 000
 Turun maakuntamuseo /Anna-Maija Hukkanen 2001, Jaana Salmi 2002

KARTTASELITYS

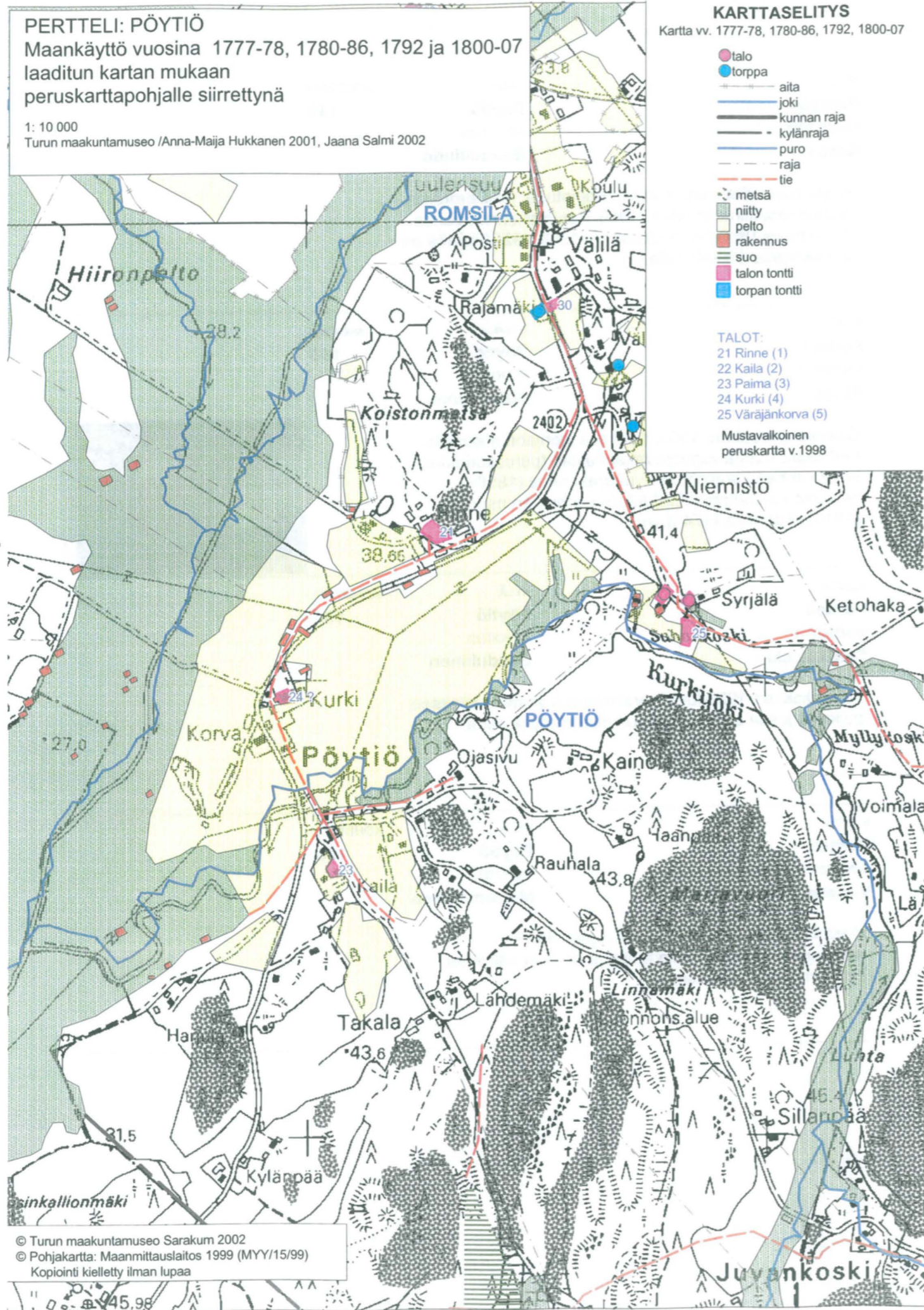
Kartta vv. 1777-78, 1780-86, 1792, 1800-07

- talo
- torppa
- aita
- joki
- kunnan raja
- kylänraja
- puro
- raja
- tie
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- talon tontti
- torpan tontti

TALOT:

- 21 Rinne (1)
- 22 Kaila (2)
- 23 Paima (3)
- 24 Kurki (4)
- 25 Väräjänkorva (5)

Mustavalkoinen
 peruskartta v.1998

© Turun maakuntamuseo Sarakum 2002
 © Pohjakartta: Maanmittauslaitos 1999 (MYY/15/99)
 Kopiointi kielletty ilman lupaa

Romsila

Romsilan länsi- ja pohjoisosassa on peltoa, itälaidalla korpimetsää. Maisema on peltoalueella pienimuotoista. Kumpuilevien peltojen lomassa on pieniä metsäsaarekkeita. Asutusta on peltojen halki kulkevien teiden varsilla ja metsäsaarekkeiden reunamilla. Vanha kylätontti on peltojen keskellä Romsilantien varressa. Kylätontti on pienen mäen harjan päällä, josta se erottuu melko hyvin maisemassa.

Romsilasta on kivistä löytöjä ja mitä ilmeisimmin asutusta on ollut myös rautakaudella. Aulis Ojan mukaan varsinainen Romsilan kylä on syntynyt viimeistään 1200-luvun lopulla. Keskiaikaisissa asiakirjoissa varhaisimmat maininnat Romsilasta ovat vuosilta 1386-1398. Vuonna 1540 vanhimman maakirjan mukaan kylässä oli viisi taloa: Kaituri, Lemulainen, Ruti, Suutari ja Veso. Viimeksi mainittu yhdistettiin kylän muiden talojen maihin v. 1590. Kaituri sai 1600-luvun aikana uuden rinnakkaisnimen Nikun, jolla se nykyisin tunnetaan. Lemulaisen nimi lyheni 1600-luvun lopulla Lemmoksi.

Isojaon aikaan (1770-luvulla) Rutin, Nikun ja Suutarin talouskeskukset olivat vanhalla kylätontilla. Lemmon talouskeskus oli erillisellä tontilla, kylätontista n. 350 metrin päässä luoteessa. Isojaon yhteydessä kylään perustettiin uusi talo: Väلیلä. Sen tontti oli erillään muista n. 700 metrin päässä kylätontista etelään. Suutarin talouskeskus siirrettiin pois kylätontilta pohjoiseen n. 700 metrin päähän peltojen keskelle 1800-luvun kuluessa. Lemmon uusi päärakennus on hieman erillään tilan vanhasta tontista, jossa on jäljellä väentupa ja aitta. Muut tilat (Ruti, Niku, Väلیلä) ovat pysyneet vanhoilla, isojaon aikaisilla paikoillaan.

Kansakoulu rakennettiin Romsilaan 1910-luvulla (perustettiin v. 1911). Nikun ja Rutin tilat olivat 1600-luvun lopulta lähtien sotilasvirkataloja ja ne pysyivät valtion omistuksessa 1940-luvun lopulle asti. Tuolloin valtio myi ne useassa osassa ja piti osan tilojen metsämaista itsellään. Tilat olivat ennen myyntiä useamman sukupolven ajan vuokralla yksityishenkilöillä. Väلیلän talon ja kylätontin välissä, vanhan kansakoulun ympärillä Romsilantien varressa, on toinen tiiviimpi asutuskeskittymä, joka on rakennettu pääosin vuoden 1940 jälkeen.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Romsila	25
ARVOALUE	ARVOTUS	
Lempon vanha tontti	Paikallinen	

KUVAUS

Lempon kantatilan isojaon aikainen talouskeskuksen tontti. Tontilla on jäljellä tilan entinen työväen/vanhan väen asuinrakennus ja vanha aitta.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Romsila	26
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha asuintontti	Paikallinen	

KUVAUS

Tontilla on isojaon aikaan ollut Väلیلän osatalon talouskeskus sekä yhden torpan rakennukset. Väلیلän pihapiiri on nykyisin vanhan tontin vieressä.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Romsila	27
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Kylätontilla Nikun ja Rutin kantatalojen rakennukset sekä kaksi muuta kiinteistöä. Nikun päärakennus 1970-80-luvulta. Rutin päärakennus ja pihapiiri hyvin säilynyt rakennushistoriallisesti merkittävä kokonaisuus.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Kansakoulu

KYLÄ
Romsila
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
136

Kansakoulu perustettiin 1911 (itsenäiseksi kiinteistöksi 1953). Alakansakoulurakennus (1910- tai 1920-luvulta) on säilynyt hyvin vanhassa asussaan. Yläkansakoulun (samalta ajalta) kuitia on uusittu, muuten sek in on säilyttänyt hyvin vanhan olemuksensa.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Kaunisto

KYLÄ
Romsila
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
137

Kaunisto rakennettiin 1920-luvulla vanhalle pariskunnalle asuinpaikaksi ja erotettiin itsenäiseksi tilaksi v. 1953. Mansardikattoinen asuinrakennus on säilynyt hyvin vanhassa asussaan.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Lehtimäki

KYLÄ
Romsila
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
138

Lehtimäki on erotettu itsenäiseksi tilaksi 1920-luvulla. Hyvin vanhassa asussaan säilynyt asuinrakennus on samalta ajalta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Lemmo

KYLÄ
Romsila
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
139

Yksi kylän kantataloista, jonka vanhalla yksinäistontilla on jäljellä entinen väentupa (rak. 1920) ja aitta (1800-luvun loppu). Uusi päärakennus on rakennettu etäämmäksi peltojen keskelle.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Päivölä

KYLÄ
Romsila
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
140

Rakennettu Lemmon talon vanhalle isäntäparille vanhuuden asunnoksi 1920-luvulla, jolloin myös erotettu itsenäiseksi tilaksi. Asuinrakennusta on kunnostettu ja peruskorjattu, vanha yleisilme pääosin säilynyt.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Ruti

KYLÄ
Romsila
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
141

Kantatila, jonka kokonaisuutena hyvin säilynyt talouskeskus sijaitsee vanhalla kylätontilla. Päärakennus (1880-luku), piharivi (jossa osana luhtiaitta 1800-luvulta), navetta (1910-luku) ja aitta (1800-luku) ovat kaikki säilyneet vanhassa asussaan.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Suutari

KYLÄ
Romsila
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
142

Kantatila, talouskeskus siirretty kylätontilta nykyiselle paikalleen 1800-luvulla. Päärakennus rak. 1924, kuisti uusittu (1960-luvulla?), muuten talo vanhassa asussaan. Pihapiirissä lisäksi luonnonkivinavetta vuoraamaton aitta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Väliä

KYLÄ
Romsila
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
143

Isojaon yhteydessä syntynyt uudistila, jonka talouskeskus on edelleen vanhalla paikallaan. Päärakennus (rak. 1870) säilynyt hyvin vanhassa asussaan, tosin huonokuntoisena. Peruskorjaus käynnissä.

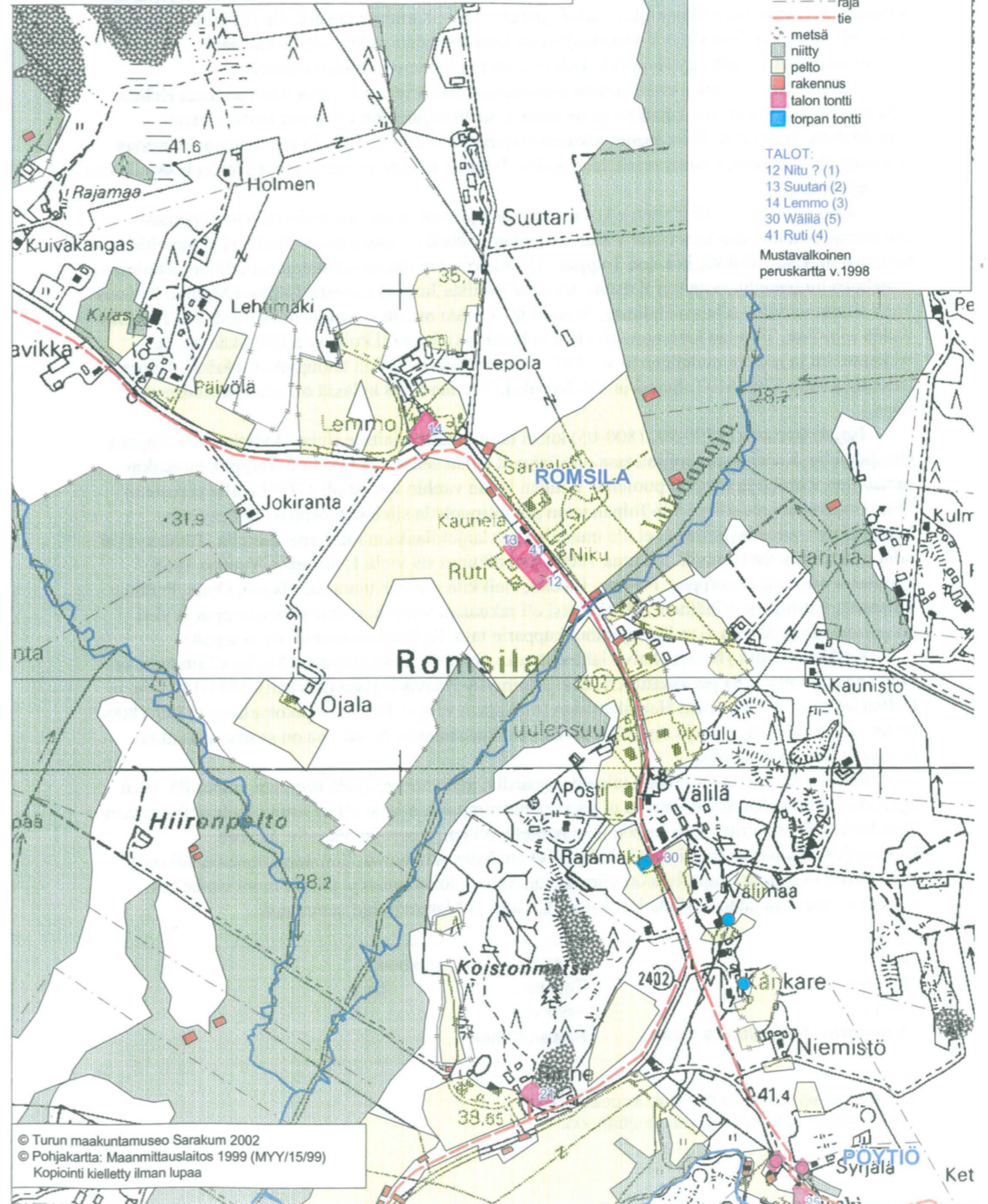
PERTTELI: ROMSILA
 Maankäyttö vuosina 1777-78, 1780-86, 1792 ja 1800-07
 laaditun kartan mukaan
 peruskarttapohjalle siirrettynä

1: 10 000
 Turun maakuntamuseo /Anna-Maija Hukkanen 2001, Jaana Salmi 2002

KARTTASELITYS
 Kartta vv. 1777-78, 1780-86, 1792, 1800-07

- talo
- torppa
- aita
- joki
- kylänraja
- puro
- raja
- tie
- ☼ metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- talon tontti
- torpan tontti

TALOT:
 12 Nitu ? (1)
 13 Suutari (2)
 14 Lemmo (3)
 30 Väilä (5)
 41 Ruti (4)
 Mustavalkoinen
 peruskartta v.1998

© Turun maakuntamuseo Sarakum 2002
 © Pohjakartta: Maanmittauslaitos 1999 (MYY/15/99)
 Kopiointi kielletty ilman lupaa

Tattula

Tattulan kylä sijaitsee Perttelin kunnassa Uskelanjoen länsipuolella ja sen itäiset osat kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaaseen Uskelanjoen maisema-alueeseen. Naapurikylinä ovat Kaivola ja Vihmalo. Kylän rajoja pitkin kulkee kaksi ojaa tai puroa: Kurajoki länsirajalla ja Haavikeoja eli Elatusoja itärajalla. Joet yhtyvät Uskelanjokeen Tattulan kylän eteläpuolella. Lounais-koillisuunnassa Tattulan kylän poikki kulkee Salon ja Someron välinen maantie.

Tattulasta on löydetty kiviakautinen asuinpaikka metsärinteestä hiekkakuopan luota Hallan pelloilta. Myös kiviakautisia hajalöytöjä on (mm. tasataltan puolikas), samoin rautakautisia esinelöytöjä. Tattulan kylä on saanut alkunsa viimeistään 1200-luvulla. Ei ole tietoa onko asutus jatkunut yhtämittaisesti esihistorialliselta ajalta. Tattulan kylästä ei ole säilynyt yhtään keskiaikaista asiakirjatietoa.

Vasta vuodesta 1540 lähtien alkoi maakirjojen ja vuotuisten verokirjojen pito Varsinais-Suomessa. Sen mukaan kyseisenä vuonna Tattulan kylässä oli kuusi taloa: Halla, yksi nimeltään tuntematon, kaksi Tolkkia ja kaksi Tolppaa. 1500-luvun lopulla saivat seuraavat talot uudet nimet: nimeltään tuntemattomasta tuli Kristeri, toisesta Tolkista Jussi ja toisesta Tolpasta Mattila. Vuonna 1654 silloin autioina olleista Hallasta, Jussista ja Tolkista muodosti aatelismies Eerik von Birckholz yhden suurtilan, Tattulan kartanon (eli Otiston kartanon), joka oli kuitenkin lyhytikäinen. Se lakkautettiin ja jaettiin uudelleen jo v. 1697 Hallan, Jussin ja Tolkin talonpoikaistaloiksi. Tolppa halottiin kahtia 1769 Ali-Tolpaksi ja Yli-Tolpaksi. Vuonna 1868 kylässä oli edelleen seitsemän taloa.

Isojakokartassa (1798-99, 1800-05) kuusi talon tonttia sijaitsee rivissä kylätien varrella, sen länsipuolella. Kauempana pohjoisessa on sijainnut kylän seitsemäs talo (Yli-Tolppa), kuitenkin saman tien varrella ja samalla puolella. Tattulan kylän vanhin torppa oli 1760-luvulla perustettu Ilola. Isojakokartasta näkyy Yli-Tolpan talon pohjoispuolella sijainnut torppakylä nykyisen Ylitolpantien varrella. Sellaista ei ole muualla Uskelanjokilaakson maisema-alueella. Tämä kylä ei ollut niin tiivis kuin talokylä. Vuosina 1800-1850 alkunsa sai vielä 15 torppaa. Vuonna 1868 Tattulassa oli vielä 11 torppaa: Friberg, Hakala, Heikkilä, Ilola, Kujanpää, Majala, Ojala, Perälä, Sillanpää, Uustupa ja Ylhäinen. Näistä kaksi oli rakuunan torppia, kolme sotilastorppia ja yksi pohjoisempana (lähteen vierellä) sijainnut kupparin talo. Kylässä on asunut myös seppä.

Kylällä on ollut yhteinen kaivo lähteellä sekä yhteinen hiekkakuoppa. Myllyjä Tattulassa on ollut ennen vuotta 1784 perustettu Kristerin jalkamyly Haavikeojassa (hävitetty 1841-1875) ja Hallan jalkamyly luultavasti Haavikeojassa (mainitaan vain v. 1841). Isojakokartassa (1700-1800-luvun vaihteesta) näkyy neljä myllyä Haavike- eli Elatusojassa. Niistä osa on saattanut kuulua naapurikytille, Vihmalolle.

Pellot ovat sijainneet tiiviisti talojen ympärillä, myös torppakylän torppien ympärillä. Haat sijaitsivat lähinnä Kurajoen varsilla ja niityt pohjoisimpana, minne oli tieyhteys kylästä (nykyinen Tattulantie). Pieniä niittyjä oli lisäksi joka puolella jokien ja purojen varsilla. Vanhaa, kulttuurihistoriallisesti merkittävää rivikylää ei enää ole nähtävissä. Ilmeisesti uusjaon jälkeen 1910-luvulla vanhoja kantatiloja on viimeistään ruvettu lohkomään ja tällöin moni vanha talo siirrettiin uuteen paikkaan: Halla koilliseen, Kristeri ja Mattila pohjoisemmaksi.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Tattula	28
ARVOALUE	ARVOTUS	
"Kupparin" talon vanha tontti	Historiallinen	

KUVAUS

Isojaon aikaan paikalla on ollut "kupparin" talo. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäänös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Tattula	29
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

Isojaon aikaan kylätontilla ollut kuuden kantatilan talouskeskukset rivissä tien varressa. Nykyisin jäljellä kahden tilan talouskeskukset, molemmissa vanhaa rakennuskantaa.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Tattula	30
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha myllyalue	Historiallinen	

KUVAUS

Alueella on isojaon aikaan ollut kolme myllyä. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäänös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Tattula	31
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha torppa-alue	Historiallinen	

KUVAUS

Alueella oli isojaon aikaan yhteensä kahdeksan torppaa. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäänös.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Tattula	32
ARVOALUE	ARVOTUS	
Ylitolpan vanha tontti	Seudullinen	

KUVAUS

Ylitolpan osatalon isojaon aikainen talouskeskuksen tontti. Tilan talouskeskus edelleen samalla paikalla. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäänös.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	144
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Halla	Maisemallinen	

Kantatila. Isojaon aikaan 1800-luvun vaihteessa talouskeskus ollut vanhalla kylätontilla, siirretty nyk. paikalle 1800-luvun alkupuolella (?). Päärakennus 1960-luvulta. Vanhaa rakennuskantaa: väentupa ja navetta 1890-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	145
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Heikkilä	Maisemallinen	

Vanha torppa. Asuinrakennus vuodelta 1934, ulkoasu myöhemmästä peruskorjauksesta. Navetta ja talli 1920-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	146
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Jussi	Seudullinen	

Kantatila. Talouskeskus on vanhalla kylätontilla. Päärakennus vuodelta 1917 (10x17 m., taitekatto, keskeisalisovellus), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Pihapiirissä useita talousrakennuksia 1900-l. alusta ja aitta, jossa vuosiluku 1601.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	147
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kankare	Paikallinen	

Vanha sotilastorppa. Samalla paikalla ollut torppa isojaon aikaan 1800-luvun vaihteessa. Asuinrakennus 1800-luvun lopulta vanhassa asussaan, kunto huono (katot). Aitta ja makasiini samalta ajalta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	148
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kristeri	Paikallinen	

Kantatila. Isojaon aikaan 1800-l. vaihteessa talouskeskus ollut vanhalla kylätontilla. Päärakennus vuodelta 1910 (satulakatto leveärunko, poikkipääty koillissivun keskellä). Ulkoasu 1950- ja 80-lukujen peruskorjauksista (osaksi tavoiteltu vanhaa ilmettä

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	149
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kurajoen koulu	Paikallinen	

Rapattu koulurakennus vuodelta 1935, jatkosiipi 1956. Kansakouluna vuoteen 1972 asti, yksityisomistukseen v. 1977. Pihassa puurakenteinen varastorakennus (rak. 1935).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	150
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Mattila	Paikallinen	

Kantatila. Isojaon aikaan 1800-l. vaihteessa talouskeskus oli vanhalla kylätontilla, siirretty nykyiselle paikalle 1800-l. aikana. Päärakennus 1870-luvulta (paritupa), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Talousrakennuksia 1900-luvun alusta-

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	151
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Tolkki	Seudullinen	

Kantatila. Talouskeskus vanhalla kylätontilla. Päärakennus 1910- tai 1920-luvulta (7x16 m., paritupa?). Kuisti uusittu peruskorjauksessa 1994, muuten vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Talousrakennuksia 1900-luvun alusta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Tattula	152
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Yli-Tolppa	Paikallinen	

Osatalo. Talouskeskus samalla paikalla kuin isojaon aikaan 1800-luvun vaihteessa. Päärakennus vuodelta 1910, jota jatkettu itäpäädyistä 1957, kuistia myös muokattu, silti vanhoja piirteitä jäljellä. Talousrakennuksia 1900-l. alkupuolelta.

PERTELI: TATTULA (1/2)

Maankäyttö vuosina 1798-99, 1800-05 laadittujen karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1:10 000

Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

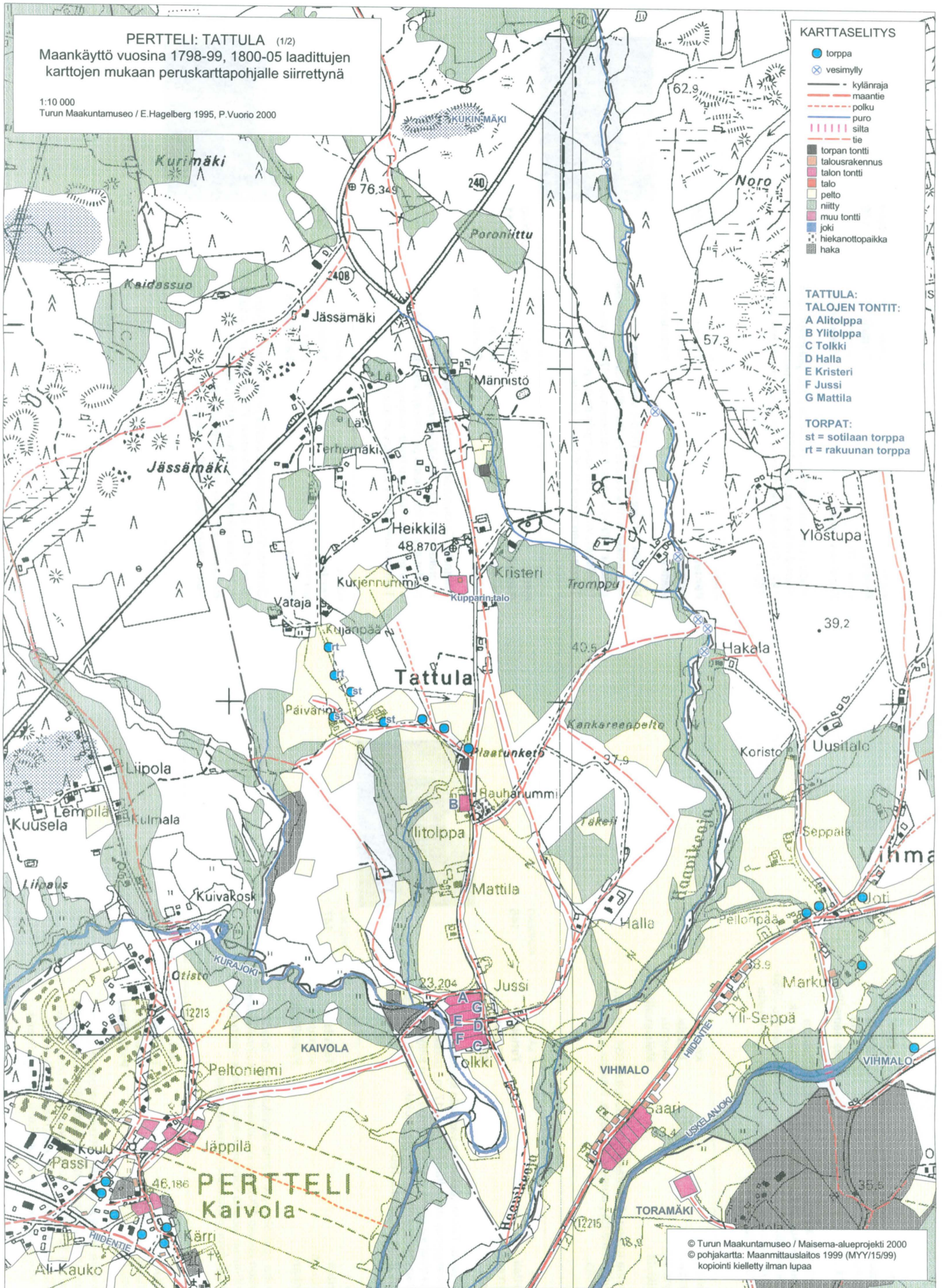
KARTTASELITYS

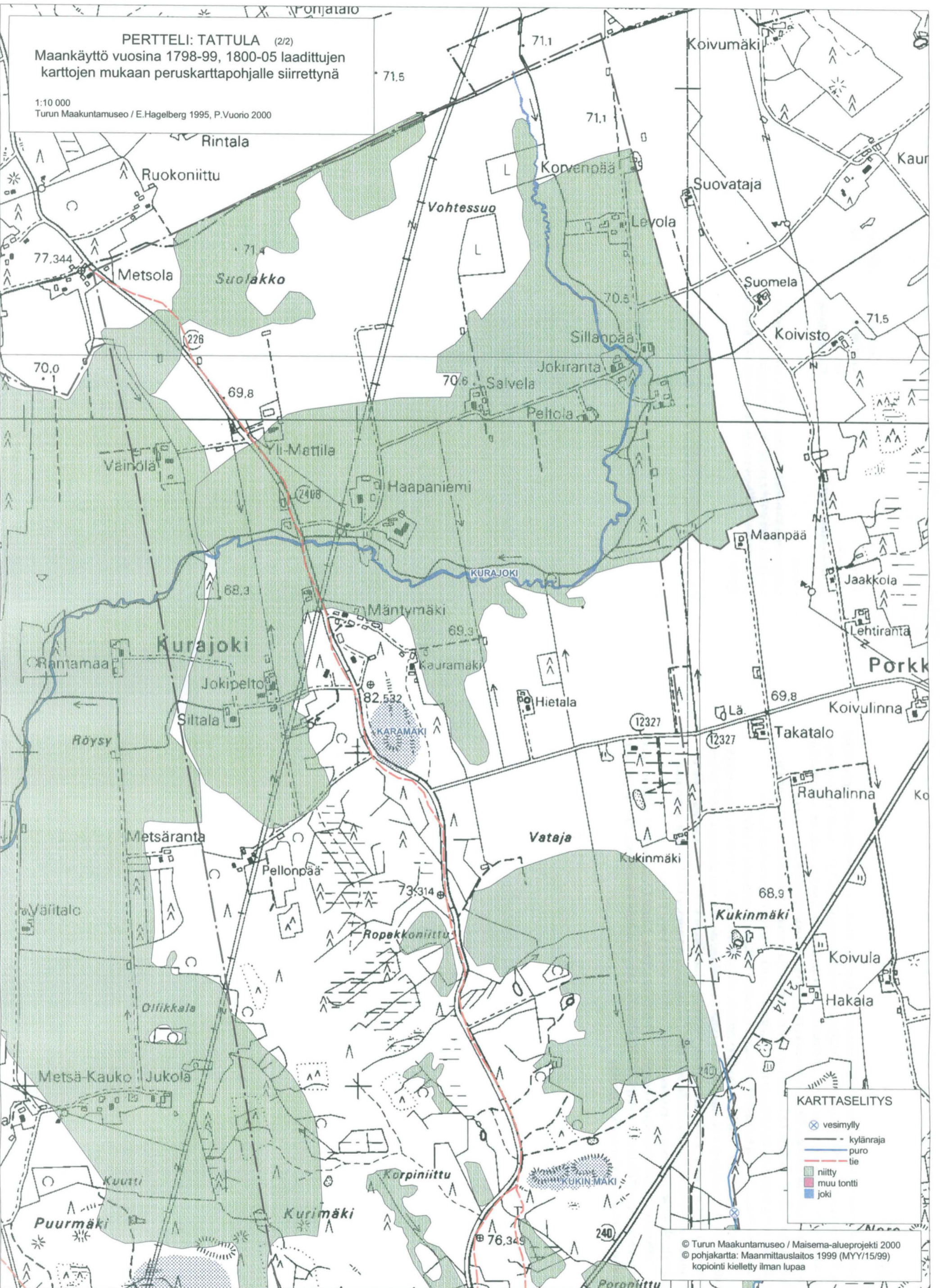
- torppa
- ⊗ vesimylly
- kylänraja
- maantie
- - - polku
- puro
- silta
- tie
- torpan tontti
- talusrakennus
- talon tontti
- talo
- pelto
- niitty
- muu tontti
- joki
- hiekanottoaikka
- haka

TATTULA:
TALOJEN TONTIT:

- A Alitolppa
- B Yliolppa
- C Tolkki
- D Halla
- E Kristeri
- F Jussi
- G Mattila

- TORPAT:
st = sotilaan torppa
rt = rakuunan torppa

PERTTELI: TATTULA (2/2)
 Maankäyttö vuosina 1798-99, 1800-05 laadittujen karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1:10 000
 Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- ⊗ vesimylly
- - - kylänraja
- puro
- tie
- niitty
- muu tontti
- joki

© Turun Maakuntamuseo / Maisema-alueprojekti 2000
 © pohjakartta: Maanmittauslaitos 1999 (MYY/15/99)
 kopiointi kielletty ilman lupaa

Valkjärvi

Valkjärvi sijaitsee Perttelin kunnan eteläisimmässä kärjessä. Kylässä on paljon mäkistä korpimetsää sekä kaksi järveä: Valkjärvi ja Iso-Rytkö. Valkjärven länsipään rannalla on kylän vanhin peltoalue, jonka keskellä on Valkjärven kantatalo. Peltoalueen reunamilla on uudempaa asutusta. Maisema on pienimuotoista ja vaihtelevaa. Valkjärven tilan talouskeskus on edelleen vanhalla, isonjaon aikaisella paikallaan. Valkjärven rannalla on loma-asutusta ja muualla haja-asutusta. Varsinaista kyläkeskusta tai muuta asutuskeskittymää Valkjärvellä ei ole. Valkjärventie kulkee luode-kaakkoissuunnassa 1-tieltä Kiskon Marttilaan. Tie kulkee Valkjärven peltoalueen halki.

Aulis Ojan mukaan Valkjärven kylä/yksinäistalo on syntynyt 1300- tai 1400-luvulla. Vuoden 1540 maakirjassa Valkjärveä ei mainita, vaan vanhin asiakirjamaininta on vuodelta 1556. Valkjärvi oli tuolloin yksinäistalo ja siitä eteenpäinkin. Vuodesta 1669 alkaen Valkjärvi oli yhdessä Kiskon Marttilan kanssa sotilasvirkatalo. Tila oli valtion omistuksessa vuoteen 1947, jolloin se myytiin yksityishenkilöille. Samassa yhteydessä tilasta erotettiin useita uusia tiloja.

Valkjärven maille perustettiin torppia 1770-luvulta alkaen. Niistä Uusitupa (per. 1790-luvulla) ja Korvenoja (per. 1830-luvulla) säilyivät 1900-luvulle, ja ne erotettiin kantatilasta 1920-luvulla eli jo ennen kuin valtio myi tilan yksityisille.

KUNTA

Pertteli

ARVOALUE

Yksinäistalon tontti

KYLÄKOSA

Valkjärvi

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

33

KUVAUS

Valkjärven yksinäistalon talouskeskus on vanhalla isonjaon aikaisella paikallaan. Peruskorjattu päärakennus 1800-luvun lopulta ja navetta 1900-luvun alusta.

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Korvenoja I

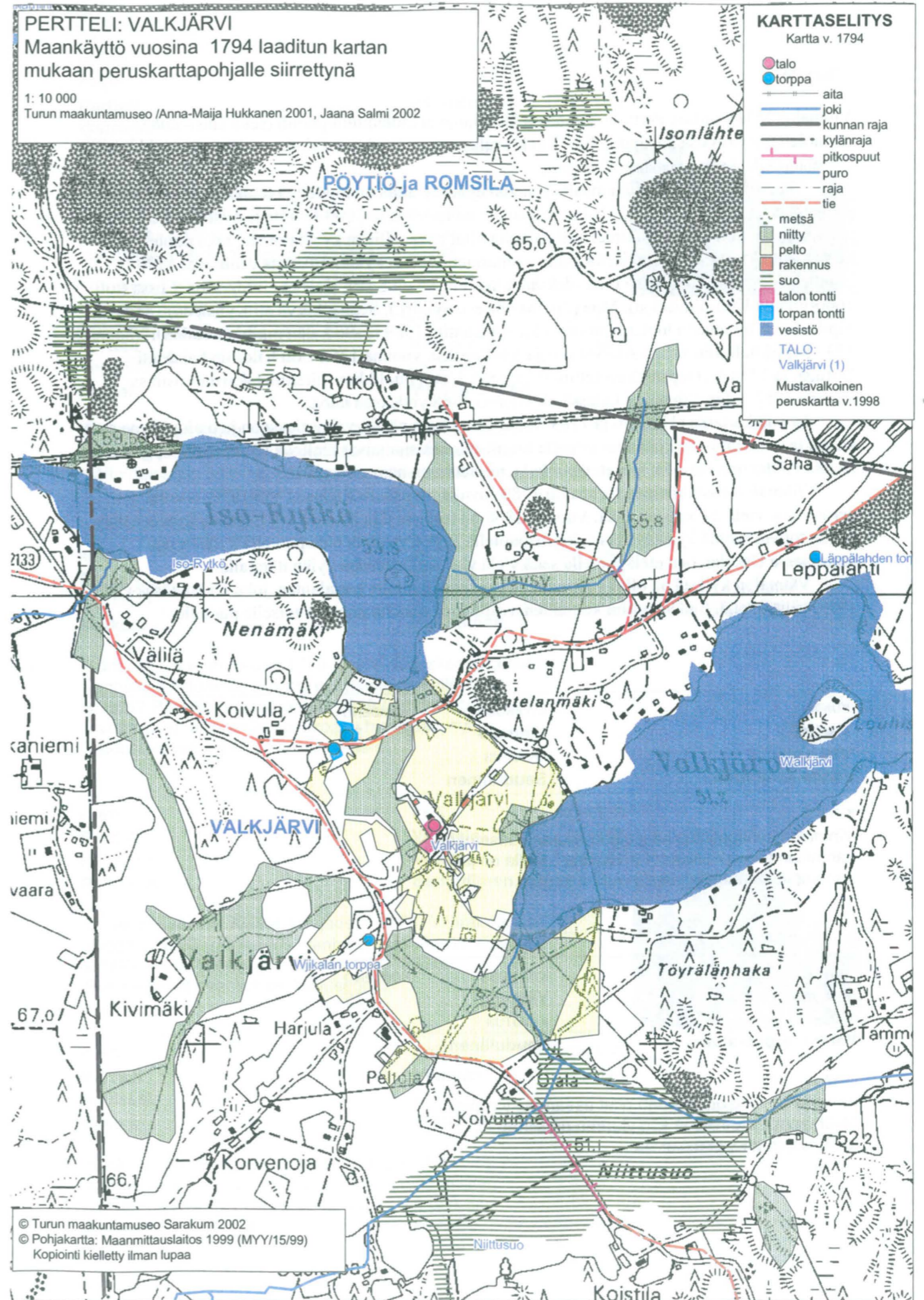
KYLÄ
Valkjärvi
ARVOTUS
Paikallinen
KOHDENO
153

Vanha torppa (?), joka erotettu itsenäiseksi tilaksi v. 1925. Vuonna 1928 rak. päärakennuksen (satulakatto, peiterimoitettu pystylauta) vanha ulkoasu melko hyvin säilynyt. Pihapiirissä useita talousrakennuksia (1900-luvulta).

KUNTA
Pertteli
KIINTEISTÖ
Valkjärvi

KYLÄ
Valkjärvi
ARVOTUS
Seudullinen
KOHDENO
154

Valkjärven yksinäistalo mainitaan lähteissä ensi kerran 1550-luvulla ja se sijaitsee vanhalla tontillaan. Päärakennuksessa (1880-luku) on tehty peruskorjauksia, mutta vanha ilme on pääosin säilynyt. Vanha navetta on vuodelta 1909.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vihmalo	168
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Saari	Paikallinen	

Kantatila. Talouskeskus vanhalla kylätontilla. Leveärunkoinen päärakennus vuodelta 1934, kuisti uusittu, peruskorjauksia, vanha yleisilme silti pääosin säilynyt. Piharakennus 1930-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vihmalo	169
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Seppä / Ali-Seppä	Paikallinen	

Osatalo. Asuinrakennus 1900-luvun alusta (satulakatto, paritupa?), kuisti uusittu, muuten vanha ilme hyvin säilynyt. Pihapiirissä talousrakennuksia 1900-luvun alusta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vihmalo	170
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Sipilän tontti	Maisemallinen	

Keskeismuurillinen asuinrakennus vuodelta 1949.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vihmalo	171
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Suomela	Paikallinen	

Perttelin Suomalaisen Seuran talo 1900-l. vaihteesta. Myöhemmin ollut työväenyhdistyksen omistuksessa, nykyisin (?) urheilutalo. L-kirjaimen muotoinen, sisätilat: sali, varasto- ja pukeutumistilat, talonmiehen asunto. Peruskorjauksia (lautavuoraus ym.)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vihmalo	172
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Tasala	Maisemallinen	

Keskeismuurillinen asuinrakennus 1920-30-luvulta (satulakatto), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Lisäksi piharakennus. Pihapiiri sijaitsee peltoaukean ympäröimänä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vihmalo	173
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Uoti	Paikallinen	

Kantatila. Talouskeskus siirretty vanhalta kylätontilta nykyiselle paikalle 1700-luvun lopussa tai 1800-luvulla. Päärakennus vuodelta 1927 (10x16m., satulakatto), peruskorjauksia 1980-90-l(mm. ikkunat, kuisti), vanha yleisilme ei silti kokonaan mennyttä

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vihmalo	174
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Yli-Seppä	Paikallinen	

Osatalo, syntynyt 1739. Talouskeskus nykyiselle paikalleen 1700-luvun lopulla tai 1800-luvulla. Päärakennus vuodelta 1926, kuisti laajennettu ja uusittu, muuten vanha ulkoasu melko hyvin säilynyt. Navetta ja talli 1910-luvulta ym. talousrakennuksia.

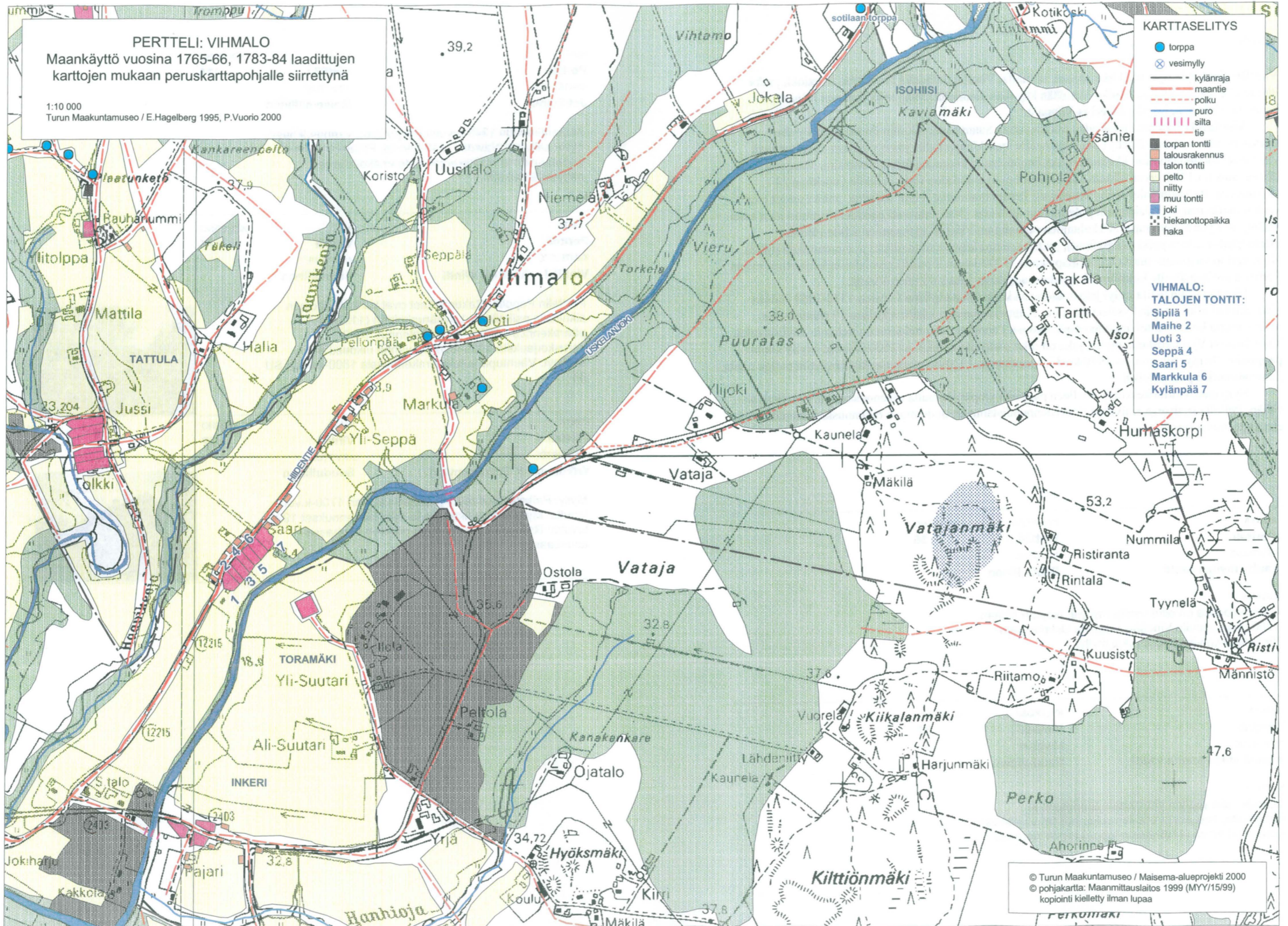
PERTTELI: VIHMALO
 Maankäyttö vuosina 1765-66, 1783-84 laadittujen
 karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

1:10 000
 Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- torppa
- ⊗ vesimylly
- kylänraja
- maantie
- - - polku
- puro
- |||| silta
- tie
- torpan tontti
- talusrakennus
- talon tontti
- pelto
- niitty
- muu tontti
- joki
- hiekanottoaika
- haka

- VIHMALO:
 TALOJEN TONTIT:**
- Sipilä 1
  - Maihe 2
  - Uoti 3
  - Seppä 4
  - Saari 5
  - Markkula 6
  - Kylänpää 7

© Turun Maakuntamuseo / Maisema-alueprojekti 2000
 © pohjakartta: Maanmittauslaitos 1999 (MYY/15/99)
 kopiointi kielletty ilman lupaa

Vintilä

Vintilän pieni kylä sijaitsee Uskelanjoen rannalla. Vintilän kohdalla haaroittuu Kurajoki, jonka itäpuolelle jää osa kylästä. Kulku Vintilään käy Kaivolantieltä. Naapurikylinä ovat Kaivola, Kaukola, Hähkänä, Kajala, Inkeri ja Vihmallo.

Vintilässä oli satama noin tuhat vuotta sitten. Satamasta oli kulku Perttelin eli Pyhän Bartolomeuksen kirkon lähetyvillä sijainneelle markkinapaikalle, jossa ylämaan asukkaat ovat vaihtaneet tuotteitaan rannikkolaisten, saaristolaisten ja ulkomaalaisten tuotteisiin. Vuodesta 1608 lähtien ainakin 1700-luvun alkuun asti pidettiin nykyisen Salon torin paikalla vuosittain 24. elokuuta ns. Bartolomeuksen eli Perttelin eli Pertun markkinat. Nimi todistaa, että kyseessä ovat vanhat markkinat, jotka aiemmin pidettiin em. paikalla. Otaksuttavasti paikkaa siirrettiin joen suun etääntyessä yhä kauemmaksi. Uskelanjoen rannalla on Vintilän ja maantien sillan välissä Däcksfjärd-niminen paikka (Dexfierd), joka tarkoittaa laivankantta (däck) ja merenselkää (fjärd). Nimi kertoo vaatimattomasta markkinapaikasta. 1300-luvun lopulla kaivolalaiset lahjoittivat maata Perttelin ensimmäiselle kirkolle ja kappalaispappilalle, joka sai nimen Vintilä.

Vintilän yksinäistila säilyi jakamattomana kappalaispappilana vuosien 1540-1868 välisen ajan. Sillä ei ollut torppia kyseisenä aikana. Kappalaispappila käsitti alkujaan 19 panninpalaa maata, mutta koko vaihteli myöhemmin aikoina. Pappilan rakennuksista on tietoa jo 1600-luvulta. Vintilässä on Yyrönkoskella mylly, joka on ollut olemassa ainakin jo 1500-luvulla. Mylly kuului pappilalle. Se myytiin vuonna 1940 koskiosuuksineen. 1920-luvulla pappilasta myytiin paljon maita jakamattomiksi pikkutiloiksi.

Nykyinen Vintilä keskittyy edelleen pappilan ympärille, uutta rakennuskantaa Vintilässä on vähän. Pellolla sijaitseva Kaivolän jätevedenpuhdistamo on uudemman rakennuskannan näkyvin elementti maisemassa.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Vintilä	36
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha myllyn tontti	Seudullinen	

KUVAUS

Uskelanjoessa on ollut useita myllyjä. Isojaon aikaan 1700-luvun lopulla Vintilän kohdalla Uskelanjoen Yyrönkosken varressa oli yksi mylly.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Vintilä	37
ARVOALUE	ARVOTUS	
Yksinäistilan vanha tontti	Seudullinen	

KUVAUS

Vintilän eli Pappilan yksinäistila tunnetaan jo keskiajalta. Nykyiset Pappilan rakennukset sijaitsevat isojaon aikaisen (1700-luvun loppu) tontin vieressä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vintilä	175
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Jokiharju	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1940-luvulta (tyyppitalo), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Navetta 1940-luvulta. Pihapiiri sijaitsee Uskelanjoen ja Haavikeojan risteämäkohdassa näkyvällä paikalla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vintilä	176
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vintilä I (Vintilä, Wintti)	Seudullinen	

Perttelin Pappila. Rakennukset ovat vanhalla isojaon aikaisella paikallaan. Leveärunkoinen (11x24 m.) päärakennus 1860-luvulta (laajennus 1898, peruskorjauksia 1900-luvulla), vanha ulkoasu hyvin säilynyt. Väentupa ja talousrakennuksia 1800-luvulta.SU 68

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vintilä	177
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Yyrönkoski II (Yyrön mylly)	Seudullinen	

Mylly. Paikalla ollut mylly jo isojaon aikaan 1700-luvun lopulla. Mylly, asuinrakennus ja talousrakennukset 1920-luvulta. Rakennukset säilyneet pääosin vanhassa asussaan.

Vähä-Hiisi

Vähä-Hiisi sijaitsee Perttelin kunnassa Uskelanjoen pohjoispuolella ja sen eteläosa kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen Uskelanjokilaakson maisema-alueeseen. Vanha Hiidentie kulkee kylän läpi lounaiskoillisuunnassa. Pohjoisrajalla kulkee Salon ja Someron välinen maantie.

Hiisi-sana tarkoitti pakanuuden ajalla uhrilehtoa ja sen perusteella voidaan olettaa alueella olleen asutusta jo esihistoriallisella ajalla. Perttelin Hiiden oletetaan olleen Salon seudun uhrilehto. Hiiden kylä sai alkunsa 1300- ja 1400-luvulla. Hiisi mainitaan jo vuosien 1386-1398 aikana laaditussa Uskelan pappilan katselmuskirjassa. Hiiden kylä jaettiin virallisesti kolmeksi kyläksi vasta 1800-luvulla: Isonhiiden, Nokkahiiden ja Vähänhiiden kyliin. Epävirallisesti jako oli kuitenkin käytössä ainakin 1500-luvulta alkaen. Tuolloin Vähänhiiden toisintonimenä käytettiin Härkähiittä (asiakirja v. 1514).

Vuonna 1540 kylässä oli neljä taloa: Fouri, Härkä, Salko ja Suti. Vuonna 1589 kylään perustettiin vielä viideskin talo, Haaroja. 1500- ja 1600-luvun taitteessa Suti sai uuden toisintonimen Eskola. Fourin talo lakkasi olemasta vuonna 1661, jolloin sen tilukset jaettiin kylän muiden talojen kesken. Härkä halottiin vuonna 1743 Iso-Härkään ja Vähä-Härkään, Eskola halottiin 1824 kahteen Eskolaan. Iso- ja Vähä-Härkä liitettiin toisiinsa jo vuonna 1835. Vuonna 1868 Vähä-Hiidessä oli siis viisi taloa, nimittäin kaksi Eskolaa, Haaroja, Härkä ja Salko. Haarojaa (Haaraa) lukuun ottamatta talot sijaitsivat kyläkeskuksena Uskelanjoen rannassa, nykyisillä pelloilla. Eläinhakojia sijaitsi talojen läheisyydessä.

Vähä-Hiiden ensimmäinen torppa oli vuonna 1721 perustettu Juoksmäki, joka hävisi jo 1730-luvulla. 1800-1850-luvulla sai alkunsa 25 torppaa.

Hiiden kylällä on ollut kaksi vesimyllyä vuonna 1585. Vuosien 1686-1868 välillä kylässä on ollut yhteinen mylly Uskelanjoessa.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Vähähiisi	38
ARVOALUE	ARVOTUS	
Haaran vanha tontti	Historiallinen	
Kuvaus		
Haaran kantatilan isojaon aikainen tontti. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.		

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Pertteli	Vähähiisi	39
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Historiallinen	
Kuvaus		
Vähä-Hiiden vanhalla kylätontilla oli isojaon aikaan neljän tilan talouskeskukset. Nykyisin tontilla ei ole enää rakennuksia. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.		

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vähähiisi	178
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Hovirinta	Paikallinen	

Tila lohoktu 1910-luvulla. Leveärunkoinen päärakennus (1934) säilynyt hyvin vanhassa asussaan. Ikkunoissa koristeelliset otsalaudat. Lisäksi pihapiirissä sauna, lato, aitta ja varastorakennus (kaikki 1900-luvun alkupuolelta).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vähähiisi	179
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vappunen	Paikallinen	

Erotettu itsenäiseksi tilaksi 1920. Leveärunkoinen päärakennus vuodelta 1926 säilynyt hyvin vanhassa asussaan. Pihapiirissä lisäksi pienempi talo (1930-l, sauna?), vaja sekä uudempi piharakennus.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vähä-Hiisi	180
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Joenpelto	Maisemallinen	

Kiinteistössä toiminut kauppa 1900-luvun jälkipuoliskolla. Päärakennus vuodelta 1948, jossa ollut myymälätila. Lisäksi asuinrakennus 1800-luvun lopulta ja vanha kaupan varastorakennus 1950-luvulta. Kauppa lopetti toimintansa 1970-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vähä-Hiisi	181
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Osuuskauppa	Maisemallinen	

Kauppakiinteistö. Asuinrakennus 1930-luvulta (satulakatto, 10x17 m.), talossa ollut myymälä. Peruskorjauksia (toisen kerroksen parveke). Lisäksi kaksi varastorakennusta 1930-40-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Pertteli	Vähä-Hiisi	182
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vanhatalo	Paikallinen	

Kantatila. Salkon kantatilan talouskeskus sijainnut 1700-l. etelämmässä vanhalla kylätontilla. Vanhatalo erotettu Salkosta 1951 (onko Salkon silloinen talouskeskus?). Päärakennus 1890-l.(paritupa, purettu 1996 jälkeen?), vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

PERTTELI: VÄHÄHIISI ja NOKKAHIISI
Maankäyttö vuosina 1813-22 laadittujen
karttojen mukaan peruskarttapohjalle siirrettynä

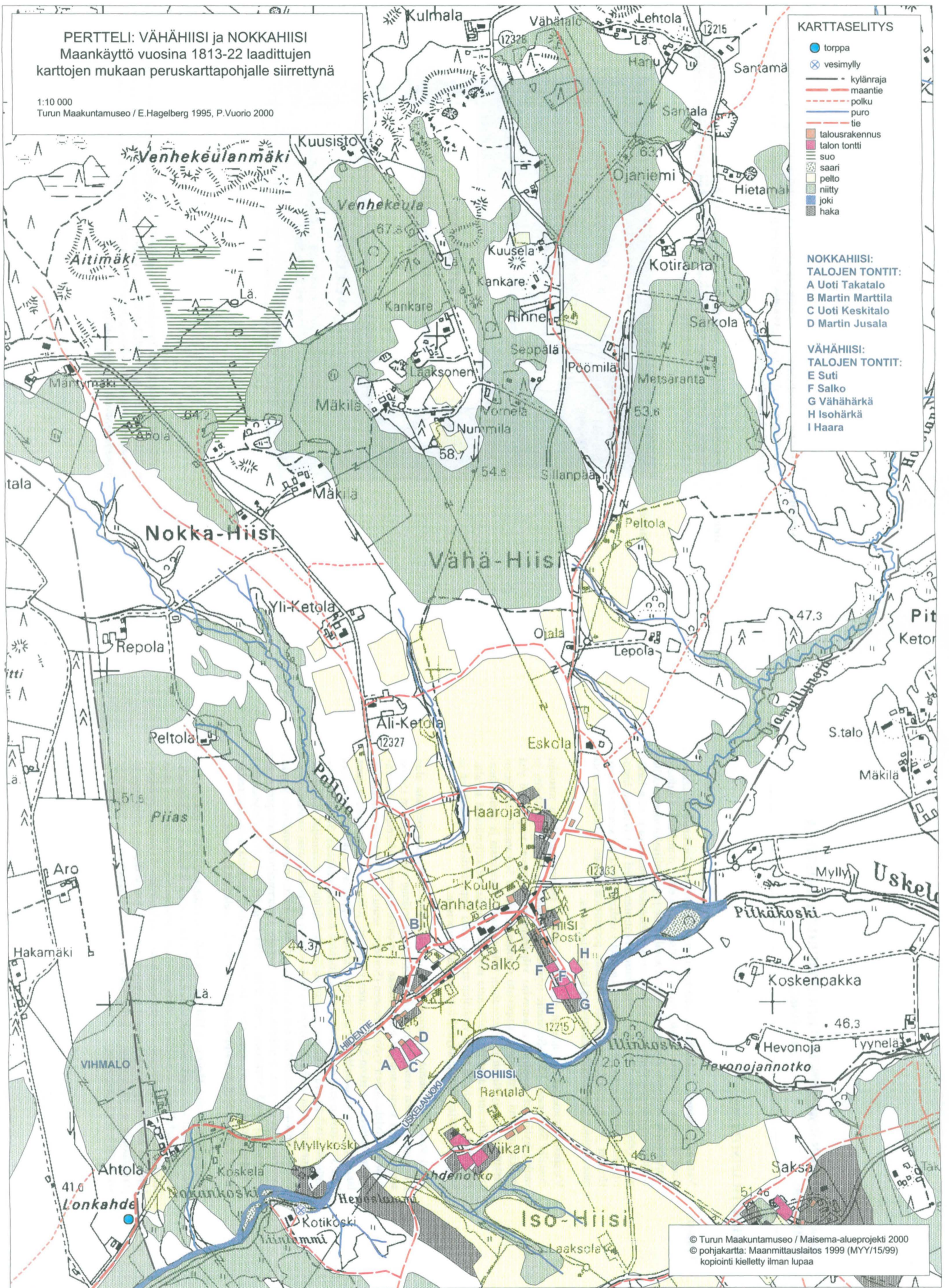
1:10 000
Turun Maakuntamuseo / E.Hagelberg 1995, P.Vuorio 2000

KARTTASELITYS

- torppa
- ⊗ vesimylly
- kylänraja
- maantie
- - - polku
- puro
- tie
- talousrakennus
- talon tontti
- ▨ suo
- ▨ saari
- ▨ pelto
- ▨ niitty
- ▨ joki
- ▨ haka

NOKKAHIISI:
TALOJEN TONTIT:
A Uoti Takatalo
B Martin Marttila
C Uoti Keskitalo
D Martin Jusala

VÄHÄHIISI:
TALOJEN TONTIT:
E Suti
F Salko
G Vähähärkä
H Isohärkä
I Haara

SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA "Sarakum"

PROJEKTISUUNNITELMA

Tausta: Varsinais-Suomen tärkeimmät matkailulliset teemat ovat kulttuuri ja alueen ainutlaatuinen historia. Vasta viime aikoina on alettu ymmärtää kulttuuriympäristöön liittyvien arvojen merkitys kansalliselle ja paikalliselle identiteetille. Kulttuuriympäristöä voidaan hyödyntää myös elinkeinotoiminnassa ja näin luoda uusia työtilaisuuksia. Ympäristön vaalimisen varmistamiseksi on jatkettava historiallisten muistomerkkien ja rakennusten sekä ympäristöjen ja maisemien hoitoa. Hoidon ja suunnittelun pohjaksi tarvitaan perustietoa alueen historiasta sekä rakennettuun ympäristöön sisältyvistä kulttuuriarvoista.

Varsinais-Suomessa on säilynyt enemmän vanhoja rakennuksia kuin missään muualla Suomessa. Länsi-Suomelle tyypillinen kyläasutus on erittäin tiheätä ja vanhat kylämäet ympärillä avautuvine viljelmineen hallitsevat ympäristöä yhä tänäkin päivänä. Rakennettu ympäristö muodostaa yli 70 % kansallisvarallisuudestamme. Analyttinen ja ajantasainen tieto auttaa viranomaisia ja yksityishenkilöitä vaalimaan kansallisvarallisuutta myös kulttuuriarvot säilyttävällä tavalla. Perusteltu tieto edistää myös vanhojen arvokkaiden ympäristökokonaisuuksien ja kohteiden korjaamista ja käyttöä mm. matkailutarpeisiin.

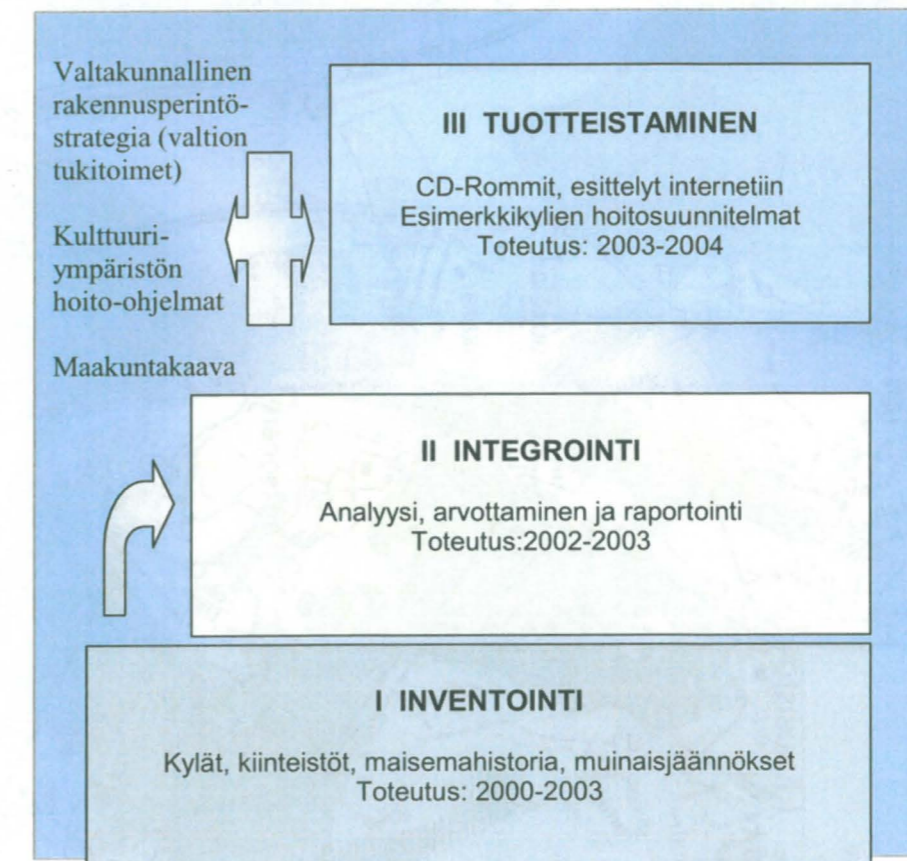
Salon seutu on alueena monipuolinen ja kiinnostava. Maisematyypeiltään alue jakautuu kolmeen osaan; (II) rannikon jokilaakso-selänne-vyöhykkeeseen (Salon seutu), (III) savitasankojen hallitsemaan ja pienten moreeniselänteiden jäsentämään viljelylakeuksien vyöhykkeeseen (Someron seutu) ja (IV) selännevaltaiseen vyöhykkeeseen (Kiskon-Somerniemen-vyöhyke), jolle ovat tyypillistä kapeat laaksot, järvet, metsäselänteet ja harjut. Maisematyyppit ovat vaikuttaneet jo varhain ympäristön erityis- ja ominaisuuspiirteiden muovautumiseen. Suomen vanhimman kivikautisen kulttuurin, Suomensjärven kulttuurin, asuinsijat sijaitsevat selännevaltaisella vyöhykkeellä ja rannikkoseudun jokilaaksot ovat saaneet pysyvän asutuksensa viimeistään rautakaudella. Alueen kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin kuuluu mm. poikkeuksellisen hienoja kartanomiljöitä, talonpoikaista kyläasutusta sekä varhaisen esiteollisen ajan ruukki- ja kaivosyhdyskuntia. Voimakkaasti viime vuosina kasvanut Salon kaupunki edustaa sekä pittoreskia entistä puutalovaltaista kauppalaan että modernia liike-elämän keskusta.

Salon seudulla on Uskelan- ja Halikonjoen laaksot, jotka kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin. Lisäksi alueella on lukuisia valtakunnallisesti ja seudullisesti merkittäviä rakennetun ympäristön suojelukohteita. Alueen halki kulkee myös kaksi valtakunnallisesti merkittävää ikivanhaa päätieta, Hämeen härkätie ja Suuri rantatie (Kuninkaantie). Näitä yhdistävät Hiidentie ja Härjänpoljintie, ja kylästä toiseen kiemurtavat lukemattomat, jo keskiajalla syntyneet kirkko- ja kylätiet.

Tavoite: Projektin tavoitteena on tuottaa perustietoa ympäristönhoidon ja matkailun tukemiseksi, vahvistaa asukkaiden identiteettiä sekä lisätä alueen vetovoimaisuutta ja tunnettavuutta.

Alue: Alueellisesti projekti kattaa Halikon, Kiikalan, Kiskon, Kuusjoen, Muurlan, Perniön, Perttelin, Salon, Someron, Suomensjärven ja Särkisalon kuntien asutuksen ja elinkeinoelämän historialliset ydinalueet.

Hanke:

Hankkeen aikana tuotetaan kattava, monipuolista käyttäjäkuntaa palveleva perustiedosto alueen muinaisjäännöksistä, rakennetusta ympäristöstä ja maisemahistoriasta sekä määritetään kulttuurihistorialliset arvot ja suunnitellaan aineiston pohjalta tehtäviä "tuotepaketteja".

Projekti muodostaa ”sateenvarjoprojektin”, jonka alla eri osiot ja niiden rahoitus toteutetaan. Hankekokonaisuuden esiselvitysoosan (I) muodostaa kulttuuriympäristön (rakennukset, maisemahistoria, kylät, muinaisjäänneksiset) inventointi ja sen rahoituksesta vastaa Varsinais-Suomen liitto (maakuntakaavoitus/maakunnan kehittämisasiä), alueen kunnat ja Turun maakuntamuseo. Aiempien ja nyt toteutettujen inventointien integrointi (II) arvotuksen sisältäväksi tiedostoksi toteutetaan maaseutuohjelman rahoituksen turvin ja tiedoston tuotteistaminen (III) tapahtuu yhteistyössä Leader-toimintaryhmien ja Tampereen Teknillisen Korkeakoulun arkkitehtiosaston kanssa.

Projektin perusselvitykset suunnataan niihin alueisiin, jotka ovat kunkin kunnan asutus- ja elinkeinohistorian kannalta kaikkein merkittävimmät. Jokilaaksoihin ja järvien rantojen tuntumaan sijoittuvat keski- ja uuden ajan alussa asutetut vanhat kylätontit, niitä yhdistävät historialliset tiet, ja niiden ympärillä avautuvat hedelmällisille paikoille raivatut vanhimmat viljelyalueet. Alueen luonnonvarat ovat luoneet myös edellytykset varhaiselle ruukki- ja kaivostoiminnalle, ja niiden ympärille on syntynyt jo 1600-1700-luvuilla mielenkiintoisia teollisuusyhdyskuntia.

Maaseudun rakennetun ympäristön arvottaminen tapahtuu Maisema-alue- ja Joki- varsiprojekteissa luotujen kriteerien mukaisesti: Kylät ja kiinteistöt jaetaan asutus- ja kulttuurihistoriallisen sekä rakennustaiteellisen arvon pohjalta kolmeen luokkaan (seudullinen, paikallinen ja maisemallinen). Viljelymaisemasta arvokkaimman luokan muodostaa vanhan maatalouden aikainen avoin maisema (pellot, niityt ja hakamaat) ja tiestöstä hyvin säilyneet historialliset linjaukset. Kaupunkien rakennetun ympäristön arvottamista varten luodaan maaseudun arvoluokkia vastaava kriteeristö Salon kaupungin asemakaavakartta-analyysin ja kiinteistöinventoinnin pohjalta.

Rakennuskulttuuri- ja historiatiedot viedään ATK-tietokantaan (Access), josta ne on siirrettävissä paikkatiedostoihin (GIS). Maisemahistoria- ja kulttuuriarvokartat digitoidaan ominaistietoineen suoraan paikkatieto-ohjelmaan (Mapinfo).

Kuntien muinaisjäänneinventoinnit päivitetään ja tiedot niistä viedään osaksi paikkatietojärjestelmää ja kulttuuriarvokarttoja. Kunnat saavat tiedot käyttöönsä paperitulosteina sekä sähköisessä muodossa resurssiensa ja tarpeidensa mukaan.

Projektin yhteydessä tutkitaan sähköisten tiedonhallintamenetelmien tarjoamia mahdollisuuksia levittää tietoa rakennetusta kulttuuriympäristöstä opetustoimen, matkailuelinkeinojen ym. kiinnostuneiden tahojen käyttöön. Kustakin kunnasta tehdään CD-Rom, johon on koottu kuntaa koskeva aineisto, sekä esittely kunnan kulttuuriympäristöstä ja sen arvoista internetiin.

Projektin aikana solmitaan yhteydet aktiivisiin kyläyhdistyksiin tai vastaaviin tahoihin, jotka ovat kiinnostuneita lähtemään mukaan III vaiheen jatkohankkeisiin. Kustakin kunnasta pyritään löytämään esimerkkikylä tai alue, josta laaditaan alueen kulttuuriarvoihin pohjautuva hoitosuunnitelma. Kohteet valitaan eri tyyppien edustajista unohtamatta voimakkaasti muuttuneita taajamia ja muinaisjäännehoito-ohjelmia. Hoitosuunnitelmien on tarkoitus toimia esimerkkeinä myös muiden alueiden vaalimiselle. Mallikohteet voisivat olla esim. seuraavan-

laisia: 1. Halikon Hajalan taajama tai Märy, joka on mäen reunaan sijoittuva talonpoikainen ryhmäkylä, jonka viljelymaisema on muuttumassa aluetta halkovan moottoritien seurauksena. 2. Kiikalan Johannislundin lasitehtaan alue. 3. Kiskon Orijärven kuparikaivoksen alue. 4. Kuusjoen Kanunki, mäellä sijaitseva vanha talonpoikainen ryhmäkylä. 5. Muurlan Ruotsalan kylä. 6. Perniön Kosken ja Latokartanon kartano- ja ruukkimiljööt. 7. Perttelin Iso-Hiisi ja Vähä-Hiisi. 8. Salon vanhin kaava-alue (tai Mököinen). 9. Someron Hirsjärven kartanot (Vanhala, Kartano, Söderkulla ja Wiik). 10. Suomensjärven Kitula. 11. Särkisalon Pettu.

Lähtötilanne ja tehtävät: Aiemmin kerättyjen rakennuskulttuuritiedostojen kattavuus ja taso vaihtelee hyvin paljon eri kuntien kesken. Parhain tilanne on Kuusjoella, jonka rakennusinventointi ja analyysi on tehty Varsinais-Suomen jokivarsialueiden inventointiprojektin (1997-99) yhteydessä ja heikoin Kiskossa ja Suomensjärvellä, joissa työ on käytännöllisesti katsoen aloittamatta. Projektin yhteydessä täydennetään myös aiemmin tehtyjä inventointeja maisemahistorian selvityksen, kulttuuriarvojen määrittämisen ja koordinaattien tarkastuksen osalta.

Myös alueen muinaisjäänneinventointitaso vaihtelee huomattavasti. Vanhimmat tiedot ovat vuodelta 1885 (Särkisalo) ja 1949 (Salo), uusimmat 1990-luvulta (Halikko 1998, Perniö 1997). Salon, Kiikalan, Kiskon ja Särkisalon muinaisjäänneinventoidaan uudelleen. Osasta vastaa rahoituksen ja toteutuksen osalta museovirasto. Paikkatietoon siirrettävät tiedot tarkastetaan sijainti- ym. tietojen osalta.

Alueen 11 kunnassa on yhteensä noin 450 kylää ja karkeasti arvioiden noin 6000 ennen vuotta 1940 rakennettua kiinteistöä. Näistä on aiemmin inventoitu noin 4000 kiinteistöä ja laadittu noin 180 kylästä aluelomake.

Alueen halki kulkee kaksi valtakunnallisesti merkittävää ikivanhaa päätieta, Hämeen härkätie ja Suuri rantatie (Kuninkaantie), näitä yhdistävät Hiidentie ja Härjänpoljintie sekä lukemattomia jo keskiajalla syntyneitä kirkko- ja kyläteitä. Vain päätieta on inventoitu Tiemuseon toimesta, muiden teiden linjauksista ja säilyneisyydestä ei ole käytettävänä yhtenäistä tietoa.

Kattavien tiedostojen kokoaminen rakennetusta kulttuuriympäristöstä vaatii noin 70 kuukauden työpanoksen ja muinaisjäänneinventointi noin 19 kuukautta. Lisäksi tulevat julkaisuista (hoitosuunnitelmat, raportit, CD-Rommit, internet-esittelyt) aiheutuvat kustannukset.

Tulokset: Työn tuloksena syntyvä rakennuskulttuurikortisto muodostuu alueinventointilomakkeista (liite 1) ja kohdeinventointilomakkeista (liite 2):

Alueinventointiosaa käytetään hyväksi kylien maankäytön ja elinkeinoelämän suunnittelussa. Se sisältää mm. matkailuelinkeinojen luomiseen ja kehittämiseen tarvittavaa syvällistä kulttuurihistoriallista tietoa ja kohteiden arviointia nähtävyyksien osalta. Se sisältää tietoa asutus- ja maisemahistoriasta sekä kulttuu-

rihistoriallisista ja maisemallisista arvoista, muinaisjäänöksistä sekä uhkateki-
jöistä ja muutoksista kulttuurimaisemassa, rakennusten ikäjakaumasta jne.

Kohdeinventointilomakkeista saa tietoa yksittäisten kiinteistöjen historiasta, rakennusten kulttuurihistoriallisesta ja antikvaarisesta arvosta suojelua, perus-
korjausta ja rakennusvalvontaa varten.

Kortiston tueksi tehdään kylittäin ja kunnittain nk. kulttuurimaisemakopiot histo-
riallisesta maisemarakenteesta (liite 3) sekä nk. arvokartta (liite 4), jossa on
esitetty yksilöiden alueiden kulttuuri-elementit (muinaisjäänökset, rakennuskanta,
kylämäet, kaupunginosat, historialliset tiet, pellot jne.). Kulttuurimaisemakopi-
oilla tarkoitetaan 1700- ja 1800-luvun vaihteen isojakokartoista peruskarttapoh-
jalle siirrettyä maisemakuvaa, joka visualisoi vanhan maatalouden aikaista tilan-
netta. Kulttuurimaisemakopiot ovat erittäin tärkeitä apuvälineitä määrittäessä
maisemaelementtien ja asutuksen kulttuurihistoriallista arvoa.

Muinaisjäänöksistä tehdään inventointiraportit museoviraston periaatteiden
mukaisesti, sekä paikkatietojärjestelmiin siirrettävä taulukkomuotoinen tietokanta.

Yhteenveto koko projektialueen kulttuuriarvoista kootaan raporttiin, jota
monistetaan 100-150 kpl kuntien, alueellisten viranomaisten ja yhteistyötahojen
käyttöön. Kunkin kunnan inventointilomakkeista kootaan ao. kunnan pääkir-
jastoon ja kunnanvirastoon tallennettavat käyttökopiot. CD-Rommeja tehdään
ainakin kuntien viranomaisten, koulujen ja kotiseutuyhdistysten käyttöön. Mikäli
kiinnostusta ilmenee, voidaan harkita niistä tehtäviä kaupallisia myynituotteita.
Projektille avataan omat sivut internetiin, josta voi seurata projektin etenemistä.
Jokaisesta kunnasta tehtävä kulttuuriympäristön esittely linkitetään osaksi kuntien
kotisivuja. Mallikyliä hoitosuunnitelmia monistetaan/painetaan n. 250-500 kpl ja
ne jaetaan kaikkien alueella toimivien kyläyhdistysten ja -toimikuntien käyttöön.

Vaikutukset: Luo työpaikkoja ja palvelee suunnittelua

Projektin tuloksena syntyy perustietoa, jota tarvitaan mm. matkailupalvelujen
kehittämiseen, kylien hoitosuunnitelmien laatimiseen sekä tavanomaiseen asuin-
ympäristön kehittämiseen ja rakentamiseen. Tuloksena syntyy välillisiä työpaik-
koja.

Projekti työllistää projektinvetäjän lisäksi 5-6 tutkijaa, jotka tekevät maastotöitä
kesäkuukausien ajan ja sen jälkeen työstävät kerätystä aineistosta rakennuskult-
tuurikortiston.

Lisää alueen vetovoimaisuutta matkailukohteena sekä yritys-, työ- ja asuin- paikkana, levittää tietoa

Projektin tulos on käytettävissä välittömästi kehitettäessä maaseutuelinkeinoja,
joissa perinteisestä kulttuuriympäristöstä ja sen hoitamisesta on hyötyä elin-
keinojen menestymiselle (esim. erilaisten matkailureittien suunnitteluun), maan-
käytön suunnittelussa, rakentamisen ohjauksessa ja mm. eriasteisissa ympäristön-

parannushankkeissa. Se tarjoaa myös tarpeellisen taustatiedon kyläkohtaisten
hoitosuunnitelmien tekemiselle.

Edistää ympäristönsuojelua ja kestävästä kehitystä, vahvistaa paikallis- identiteettiä, edistää viihtymistä

Rakennetun ympäristön hoidon ja kehittämisen on perustuttava alueen ominais-
piirteiden ja kulttuuriarvojen tuntemiseen. Projekti pyrkii sellaisten maisema-
arvojen määrittämiseen ja säilyttämiseen, jotka vahvistavat paikallista identiteettiä
ja vaikuttavat sitä kautta asukkaiden viihtymiseen.

Kulttuuriympäristön arvottaminen palvelee suunnittelua ja rakennetun ympäristön
suojelua maankäyttö- ja rakennuslain edellyttämällä tavalla. Inventoinnin yhtey-
dessä levitettävä tieto vanhojen rakennusten korjausperiaatteista ja korjausavus-
tuksista edistävät kestävästä kehitystä.

Kehittää kulttuuriympäristötiedostoja ja niiden käytettävyyttä

Rakennuskulttuuritiedostot ja muinaisjäänösrekisterit kirjoitetaan ATK:lle ja
sidotaan karttakoordinaatteihin. Inventointitietokanta on rakennettu siten, että
tiedot kohteiden kulttuurihistoriallisesta merkityksestä voidaan siirtää osaksi
paikkatietojärjestelmää (GIS). Muinaisjäänöksistä luodaan Access-muotoinen
taulukko ja tiedot siirretään Mapinfoon. Kulttuurimaisemakopiot digitoidaan
Mapinfoon ja siirretään samaan mittakaavaan peruskarttojen kanssa (1:20 000).
Kunnat ja alueelliset viranomaiset saavat siten aineiston käyttöönsä sähköisessä
muodossa.

Yhteys ohjelmiin:

Projekti toteuttaa Varsinais-Suomen kehittämissuunnitelmissa asetetut tavoitteet:

Varsinais-Suomen tavoite 2- ohjelma 2000-2006. Esim. 3.2. Ympäristön tilan
säilyttäminen ja parantaminen ja 3.4. Matkailun ja kulttuurin kehittäminen sekä
elinympäristön parantaminen ja viihtyisyyden lisääminen. Kohta 6.3. Ympäristö ja
kestävä kehitys: *"Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys, jolla taataan, että hyvin-
voinnin edellytykset siirtyvät sukupolvelta toiselle ja vaalitaan mm. tasa-arvoa,
taiteen eri lajien elinvoimaisuutta, kansanperinnettä, maisemaa sekä kulttuuri-
historiallisesti arvokkaita rakennuksia ja asuinympäristöjä."* 9.1.4b: *Säilytetään ja
kunnostetaan arvokkaimmat kaupunkimiljööt, ts. säilytetään kulttuuri- ja perinne-
maisema... Ympäristön omaleimaisuuden säilyttämiseksi sekä erityisarvojen ja
kestävän kehityksen edistämiseksi lisätään tietoisuutta oman alueen ympäristöstä..."*

Maaseutusuunnitelma. (3.o): Kylien kunnostaminen ja kehittäminen sekä
maaseutuperinnön suojeleminen ja säilyttäminen. *"Maaseudun kulttuuriperinnön
suojaus ja säilyttäminen on tärkeää kylän identiteetille ja sitä kautta kylässä
viihtymiselle. Kulttuuriperintöä voidaan hyödyntää myös elinkeinotoiminnassa ja
näin luoda uusia työtilaisuuksia alueelle. Esim. tuettavia toimenpiteitä: paik-
liahistorian ja perinteen tallentaminen ja esille tuominen, maisemallisesti tärkeiden
rakennusten ja kulttuuriympäristön hoito..."*

Lounais-Suomen ympäristöohjelma. 4.7 Rakennettu ympäristö ja kulttuuri-maisema. Tavoitteet vuoteen 2005: *"Yhdyskuntien viihtyisä, historiallisesti monimuotoinen ja ajallisesti kerroksinen elinympäristö on säilytetty ja kulttuuriympäristö on pysynyt elävänä. Maaseutu on säilynyt elinvoimaisena niin, että perinteisten elinkeinojen muovaamat maiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön erityispiirteet ovat säilyneet."*

Varsinais-Suomen kehittämisohjelma. TPK 5.3. *"Ympäristön vaalimisen varmistamiseksi on jatkettava historiallisten muistomerkkien ja rakennusten sekä ympäristöjen ja maisemien inventointia sekä hoitoa. Hyvällä suunnittelulla alueita ja kohteita voidaan käyttää erilaisiin tarkoituksiin suojeluarvoa vaarantamatta."*

Varsinais-Suomen matkailuohjelma. 3. Matkailun infrastruktuurin kehittäminen. 3.2. Kulttuuri ja vapaa-aika sidotaan osaksi maakunnan matkailumarkkinointia. *"Maakunnan tulee hyödyntää alueen kulttuuria ja historiaa vienti-artikkelina alueen tunnetuksi tekemisessä sekä matkailun kehittämisessä."*

Lounais-Suomen Itsenäiset Maaseutuyrittäjät, LSIM ry. Ohjelmaluonnos vuosille 2000 - 2006 (8.2.5): Esim. *"Maisema- ja rakennusinventointien avulla voidaan tunnistaa erityisesti säilyttämisen arvoiset kokonaisuudet ja maisemaan kohdistuvat uhat. Inventoinnit ovat omiaan lisäämään alueella asuvien ihmisten kiinnostusta ympäristöönsä ja aktiivisuutta sen hoitoon ja säilyttämiseen. Samalla tietoisuus oman alueen menneisyydestä sitouttaa väestöä omaan paikkakuntaansa."*

Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry. Ohjelmaluonnos 2000-2006.

Toteutus: Projekti jakautuu vuosille 2000-2004:

Vuosi 2000: Projektin käynnistäminen ja tavoitteiden sekä aikataulujen täsmentäminen yhdessä alueen kuntien kanssa.

Jatketaan Salon ja Kiikalan rakennusinventointeja. Laaditaan Salon ja Kiikalan inventoiduista kylistä ja kaupunginosista kulttuurimaisemakopiot. Digitoidaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden kulttuurimaisemakopiot. Inventoidaan Salon muinaisjäännökset (vastuu museovirasto).

Vuosi 2001: Saatetaan loppuun Kiikalan ja Perttelin rakennetun ympäristön inventoinnit, jatketaan Perniön ja Someron inventointeja sekä aloitetaan työ Kiskossa ja Suomensjärvellä. Aloitetaan ja jatketaan maisemahistorian karttojen laatimista Halikossa, Perttelissä, Salossa, Muurlassa, Särkisalossa, Perniössä, Somerolla, Kiikalassa ja Suomensjärvellä.

Inventoidaan Kiskon ja Perttelin muinaisjäännökset.

Vuosi 2002: Jatketaan em. inventointeja ja maisemahistorian selvitystyötä. Inventoidaan Kiikalan, Muurlan ja Särkisalon muinaisjäännökset.

Vuosi 2003: Saatetaan loppuun inventoinnit, maisemahistorian selvitystyöt. Määritetään alueen kulttuuriarvot ja viedään ne osaksi paikkatietojärjestelmää. Laaditaan raportit ym. selvitykset. Aloitetaan esimerkkikylien hoitosuunnitelmien ja kuntien rakennettua kulttuuriympäristöä koskevien sähköisten esitteiden suunnittelu.

Vuosi 2004: CD-Rommit, mallikylien hoitosuunnitelmat ja internetesitykset valmistuvat. Loppuraportti ja projektin päättäminen.

Työmäärä/kunta (kk)	2000	2001	2002	2003	2004
- Halikko (2+7)	2	1	1	3	2
- Kiikala (11)	4	2	2	1	2
- Kisko (14)		4	4	4	2
- Kuusjoki (1,25)				0,25	2
- Muurla (8)		2	2	2	2
- Perniö (13)		3	4	4	2
- Pertteli (1+10)	1	3	3	2	2
- Salo (13,5)	4	3	1,5	3	2
- Somero (9,5)		2	2	3,5	2
- Suomensjärvi (10)		3	3	2	2
- Särkisalo (7)		1	2	2	2
Kylien hoitosuunnitelmat, rap. monistus				4	5
Yhteensä (116,27)	11	24	24,5	30,75	27

Vastuu: Turun maakuntamuseo vastaa projektin käytännön järjestelyistä, työn ohjauksesta, työtiloista ja laitteista sekä taloudenhoidosta. Museo palkkaa projektihenkilöstön. Kuntien ja Varsinais-Suomen liiton rahoitusosuus maksetaan Turun maakuntamuseolle. Projektin taustaorganisaationa toimii Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmä. Projektin ohjausryhmä muodostetaan kulttuuriympäristötyöryhmän, alueellisten Leader-toimintaryhmien ja alueen kuntien nimeämistä edustajista.

Projektin johtajana toimii Turun maakuntamuseon tutkija Kaarin Kurri, joka vastaa myös rakennetun ympäristön inventoinnin ja kulttuuriarvojen määrittelytyön ohjauksesta. Muinaisjäännösten inventointia ohjaa museon tutkija Heljä Brusila. Projektihenkilöstönä käytetään mahdollisuuksien mukaan ao. kunnista kotoisin olevia sopivan koulutuksen omaavia henkilöitä.

PERTTELI - PÖYTIÖ - RINNE

Kiinteistötiedot

KUNTA	KIINTUNNUS	KYLÄ/KAUPUNGINOSA	KIINTEISTÖN NIMI
Pertteli	412-0001-0031	PÖYTIÖ	RINNE
OSOITE			ALUETYYPPI
Romsilantie 569, 25180 ROMSILA			Kyläalue (hist.)
KULTTUURIARVOT			ARVOTUS
Rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja ympäristöllisesti arvokas			Seudullinen
PERUSTELUT			
Osatalo, perustettu 1553, sijaitsee isonjaon aikaisella tontillaan. Useita vanhoja rakennuksia (peruskorjauksia tehty vanhaa kunnioittaen): päärakennus (1856), työläisten asuintalo (1920-luku), vanhusten asunto (1910-luku), aitta (1745) ym.			
KAAVATILANNE	KAAVAMERKINTÄ	RAK.LKM.REK.	INV.LKM
		13	8
HIST. TILATYYPPI			
Osatalo, tila			
ASUTUSHISTORIA			
Rinteen tila syntyi v. 1553, jolloin se erotettiin Raimän kantatalosta. Tilan talouskeskus sijaitsee isonjaon aikaisella paikallaan.			
PIHAPIIRI			
Pihapiirissä on päärakennus, vanhemman väen asuintalo, työläisten asuintalo/aitta, navetta, kaksi aittaa, vaja/verstas, sauna sekä useita uudempia talousrakennuksia. Kolmen asuinrakennuksen ympärillä on hoidettu pihamaa.			
YMPÄRISTÖ			
Tilan talouskeskus on Romsilantien varressa, n. 500 metrin päässä vanhasta kylätontista koilliseen. Tilan pohjoispuolella on metsää. Lännessä ja etelässä, Romsilantien toisella puolella on peltoa.			
LISÄTIEDOT			
Tila on ollut nykyisen suvun hallussa vuodesta 1557 alkaen.			
VALOKUVAT			
Pertteli 11/2001 ja 12/2001			
PIIRUSTUKSET			
KARTAT			
ASIAKIRJAT			
KIRJALLISET JA SUULLISET LÄHTEET			
Perttelin maarekisteri (Varsinais-Suomen maanmittaustoimisto) Varsinais-Suomen maanmittaustoimisto, maanjakoasiakirjat ja -kartat Perttelin Romsilan kylässä: 3:17. Aulis Oja: pertteli historia (Salo 1958), s. 71. Suomen maatilat III (Porvoo 1932), s. 1487. K.T. Jutila (toim.): Suomen sukutilat I (Helsinki 1939), s. 384-385.			
INVENTOIJAT	PVM		
Janne Haikari	18.9.2001		

PERTTELI - PÖYTIÖ - RINNE

Rakennus 001 Talonpoikaistalo

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
412-0001-0031	Ei suojeltu				
RAKUUOSI	1856/1864	MUUTOKSET	1920, 1938, 1951, 1970-luku		
NYKYKÄYTTÖ		ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS
Asuminen		Asuminen	1,5	Hirsi	Vaihteleva ponttilauta
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI		KUNTO
Luonnonkivi -harkko	Satula	Tiili -keraaminen			Hyvä
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Talo on Suomen sukutilat -kirjan mukaan rakennettu v. 1856, omistajien mukaan 1864. Taloa on remontoitu vuosikymmenten varrella moneen kertaan. Vuonna 1938 rakennukseen tehtiin keskuslämmitys ja kylpyhuone. Vuonna 1951 talon kivijalkaan tehtiin autotalli ja kuistin keskiosa muutettiin umpinaiseksi (isännän syntymäpäiväjuhlien kunniaksi). Vuonna 1975 talon ikkunat uusittiin vanhan mallin mukaisesti. . KUVAUS: Rakennuksen koilliseenustalla on kuisti, jossa on kaksi sisäänkäyntiä. Ulko-ovien yläpuolella on satulakatot, ja niiden väliin jä pulpettikattoinen umpiosa. Katon lounaislapeessa on satulakattoinen poikkipääty/frontoni, jonka kohdalla on parveke. Sen alla asuinkerroksessa on erkkeri. Talon lounaisseinustalla kivijalassa on autotalli.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
VALOKUVAT			KOORDINAATIT	2463194	6699332
Pertteli 11/2001, 4-5 ja 12/2001, 24 ja 35-36.					

Rakennus 002 Muu pientalo

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
412-0001-0031	Ei suojeltu				
RAKUUOSI	1913-1918	MUUTOKSET			
NYKYKÄYTTÖ		ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS
Asuminen		Asuminen	1,5	Hirsi	Vaihteleva ponttilauta
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI		KUNTO
Luonnonkivi -harkko	Mansardi	Tiili -keraaminen	punainen		Hyvä
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Talo on rakennettu muutaman vuoden aikana 1910-luvulla. . KUVAUS: Rakennuksen koilliseenustalla satulakattoinen umpikuisti. Lautavuoraus jakautuu kolmeen vyöhykkeeseen, joista ylin on pontattua pystylautaa, keskimmäinen pontattua vaakalautaa ja alin pontattua pystylautaa.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
VALOKUVAT			KOORDINAATIT	2463143	6699343
Pertteli 12/2001, 19-21 ja 25.					

Rakennus 003 Muu asuinrakennus

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
412-0001-0031	Ei suojeltu				
RAKUUOSI	1920-luku	MUUTOKSET	1990-luku		
NYKYKÄYTTÖ		ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS
Asuminen		Asuminen	1,5	Hirsi	Pystylauta, peiterimoitettu
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI		KUNTO
Luonnonkivi -harkko	Satula	Tiili -keraaminen	punainen		Hyvä
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Talo on rakennettu 1920-luvulla. Sitä on remontoitu 1990-luvulla, jolloin asuintilat uudistettiin. . SISÄTILA: Rakennuksen kaakkoispäädyssä on vanha liha- ja vilja-aitta, jossa on ollut myös maitohuone. Asuintilat ovat olleet rakennuksen keskiosassa ja luoteispäädyssä. . KUVAUS: Rakennuksen koilliseenustalla on pieni avokuisti. Kaakkoispäädyssä on aitta, jonka sisäänkäynti ja					

PERTTELI - PÖYTIÖ - RINNE

luhtiparveke on lounaisseinustalla. Keskellä lounaisseinustaa on entisen ulko-oven kiviportaati, oven paikalla on ikkuna.			
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET			
VALOKUVAT	KOORDINAATIT	2463224	6699356
Pertteli 11/2001, 2-3 ja 7-8.			

Rakennus 004 Aitta

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO		
412-0001-0031	Ei suojeltu			
RAKUUOSI	1745	MUUTOKSET		
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS
Varastointi	Varastointi	1,5	Hirsi	Ei vuorattu
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO
Nurkkakivet	Satula	Tiili -keraaminen		Hyvä
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS				
RAKENNUSHISTORIA: Aitta on rakennettu v. 1745. Se on ollut eri paikoilla pihapiirissä, viimeksi se on siirretty ilmeisesti 1930-luvulla. Aitta on nykyisin tilan kotimuseo . KUVAAUS: Rakennuksen lounaispäädyssä on sisäänvedetty avokuisti.				
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET				
VALOKUVAT	KOORDINAATIT	2463244	6699381	
Pertteli 11/2001, 10-11.				

Rakennus 005 Aitta

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO		
412-0001-0031	Ei suojeltu			
RAKUUOSI	1800-luku?	MUUTOKSET		
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS
Varastointi	Varastointi	1,5	Hirsi	Pystylauta, peiterimoitettu
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO
Nurkkakivet	Satula	Tiili -keraaminen		Hyvä
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS				
RAKENNUSHISTORIA: Aitan rakennusvuodesta ei ole tarkkaa tietoa, mutta todennäköisesti se on valmistunut 1800-luvun lopulla.				
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET				
VALOKUVAT	KOORDINAATIT	2463164	6699316	
Pertteli 12/2001, 22-23.				

Rakennus 006 Navetta

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO		
412-0001-0031	Ei suojeltu			
RAKUUOSI	1927	MUUTOKSET		
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS
Tuotanto	Tuotanto	2	Betonitiili	Ei vuorattu
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO
Luonnonkivi -harkko	Satula	Pelti -aalto		Hyvä
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS				
RAKENNUSHISTORIA: Navetta on rakennettu v. 1927 ariktehti Åbergin piirustusten mukaan. . SISÄTILA: Rakennuksen alakerros on alun perin tarkoitettu sikalaksi, yläkerros 32-paikkaiseksi navetaksi. . KUVAAUS: Rakennuksen koillisseinustalla on rehusiilo (?). Rakennuksen nurkat on harkotettu koristeellisesti.				

PERTTELI - PÖYTIÖ - RINNE

LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET			
VALOKUVAT	KOORDINAATIT	2463195	6699332
Pertteli 12/2001, 27-29 ja 31.			

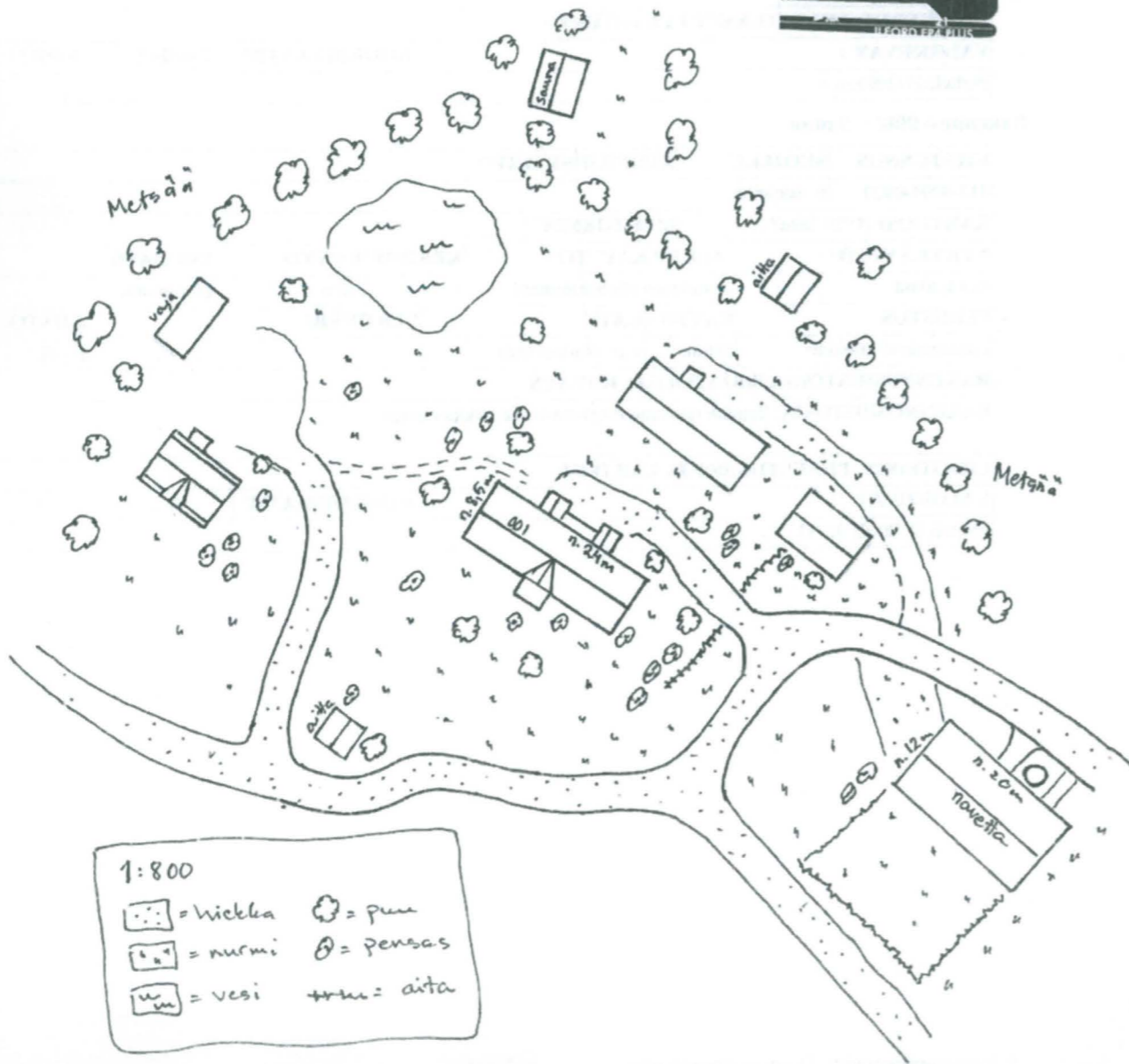
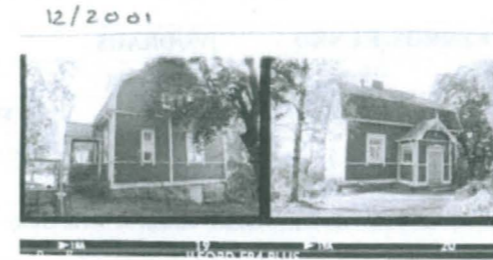
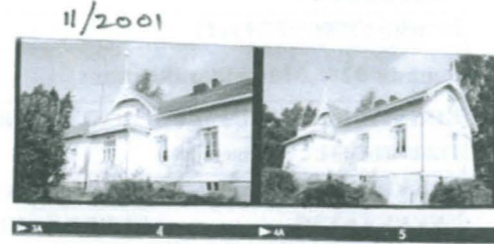
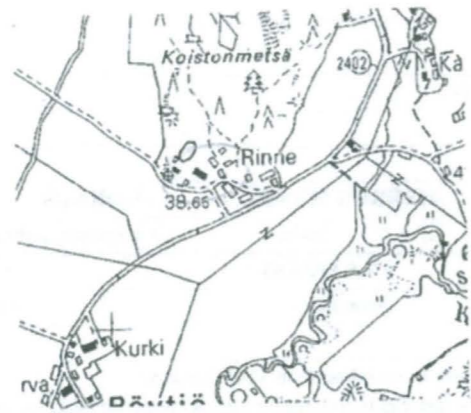
Rakennus 007 Muu ulkorakennus

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO		
412-0001-0031	Ei suojeltu			
RAKUUOSI	1800-luku?	MUUTOKSET		
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS
Varastointi	Tieto puuttuu	1	Hirsi	Pystylauta, peiterimoitettu
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO
Luonnonkivi -laasti	Satula	Tiili -keraaminen	punainen	Hyvä
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS				
RAKENNUSHISTORIA: Talon rakennusvuodesta. Luultavasti se on rakennettu 1800-luvulla. . SISÄTILA: Talon alkuperäisestä käyttötarkoituksesta ei ole tarkkaa tietoa, mutta vuosikymmenten aikana siinä on ollut vaja ja varastotiloja, verstaas sekä leivintupa.				
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET				
VALOKUVAT	KOORDINAATIT	2463242	6699331	
Pertteli 11/2001, 6.				

Rakennus 008 Sauna

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO		
412-0001-0031	Ei suojeltu			
RAKUUOSI	1920-luku?	MUUTOKSET		
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS
Ei käytössä	Asumisen oheistoiminnot	1	Hirsi	Ei vuorattu
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO
Luonnonkivi -harkko	Satula	Tiili -keraaminen		Hyvä
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS				
RAKENNUSHISTORIA: Saunan rakennusvuodesta ei ole tarkkaa tietoa.				
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET				
VALOKUVAT	KOORDINAATIT	0	0	
Pertteli 12/2001, 32-33.				

Pertteli (587)
 Pöytiön kylä (412)
Rinne 1:31
 Romsilantie 569

PERTTELI - PÖYTIÖ

Kylän/kaupunginosan inventointitiedot

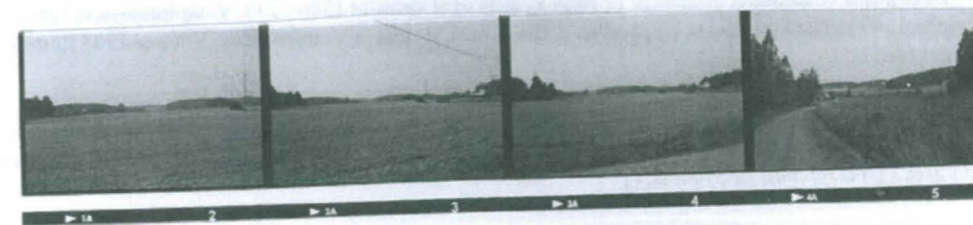
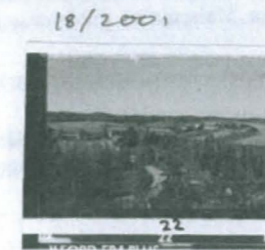
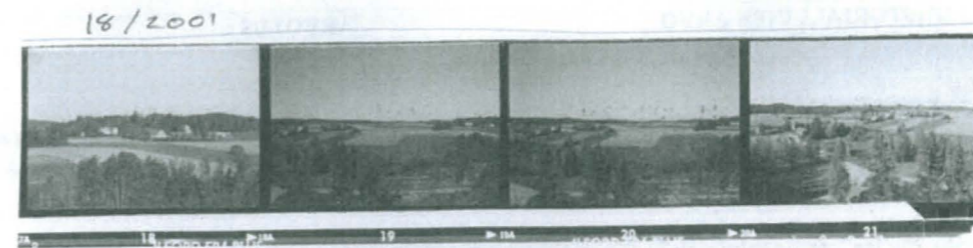
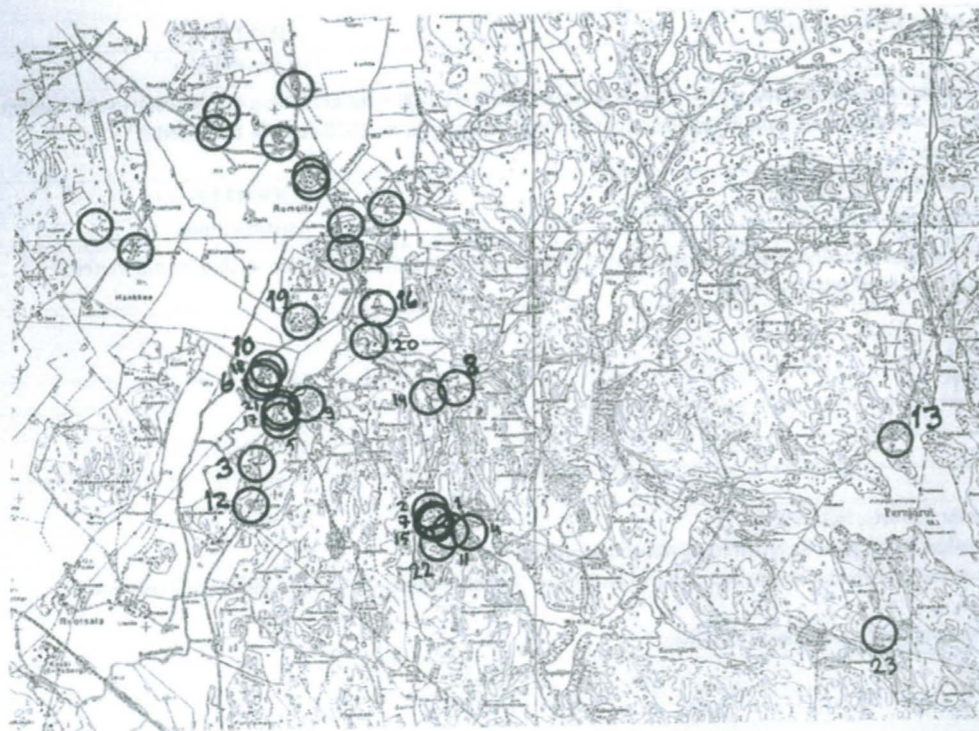
KULTTUURIHISTORIALLINEN ARVO	ARVOTUS
Rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja ympäristöllisesti arvokas	
PERUSTELU	
Kaksi kantataloa (Korva ja Kurki) pysyneet vanhalla kylätontilla, jonka sijainti on maisemallisesti keskeinen. Sen lähellä oleva Rinteen talon talouskeskus kokonaisuutena arvokas. Koskien varrella historiallisesti arvokkaat voimalat sekä Juvankosken saha.	
MAISEMA	
Maiseman osalta Pöytiön kylä on kaksiosainen. Tiheämmin asuttu peltoalue sijaitsee kylän maiden luoteisnurkassa. Pellot ovat hiukan rinteisessä maastossa, metsätikkujen lomassa. Asutus, mukaan lukien vanha kylätontti, on täällä suurimmaksi osaksi peltojen keskellä ja metsien reunassa. Maisema on vaihtelevaa ja pienimuotoista.	
Alueen halki kulkee Perttelin keskustajamasta Inkerestä tuleva Romsilantie, joka menee Pöytiöstä Muurlaan 1-tielle.	
Kylän loppuosa idässä ja kaakossa on mäkistä ja metsäistä korpea. Metsien keskellä on useampia pieniä järviä sekä Pernjärvestä alkava Pernjoki, jossa on useampia koskipaikkoja (Juvankoski, Myllykoski, Sahankoski). Tällä metsäisellä on haja-asutusta sekä loma-asuntoja erityisesti vesistöjen tuntumassa.	
HISTORIA	
Pöytiön alueelta on tehty kiviakautisia löytöjä, ja seutu on luultavasti ollut asuttuna koko kivikauden ajan. Juvankoskentien varrella olevalta Linnanmäeltä on löydetty rautakauden muinaislinnan jäännöksiä (kivivalli). Aulis Ojan mukaan varsinainen Pöytiön kylä on syntynyt viimeistään 1200-luvun lopulla.	
Keskiaikaisissa asiakirjoissa vanhimmat maininnat Pöytiön kylästä ovat vuosilta 1386-1398. Vanhimmassa säilyneessä maakirjassa vuodelta 1540 kylässä mainitaan neljä taloa: Kaila, Kurki, Räimä ja Veräjänkorva. Vuonna 1553 Räimästä erotettiin Rinne -niminen talo.	
Isojaon aikaan (1776-1777) talot sijaitsivat toisistaan erillään. Veräjänkorva sijaitsi Sahankosken vieressä, mutta sen talouskeskus siirrettiin 1800-luvun kuluessa Kurkin naapuriin tien (nyk. Romsilantie) varteen. Lisäksi sen nimi lyheni Korvaksi, mahdollisesti juuri muuton yhteydessä.	
Kailasta tuli v. 1794 Inkeren kartanon ulkotila. Myöhemmin, 1900-luvulla sen maista muodostettiin useampia tiloja, ja itse Kailaa kutsuttiin jakoasiakirjassa torpaksi.	
Isojaon täydennyksen aikaan (1905-1907) talot olivat entisillä paikoillaan, ja sen jälkeen vain Räimän talon talouskeskus on siirretty. Se sijaitsee vanhan kylätontin länsipuolella olevan peltoaukean toisella reunalla.	
Kylän mailla olevia koskia on hyödynnetty jo varhain, viimeistään 1500-luvulta lähtien. Myllyjä on ollut ainakin Juvankoskella ja Sahankoskella. Inkeren kartanon omistaja Daniel Hellström perusti sahan Pernjoen Oinolankoskeen (?) sahan 1700-luvulla. Sahankosken kohdalla oli saha 1800-luvun lopulla, mahdollisesti jo isojaon aikaan.	
Juvankoskesta tuli lähes 200 vuoden ajaksi teollisuuden työssija. Kiikalan Johannislundin lasitehtaan inspektori perusti Juvankoskeen paperitehtaan 1820-luvun alussa. Se oli toiminnassa 1900-luvun alkuun asti. Sen jälkeen paikalla toimi saha.	
Alempana Juvankosken varressa aloitti 1920-luvulla toimintansa Juvankosken Voima Oy:n sähkövoimala. Sekä voimala että saha toimi 1970-luvulle asti. Juvankosken Voimalla oli lisäksi voimalat Myllykoskella ja Sahankoskella (molemmat Pöytiössä), jotka niin ikään olivat toiminnassa 1970-luvulle asti. Saha ja voimala synnyttivät Juvankosken tien varteen pienimuotoista työläisten asutusta 1920- ja 1930-luvulla.	
NYKYTILA	
Vanhalla kylätontilla ovat Kurkin ja Korvan kantatalojen talouskeskukset. Korvan vanha rengintupa on niiden välissä Romsilantien varressa omana kiinteistönään (Rasila). Kylätontti on maisemallisesti näkyvällä paikalla pienen mäen päällä, peltojen ympäröimänä.	
Myös Rinteen vanhalla paikallaan oleva talouskeskus useine vanhoine rakennuksineen on kokonaisuutena	

PERTTELI - PÖYTIÖ

maisemallisesti ja historiallisesti tärkeä kohde. Kailan rakennukset ovat niin ikään vanhalla paikallaan kylätontin eteläpuolella.	
Juvankosken Voima Oy:n vanhat voimalaitokset Juvankoskella, Sahankoskella ja Myllykoskella ovat vaille käyttöä, mutta toistaiseksi hyväkuntoisia.	
Juvankosken paperitehtaan vanha päärakennus on kunnostettu seurakunnan käyttöön. Se on kosken partaalla, patoaltaan rannalla maisemallisesti ja historiallisesti merkittävä rakennus. Myös seurakunnan omistama kunnostettu vanha saharakennus on historiallisesti tärkeä.	
Sahan ja Juvankosken voimalaitoksen työläisten rakentaman pienen asuinalueen talot Juvankoskentien varressa ovat pääosin vapaa-ajan asuintoimia.	
Kylässä on runsaasti asukkaita, ja pellot ovat viljelyksessä. Maanviljelystä harjoitetaan usealla tilalla.	
ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE	ARVOTUS
Vanha kylätontti	Seudullinen
Kylätontilla Kurkin ja Korvan kantatalojen talouskeskukset. Korva siirretty paikalleen 1800-luvulla. Molempien osin peruskorjatut päärakennukset 1870-80-luvuilta.	
ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE	ARVOTUS
Juvankoski	Valtakunnallinen
Juvankoskelle perustettiin paperitehdas 1800-l. alkupuolella. Asuinrakennus (rak. 1860-1890?), saha (1900-luvun alku). Juvankosken Voima Oy:n voimalaitos rakennettiin 1920-l. Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö.SU:2 441.RKY 143	
ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE	ARVOTUS
Rinteen tilan vanha tontti	Seudullinen
Rinteen osatalon isojaon aikainen talouskeskuksen tontti. Rinteen tila perustettiin 1550-luvulla. Nykyinen talouskeskus on laajentunut vanhan tontin ympärille.	
ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE	ARVOTUS
Sahankoski	Historiallinen
Sahankosken varressa ollut vanhastaan mylly/saha. Isojaon aikaan Veräjänkorvan kantatilan talouskeskus sekä kahden torpan rakennukset ovat sijainneet Sahankoskella. Nykyisin kosken varrella on 1920-luvulla rakennettu voimalaitosrakennus.	
ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE	ARVOTUS
Kailan tilan vanha tontti	Historiallinen
Kailan kantatilan isojaon aikainen talouskeskuksen tontti. Nykyinen talouskeskus sijaitsee vanhan tontin vieressä. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.	
LISÄTIEDOT	
VALOKUVAT	
PIIRUSTUKSET	
KARTAT	
ASIAKIRJAT	
LÄHTEET	
Aulis Oja: Perttelin historia. Salo 1958. Perttelin maarekisteri (Varsinais-Suomen maanmittaustoimisto) Varsinais-Suomen maanmittaustoimisto, maanjakoasiakirjat ja -kartat Perttelin Pöytiön kylässä: 3:17 (isojaon täydennys). Pertteli, digitoitu maisemahistoriakartta (TMM)	
INVENTOIJAT	PVM
Janne Haikari	9/2001

PÖYTIÖ

1	Pöytiö	412-0003-0028	Alhomäki	Juvankoskentie 166
2	Pöytiö	412-0003-0035	Haapamäki	Juvankoskentie 169, 25180 ROM-
3	Pöytiö	412-0002-0077	Harjula	Romsilantie 691, 25180 ROMSILA
4	Pöytiö	412-0003-0107	Juvankoski	Juvankoskentie 212, 25180 ROM-
5	Pöytiö	412-0002-0088	Kaila	Takalantie 9, 25180 ROMSILA
6	Pöytiö	412-0009-0024	Korva	Romsilantie 621, 25180 ROMSILA
7	Pöytiö	412-0003-0036	Kotimäki	Juvankoskentie, 25180 ROMSILA
8	Pöytiö	412-0001-0005	Kujanpää	Myllykoskentie 125, 25180 ROMSI-
9	Pöytiö	412-0003-0025	Kulmala	Juvankoskentie 25, 25180 ROMSI-
10	Pöytiö	412-0004-0067	Kurki	Romsilantie 608, 25180 ROMSILA
11	Pöytiö	412-0003-0026	Kuusela	Juvankoskentie 189, 25180 ROM-
12	Pöytiö	412-0002-0084	Kylänpää	Romsilantie 725, 25180 ROMSILA
13	Pöytiö	412-0004-0083	Lautniemi	Purotie 141, 25110 KRUUSILA
14	Pöytiö	412-0004-0009	Myllykoski I	Myllykoskentie
15	Pöytiö	412-0003-0029	Mäenrinta	Juvankoskentie 171, 25180 ROM-
16	Pöytiö	412-0005-0004	Niemistö	Myllykoskentie 22, 25180 ROMSILA
17	Pöytiö	412-0002-0013	Osuuskauppa	Takalantie 3, 25180 ROMSILA
18	Pöytiö	412-0009-0023	Rasila	Romsilantie 624, 25180 ROMSILA
19	Pöytiö	412-0001-0031	Rinne	Romsilantie 569, 25180 ROMSILA
20	Pöytiö	412-0006-0003	Sahankoski	Myllykoskentie 41
21	Pöytiö	412-0002-0002	Tyynelä	Juvankoskentie 2, 25180 ROMSILA
22	Pöytiö	412-0003-0016	Vuorela	Juvankoskentie 173, 25180 ROM-
23	Pöytiö	412-0003-0119	Vähäsilta	Pernjärventie 151, 25110 KRUUSI-

TYÖN
HALLINTALAITOS
AJO
LINDELÄPMUSEUM

Varsinais Suomen liitto
Egentliga Finlands förbund

